

Ю Р И Й К Р И М О В

**ТАНКЕР
•ДЕРВЕНТ•**

НАРОДНА КУЛТУРА

ИЗБРАНИ

РОМАНИ

ЮРИЙ КРИМОВ

ТАНКЕР „ДЕРБЕНТ“

Превод: Лилия Илиева

chitanka.info

Повестта на Юрий Кримов *Танкер „Дербент“* принадлежи към най-хубавите произведения на съветската литература. Това е вдъхновен разказ за пламенните години на първите петилетки с техния нов патос, нова романтика.

Историята на танкера „Дербент“ е история на процеса, извършил се в съзнанието на хората от екипажа, идейният и морален подем. Този процес преминава и старшият механик, комунистът Басов, който в своите творчески и човешки устреми увлича след себе си целия екипаж и става душата, водачът на танкера.

Скромният, тих Басов успява да увлече и своята любима и да превърне отношенията помежду им — неопределени, колебливи — в голяма, възвишена любов. Муся, жената на Басов, познава и женската гордост — заради това, че нейният любим е истински човек.

КЛЮЧЪТ

В радиостанцията на Каспийското пароходство тази вечер дежуряха радиистът Тарумов и експедиторката Белецка. Той беше едва двадесетгодишен, но го смятаха за най-добрия „слушар“ в целия морски басейн. Казваха, че можел да предава повече от сто знака в минута. Когато го питаха за това, той се усмихваше — човекът не е машина! Изучил беше апаратурата и минаваше без помощта на радиотехници. Забележи ли неизправност, подсвирне, загризе нокти и се покатери на таблото. Белецка се смееше: „Ако те удари токът, Арсен, ще си умре от страх. Поне мене пожали!“

Те бяха връстници и отдавна работеха заедно. Белецка приемаше и сортираше телеграмите. Това беше уморителна, еднообразна работа, неизискваща никакви познания. Той обичаше да я наблюдава, когато останеха сами в апаратната. Тя работеше бързо, неусетно и леко движеше устни, докато четеше телеграмата. Късите ѝ коси падаха в очите — тя ги отмяташе бързо с глава. В такива минути му се струваше много привлекателна. Към края на смяната тя беше също така бодра, както при започване на работа, само ръцете ѝ малко трепереха.

В радиостанцията я наричаха Муся. Тя изглеждаше съвсем млада, обичаше да се шегува и имаше хаплив език. Понякога Тарумов я изпращаше след работа и тя спокойно го хващаше под ръка.

Той знаеше, че е омъжена, но не беше чул нищо за мъжа ѝ. Като че ли изобщо не съществуваше.

Веднъж, когато вървяха по крайбрежната улица, той видя на една пейка прегърнатата двойка и се извърна.

— Какво толкова се целуват хората? — закачливо прошепна Муся, като го погледна в очите. — Ще речеш, кой знае какво!

Той ѝ отвърна грубо, за да скрие смущението си:

— Тогава се целувай по-рядко с мъжа си. Бъди по-умна от другите.

Муся замълча.

— Отдавна не съм го виждала — каза тя с полуувъздешка, полуупрозвявка, — не зная вече колко...

— Как така? — попита той, без да разбира шегува ли се тя, или говори истината.

— Той замина дале-ече — рече Муся провлечено. — Механик е на танкера „Дербент“.

Скоро отношенията между Муся и Тарумов взеха да се променят. Неочаквано той схващаше, че продължава да мисли за нея и когато я нямаше. Все гледаше да се докосне до вещите или дрехите ѝ, приятно му беше, когато споменаваха имената им заедно, а това се случваше често в радиостанцията.

Понякога безпричинно се сърдеше на себе си: влюбил се е като ученик в колегата си по работа, в чужда жена. И нищо не може да излезе от това освен празни фантазии.

А понякога, като забелязваше как расте купчината хартия на масата ѝ, изведенъж го обхващаше страх: ще ѝ дотегне работата, ще си отиде — и край на всичко. Не можеше да си представи друга на нейното място. Но Муся не си отиваше. Както преди беше весела, неуморима и на сбогуване след работа на кръстопътя викаше подире му:

— Благодаря, рицарю! Гледай да не те сгази трамвай!

Тази вечер имаше много работа. В двадесет и три часа Тарумов предаде метеорологичния бюлетин: „В района на Астраханския залив — средна облачност без валежи. Вятър норд-ост до три бала. В района на Махач-Кала — Красноводск са възможни незначителни валежи. Вятър норд-ост не повече от пет бала. През денонощето се очаква постепенно стихване на вятъра и лека облачност.“ В дневника той намери сутрешното радиосъобщение от корабите, нарушили графика поради неблагоприятното време. Обедни съобщения нямаше.

Ураганът се беше изтеглил на юг, но опашката му още беше някъде между Красноводск и Баку; привечер в пристанището свалиха предупредителните знаци и в сухотоварния кей победоносно иззвири първият отплуващ пароход.

Радистът изпрати бюлетина и премина на приемане. Според сутрешните телеграми в близките два часа не се очакваше да пристигнат танкери. Позивната вълна бездействуваща. През

слушалките едва проникващо тихо пеене. Толкова тихо, сякаш мъничко крехко насекомо драще с крачка по мем branата.

Тарумов завъртя потенциометъра и звукът укрепна, засили се, ясно се открои мелодията и удивително чистият женски глас секна, заглушен от шума на продължителни аплодисменти.

Радистът включи високоговорителя и свали слушалките. Високоговорителят пращеше, разкъсван от шумна гълчка, сред която се откриваха отделни гласове, пискливи като викове за помощ. Белецка стана от мястото си при телефона и се приближи.

— Ти не си с ума си — каза тя уплашено, — ами ако някой повика?

Тя се опря о облегалката на стола и задиша в тила му. Аплодисментите стихнаха. Отново женският глас запя същата простишка и наивна приспивна песничка.

— Люлчена — прошепна Муся. — Хубаво пее, нали? Я се отмести малко, Арсен!

Тя седна на края на стола и за да се задържи, го прегърна с една ръка. Лицето ѝ беше толкова близко, че той виждаше влажния блясък на зъбите ѝ през полуотворените устни. Полека наклони към нея глава и косите ѝ го погъделичкаха по бузата. Тя не забеляза това, съсредоточено загледана в черния диск на високоговорителя. Той не слушаше музиката, а мислеше, че досега никога не са седели така прегърнати, че близостта им неусетно расте и още ще расте, докато... докато не станат мъж и жена. „Случват се такива работи — мислеше си той с радост, — да, именно така се случват.“ Опомни се, когато отново загърмяха аплодисментите.

— Стига — каза Муся. — Там някъде в морето те проклинат. Ще си изкараш някое мърене!

Той завъртя копчето и хвърли поглед към Муся. Кръстосала ръце на тила, тя се протегна, очите ѝ бяха ласкови и дружелюбни. Ето, сякаш тя вече знае, че му се харесва, и не се отдръпна. Напротив! Вече му се струваше възможно да ѝ заговори за чувствата си.

Той бавно тури слушалките и настрои приемника на морската позивна вълна. Мълчание. Муся вече седеше до масата и ръцете ѝ бързо разпределяха купчината телеграми, сортираха, прикрепваха. В апаратната беше тихо, само газовата печка бутеше зад преградката. Той погледна часовника — беше един часът и петдесет минути след

полунощ. Неочаквано си помисли: ако до два часа заговори морската позивна, трябва още сега да се обясни с Муся. И изведнъж му стана и тревожно, и весело. Спомни си как в детинството си разрешаваха с приятелите големите спорове, хвърляйки нагоре пръчка. Правеха това сериозно, в пълно мълчание. Пръчката се завъртваше във въздуха и падаше или изправена, или хоризонтално. Буч или пляс?

... Петдесет и четири минути. До два часа оставаха шест минути — вече нямаше голяма вероятност. По-добре да мисли за друго. А за какво? Мусиният мъж плава на танкера „Дербент“. Този „Дербент“ насекоро беше вдигнал около себе си много шум — нему принадлежеше идеята за стахановски рейс и той пръв я осъществи. Но той се съревновава с друг танкер — „Агамали“, където колективът е също здрав, и още не се знае със сигурност кой ще спечели първенството. Сутринта от „Дербент“ беше дошла радиограма: тегли на буксир някакъв кораб с повреден мотор... Муся видя радиограмата — и поне една дума да беше казала! А вчера имаше буря. Никога не споменава мъжа си. И веднъж (това беше в деня на стахановската победа на „Дербент“) не отиде да го посрещне на пристана. Танкерите престояват в пристанището най-много три часа. Просто са отвикнали един от друг. Това се случва... Интересно какъв ли е той? Корабен механик, фамилното му име май беше Власов... не, Басов... Сигурно не е млад и е мълчалив като всички корабни механици. А Муся обича да се смее.

Петдесет и шест минути. Без съмнение включи се някаква корабна радиостанция: слабо изщракване и шум в наушниците. Понескоро да започнат повикването! Той натопи писеца и дръпна понаблизо дневника. Днес трябва да говори с Муся. Но по време на дежурство е неудобно, ще отиде да я изпрати и тогава...

... Петдесет и седем минути. Високо и настойчиво зазвъня телеграфът в тишината. Озадачиха го необичайните еднообразни сигнали, сякаш някой си играеше с ключа. Три точки, три тирета, три точки... СОС... Той дръпна надолу шнуровете на телефона и стоманеният полукръг притисна темето му. Яростно заудряха в слепоочията звънките кристални чукчета:

— СОС, СОС, СОС... Аз, „Узбекистан“, се намирам на 42,36 и 18,02 на юг от остров Чечен. На кораба избухна пожар. Не можем да го ликвидираме... СОС... СОС...

Радистът започна да записва. Бе също като насьн: сред ленивите образи-мисли изведенъж някой изкреши в ухoto само една дума и всичко наоколо става тревожно и зловещо. А чукчетата чукаха ли, чукаха:

— СОС... СОС... 42,36 и 18,02 южно от остров Чечен. Нямам самостоятелен ход. Танкерът влекач „Дербент“ отсече буксирното въже. Отдалечава се по стария курс. Не отговаря на сигналите. В безизходно положение сме... СОС...

— Муся, аварийната! — викна Тарумов. — По-бързо, Муска!

През наушниците той чу приглушено гласа ѝ:

— Какво се е случило, Арсен?

— Не ми приказвай. Ето телеграмата.

Тя протегна ръка през рамото му и взе дневника. Той чуваше как Муся потраква с лостчето на апаратта.

— Параходството ли е — каза тя спокойно, — дайте ми аварийната. Бързо!

Телеграфът отново затрака:

— СОС, СОС, СОС... Аз съм, „Узбекистан“, на борда си нося мазут. Избуخнаха десет цистерни. От взрива губя устойчивост. Трудно е да се спуснат лодките, тъй като ютът^[1] гори. 42,36 и 18,02. Танкерът „Дербент“ се отдалечава, без да отговаря на сигналите... СОС, СОС...

Пауза. Муся предава телеграмата. Обърнала се е и е затулила устата си с ръка. Говори тихо, за да не пречи на приемането. Браво, Муся! Но ето че оставя слушалката и се приближава до него.

— Мръсници! — казва гневно тя. — Изоставили другарите си... Я слушай, Арсен!

— Какво?

— Чуваш ли нещо?

— Не.

— Арсен, защо се отдалечават?

— Не зная. И те са натоварени с мазут. Страх ги е да не изгорят.

— Подлеци! Спасяват си кожата, а?

— Аха...

— Слушаш ли, Арсен?

— Да. Не ми приказвай!

Радистът притисна с длани наушниците и почувствува болка в ушите. С разногласна гълъчка зашумя разтревоженият ефир.

— ... „Узбекистан“, аз съм, „Болшевик“, на тридесет мили, плавам към вас... Баку, Махач-Кала, Красноводск, повикайте товарни кораби, 42,36 и 18,02 южно от остров Чечен...

Тарумов превключи на предаване. Зад преградката, набирачки обороти, зави динамото. Отворите на предавателя се осветиха от жълтата светлина на лампите. Той хвани ключа и зачука. Изпод контакта на ключа святкаха сини искри, бръмчеше контролният високоговорител.

— До всички товарни паравоходи... 42,36 и 18,02...

После пак включи приемника. Веднъж-дваж прописукаха корабнитеadioапарати и притихнаха. Настъпи напрегната делова тишина, в която му се счуваше грохот на котвени вериги, съскане на пара, бучене на разпенена от витлата вода. Изведнаж отчетливо записука дрезгаво радиото:

— „Узбекистан“, „Узбекистан“, аз съм „Дербент“, идрам към вас. Ще се приближа откъм десния борд, спускам лодките. Съберете хората, запазете спокойствие. Свършвам... Викам Баку, Махач-Кала...

— Муся, звъни в аварийната! — викна Тарумов, като губеше последователната връзка на знаците. — Чуваш ли, Муся!

— Баку, Махач-Кала, аз съм, „Дербент“, отивам на помощ на екипажа на „Узбекистан“. Натоварен съм с мазут. Въпреки взетите мерки рискувам да избухне пожар. Изпратете спасителен кораб на 42,36 и 18,02...

Муся изтича към масата.

— Аварийната чака на апарата — каза тя. — Свърши ли вече?

Тя грабна листчето и побягна към телефона. Тарумов видя как долепи слушалката до ухото си и погледна в листа. Изведнъж се опря о стената, прехапа устни и притвори очи. Това не продължи дълго, само няколко секунди. После отвори очи и заговори в слушалката със съвсем обикновен глас:

— Готово ли е? Предавам радиограма: Баку, Махач-Кала, от танкера „Дербент“...

Тарумов си почиваше, опрял гърди на масата. Отново запращаха корабните станции. Той се страхуваше да не пропусне сред техния шум дрезгавото посвиркане на радиото. От напрежение ушите му пищяха и мислите му се лутаха сред откъслечните телеграфни фрази.

... Лошо, че наблизо няма нито един кораб. Защо викат товарни? Танкерите се възпламеняват по-лесно. „Дербент“ е нефтоналивен... Отсякъл буксира и отплувал, после се върнал! Колко странно! Сега ще му бъде по-трудно да спаси хората. Радистът е напуснал последен рубката... Кой беше радистът на „Узбекистан“?... — Валка Ластик, малчуганът, „юнкорът“. Дали не се е задушил? И всички да са се задушили? Не, „Дербент“ ще пусне лодки и ще приbere всички. Но защо е отплувал? И не е отговарял на сигналите? И защо се е върнал? Той носи опасен товар — красноводски нефт. В него има много летливи газове и се възпламенява като бензин. Какво разправяха за този танкер? Да, стахановски рейсове! Той е начало по изпълнение плана за превоза. На „Дербент“ е Мусиният мъж, Басов, механикът. Тя се изплаши, като прочете радиограмата... Вятърът е пет бала, разпръска искрите, в морето има силен зиб^[2]... Най-важното е да не пропусне сигналите! Те предадоха, че корабът губи устойчивост — поляга на една страна. Значи, докато горят надстройките и корабът е на път да потъне, в радиорубката при апарата все още седи Валка Ластик. Дрехите му пушат и с огромна черна уста той гълта дима, лют, задушлив дим от горящия мазут и боята... Малчуганът „юнкорът“...

Корабнитеadioапарати мълкват. Отново в наушниците се промъква едва доловима музика. Тифлис или Ереван?...

— ... Сбогом, мой табор, пея за последен път... — сякаш певицата се провиква иззад глухата стена в буйно циганско опиянение.

Лош приемник, слаба селективност! Тарумов се старае да отстрани с регулатора ненужния шум. Той се сърди, а циганската певица си пее и не я интересува нито кода на Морз, нито разстоянието до подводните скали край остров Чечен. Но ето че отшумяха аплодисментите и всичко стихна. Замъркна морската позивна вълна.

Тарумов се извърна и видя Муся. Тя стоеше зад стола му, притисната ръце към гърдите си. Лицето й беше бледно. Стори му се, че ще й стане лошо.

— Нищо ли няма, Арсен?

— Нищо.

— Знаеш ли, не мога да работя. Ще постоя тук... Може ли?

— Може — той се отмести, за да й направи място на стола. — Сядай тука. Не се тревожи.

Той чувствуваше превъзходството си над нея, защото беше по-спокoen. И в същото време, кой знае защо, го беше яд на нещо.

Муся седна на края на стола и потрепера зиморничаво.

— Тресе ме — оплака се тя, — тук е студено.

— Това е от нерви, Муся.

— Не, тук наистина е студено. Слушай, Арсен!

— Е?

— Миналата година изгоря петролоносачът „Партизанин“. Помниш ли? Тогава пренасяха красноводски нефт. Този нефт е избухлив, нали?

— Глупости!

— Не, кажи ми!...

— Казвам ти, глупости...

— Ех, ти все лъжеш... Много ме е страх, Арсен — призна си тя жално. — Ако се случи нещо...

Той я прегърна и привлече към себе си, учуден, че не чувствува вече никакъв свян. До себе си той виждаше бледото Мусино лице, склонило се на рамото му с тъжно безразличие. И за да я ободри, каза:

— Твоят мъж не участва в спасителните работи. Той е в машинното отделение, там опасността е по-малка.

Муся въздъхна:

— За Басов ли? Та той вече не ми е мъж.

— Как така?

— Ами така. Ние с него се разделихме. Окончателно се разделихме...

Тя замълча.

— Знаеш ли, струва ми се, че не ме е обичал никога. А може и да ме е обичал по свое му, отде да знам. Той е такъв... странен. Замина си и всичко свърши. Не, не мисли, че се страхувам за него! Там, на „Дербент“, са четиридесет и пет человека и ако се случи нещо...

Той галеше рамото ѝ и мислеше, че сигурно този човек я е оскърбил с нещо, че тя е нещастна и не може да забрави... Чувствуваше се горд, че му се доверява и търси съчувствие у него, сякаш се съюзява с него срещу оня неприятен човек — нейния бивш мъж. Сетне погледът му се спря върху страниците на дневника и премина по думите на телеграмата: „Отдалечава се, не отговаря на сигналите.“ Представи си яркото зарево на пожара и скриващия се в

тъмнината предателски силует на кораба. Струваше му се, че тук е замесен някак механикът Басов.

Сега той си го представяше огромен, със зачервено лице и кръвожаден вид: стои на кърмата и със свиреп вик като горски дух разсича буксирното въже. А на палубата се е съbral целият екипаж, всички са объркани, но никой не се решава да се приближи до него. Спомни си, че на кораба има капитан, комуто са подчинени и механикът Басов, и другите моряци, и се ядоса, че сцената, нарисувана от въображението му, не отговаря на действителността.

Муся изведнъж се изправи и стремително скочи.

— Уф, ще се пръсна — рече тя с нисък зъл глас. — Няма ли да се свърши най-после? Гледай да не пропуснеш нещо, Арсен!

Тя бавно тръгна към своето място при масата, седна и се залови с книжата. Той разбра, че го е забравила и изобщо не мисли какво впечатление са направили думите й. Като се извърна, видя отражението си в полираната повърхност на масата — щръкнала коса с черни похлупачета на ушите — и помисли, че между него и Муся нищо няма да излезе. А равното, глухо бучене в ушите не секваше, сякаш през наушниците стремително нахлуващо морският вятър. От време на време атмосферното изпразване го караше да потреперва и той вземаше молива, но сигнали нямаше.

Квадратите на прозорците посиняха и звездите в тях станаха по-големи и по-бледи — започващо да се развиделява. Някъде далеч блесна зелена светкавица и освети покрива на фурната — от нефтопристанището премина първият трамвай.

Внезапно телефонните мембрани щракнаха. Тарумов затисна с длани наушниците и грабна писалката. Муся начаса скочи и дойде при него. За миг той помисли учудено: „Как разбра?“ Радиото записука високо:

— РЕИ, РЕИ, аз съм, „Дербент“. Върнете спасителния кораб. Корабът „Узбекистан“ потъна на 42,36 и 18,02. Екипажът е свален и качен на борда. Осигурете санитарна помощ. Има обгорели.

Секунда пауза — и бързо и кратко: „За помполит на «Дербент» — Басов“.

— Браво! — изкрещя Тарумов и свали наушниците. — Прибрали са екипажа! Разбиращ ли, Муска?

Тя грабна дневника и зачете бързо, мърдайки устни.

— Басов е подписал — каза тя тихо. — Виж го ти! Казвам ти аз... много е странен.

Тарумов отвърна, без да се замисля:

— Твойт Басов навсякъв е злато момче. Помисли си само, в цистерните има красноводски нефт. Той се възпламенява като бензин.

— Пък ти казваше — глупости! — усмихна се Муся болезнено.

— Е, какво от това, че съм казал. Като се беше разхленчила. Сега ще се видите с него и всичко ще се оправи. Просто сте се сдърпали. Случва се. Ех, славни момчета! Зиб, вятърът носи искрите, а те се приближили и ги взели. Туй се казва моряци! Танкерът „Узбекистан“ потънал, жалко, но... хората са по-важни.

— Там има обгорели — каза Муся тихо. — Може би са... как мислиш?

— Сигурно нищо им няма, малко са се опарили. Я ми кажи, какъв е този Басов?

— Ти знаеш. Механик.

— Странно. Защо капитанът не е подписал радиограмата? Е, все едно. Това наистина е прекрасно! „Върнете спасителния кораб.“ Виждаш ли ги какви са нашите моряци! Гордееш ли се, Муска?

— Да. Само че там има обгорели. Страх ме е.

— Ех, и ти, като си заповтаряла — страх ме е, та страх ме е. Ех, Муска, това са такива момчета такива...

Той се засмя щастливо и възбудено рошеше косата си.

Като го гледаше и Муся започна да се смее. Сетне той изведенъж погледна дневника и се замисли.

„Само че защо отначало са ги изоставили? — запита се той вече за десети път. — Отначало ги изоставили, а после се върнали?“

[1] Ют (мор.) — задната част на горната палуба. — Б.пр. ↑

[2] Зиб (мор.) — вълнение без вятър. — Б.пр. ↑

КОМАНДИРИТЕ

I

Евгений Степанович Кутасов беше суеверен като мнозина стари моряци. Напролет, когато излизаше с опънати платна в открито море да лови риба, той оставяше на пясъка щипка тютюн, та да не си загуби рибарските такъми. Попаднеше ли лодката му в безветрие и платното увиснеше на рея като парцал, Евгений тихичко подсвиркваше през зъби, за да докара вятъра.

Понякога вятърът наистина се появяваше и издуваше платното като балон. Лодката се накланяше и бързо се понасяше. Евгений Степанович нито се замисляше, нито пък тържествуваше — задухал е вятър — добре. Друг път блесналата огледална шир се е простряла до хоризонта, сляла се е с нажеженото небе и никакво свиркане не можеше да докара и най-леко потрепване на въздуха. Тогава Евгений Степанович, без да унива, се хващаше за веслата.

Самотните разходки бяха любимото развлечение на капитан Кутасов. Обичаше да се отбива при старите щурмани на парадите влекачи край тезгяха на пивницата и да побъбри с тях за предишната си професия. Самият той отдавна беше напуснал плаването и служеше във финансово-отчетния отдел на Каспийското парадство. Службата му беше спокойна и шестчасовият работен ден неусетно преминаваше между дългите шкафчета с картони, плътно изписани със залежали сведения за миналогодишни превози. Прозорците на стаята гледаха към морето. Над плоските покриви на къщите в синята ивица на залива пушеха парадолните комини. Бръмченето на вентилатора, който прочистваше въздуха от прахта в архивата, му напомняше шума на парната машина, едва долавящ се на капитанския мостик.

Ала случваше се и друго. Излязъл в свободните дни на крайбрежието, той изпращаше с очи отплуващите парадоди, докато не се стопеше на хоризонта къдравата прозрачна струйка дим. Тогава хвърляше поглед към брега, отделен от него с тясна ивица мръсна вода, и изпитваше някакво неясно парливо чувство, прилично на тъга по родния край. Но спомените криеха в себе си опасност и той се боеше да наднича в своето минало...

Веднъж в къщи, по време на чая, капитан Кутасов откъсна листче от календара. На следващата не съвсем ясно отпечатана картина червеноармеец с островърх шлем бе вдигнал щик, заплашвайки отпътуващ в морето пароход. Под картинката той прочете: „1920. Установяване на съветската власт в Одеса“. Евгений Степанович погледна жена си. Наталия Николаевна четеше книга, свежото ѝ пълно лице изразяваше спокойно доволство.

Ако знаеше всичко, което се беше случило в тази нощ, точно преди петнадесет години, щеше ли да бъде толкова спокойна? А може би и щеше да го намрази? И той нервно, с ужас и срам започна напрегнато да си припомня, надявайки се смътно, че поне сега може би ще намери някакво оправдание.

Тогава „Вега“ чакаше в пристанището да бъде натоварен. Белите бяха поставили на сходнята караул, а от палубата се чуваше как войниците удряха с прикладите по дъските на пристана. На вечеря в каюткомпанията някой произнесе думата „евакуация“ и всички заговориха наведнъж, но толкова тихо, сякаш някой спеше в съседство и се страхуваша да не го събудят.

— Срещу ръжен не се рита — уговаря ги Евгений Степанович.
— Ако откажем да превозваме, ще ни убият... Затворете вратата де!...

— Аз няма да превозвам — бавно казва механикът Греве, цял побледнял. — Ще ни убият? Нека! Разбили са ги и те си отмъщават на еврейските жени, мъръсни свини. С очите си видях...

— Греве, за бога! — вдига ръце Евгений Степанович. — Тук всички сме съгласни с вас, но защо трябва да се вика? Ами през илюминаторите...

Старшият щурман удря с длан по масата.

— Да разпуснем екипажа — хрипти той гневно, — да отворим кингстоните — и край. Е?

Греве гризе нокти.

— Не бива сега. Ще забележат — и свършено е с нас. Значи, трябва през нощта. Чувате ли, тази нощ.

Евгений Степанович се озърта. Днес сякаш всички са се побъркали, невъзможно е да ги уговориш. Той покорно произнася:

— Добре. Тази нощ.

Противни тръпки побиваха маститото му тяло. Искаше му се да се прибере у дома: да пийне чай, да се успокои, да види жена си. Из

улиците е тъмно и пусто, вятрът бръска по кея сняг. Евгений Степанович си мисли как хората се променят пред очите ти, дори и Греве. Ала против очакванията му в къщи не му става по-леко. Наталия Николаевна се заслушва във всеки звук, идващ от улицата, тревожно го гледа в очите. Какво може да й каже той? Че тази нощ ще разпусне екипажа и ще отвори кингстоновите клапи на „Вега“?

На улицата вече става нещо. През капаците на прозорците долита тропот на крака. Нещо тежко пълзи по паважа, толкова тежко, че стъклата треперят. И над всичко това отгоре бавни тежки удари, сякаш ковашки чук удря по чугунена плоча.

Евгений Степанович се облича, за да отиде на пристанището. Наталия Николаевна се е хванала за ревера на китела му и го прекръства бързо няколко пъти. Той отмахва ръцете й, гледа разстроеното лице и усеща как решителността му го напушта.

Когато изтича стремително на входа, не може да познае улицата. В тъмнината край него се движи човешки поток, спотаено припламват огънчета от цигари. Те вървят мълчаливо и забързано, изпълват цялата улица, трополят по калдъръма множество нозе. Белите отстъпват. Зашеметен и умълчан, Евгений Степанович се промъква след тях по тротоара.

На пристанището по стълбовете се люшкат блестящите глобуси на фенерите. Евгений Степанович се промъква през гъстата тълпа от войници и бежанци към сходнята, където конвоите са кръстосали щитове. Ала конвойт го пропуска — нали носи фуражка с капитанска кокарда.

Той стои на палубата на „Вега“, моряците го заобикалят. Те чакат заповед, но той само притваря очи, за да не гледа в студената светлина на фенерите блестящите пагони на конвоя...

Неочекано Греве се приближава до него. Лицето му е измъчено, бледо, прежълтяло, зло.

— Започна се по-рано, отколкото мислеме — говори той загрижено. — Трябва да тръгваме, капитане. Момчетата чакат заповед.

Евгений Степанович потреперва.

— Почакайте, приятелю — мънка той объркано, — виждате какво става и... аз мисля дали в края на краишата да не ги закараме?...

— Ex, капитане, защо дойдохте тук!... — тъжно казва Греве.

В това време човешкият поток събаря преградата на сходнята и се разлива по палубата, като я оглася с буйния тропот на подплашено стадо. На левия борд са се притаили тъмните фигури на матросите. Бавно, поред, те се прекачват през перилата, свиват се на топка, безшумно като денкове падат на пристана и се промъкват дебнешком в тъмния му край, превили се като ученици, които играят на прескочикобила.

Евгений Степанович въздъхва облекчено. Екипажът напусна кораба, без да чака заповед. Ала начаса го обхваща нов пристъп на вледеняващ страх. Той съмъква от главата си фуражката и откъсва с нокти предателската кокарда.

— Капитане, прекратете дезертьорството!

Този рязък вик го кара да скрие глава в раменете. Смаяно втренчва поглед в разширениите от ярост очи.

— Аз не съм капитанът — казва той с някакъв чужд фъфлещ, пресекващ глас — и нищо, нищичко не знам...

— Не знаеш, тъй ли? — раздава се над ухoto на Евгений Степанович. — Ти ли не знаеш, подлецо? Ей сега ще узнаеш!

Силен удар го накарва да загуби равновесие и той се свлича с цялата си тежест на палубата. През напиращите сълзи вижда блестящ кончов на ботуш, стигащ до лампазите, и ръка, която припряно дърпа закопчалката на кобура.

— Недей! — пронизително изпищява Евгений Степанович и хваща с две ръце ботуша, който се отдръпва при неговия допир. — Недей! — крещи той провлечено, улавя най-накрая крака и прилепва към него разкървавеното си лице.

Докато лежи по очи, без да вдига глава, той чувствува, че опасността е преминала.

— Къде е капитанът? — реве офицерът. — Чуваш ли, служек!

— Там... — Евгений Степанович стои на четири крака и сочи някъде към юта. Изправя се и закрива лицето си с ръка. В такъв вид — раздърпан, гологлав — лесно може да напусне кораба. Когато слиза на пристанището, настига го нарастващ заплашителен шум от гласове и той се извръща за последен път, за да види какво става на „Вега“. От грохота на изстрелите потреперва цялото му тяло, сякаш невидим камшик гошиба по запотения гръб. Евгений Степанович знае какво се случило. Разблъсквайки тълпата, задъхан, закрил с носната кърпа

разкървавеното си лице, той продължава нататък и се спира само за да прескочи пристанищната ограда. Сетне се обляга о фенерния стълб и като се тресе цял, плаче дълго и разглежда пръстите си, изпоцапани с кръв. Болката вече не е толкова силна, но преувеличавайки страданията си, той стene провлечено и това му помага да сподави безсилното отвращение към себе си. По главната улица още се влачи опашката на отстъпващите. Евгений Степанович чува бавни кънтящи удари, долитащи от тъмнината.

— Почакай, гад — мърмори той по посока на пристанището. — Няма да избягаш! — Обзema го омаломощаваща ярост. Ала неизвестното, което се приближава бавно откъм степта и разтърсва въздуха с чугунени удари, може би е още по-ужасно... Та нали всеки момент могат да нахлюят у тях, да го пребият, да оскърбят Наталия Николаевна, а той само ще ги моли или ще гледа как я унижават. Знаеше, че няма да е в състояние да се възпротиви. Добре би било да остане незабелязан, да се откаже от капитанството...

В ореховата гостна както и преди гори газената лампа, трака стенния часовник. Сякаш изобщо не е напускал дома си. На въпросите на Наталия Николаевна отговори кратко и лаконично:

— Убиха Греве... И мен искаха да убият, но се скрих. Убиха Оскар Карлич...

Нетърпимо се терзаеше душата му от нейния поглед, любещ и предан, от внимателните докосвания на меките й ръце, които го превързваха.

Прекара в къщи няколко дни, седеше в креслото и почти не се движеше. От време на време се приближаваше до прозореца и дръпваше пердeto. По улиците беше спокойно. Веднъж видя необикновен войник с шлем и без нагони, с малинови нашивки на гърдите. Стоеше по господарски разкрачил крака и четеше позив, залепен на стената. Евгений Степанович погледна войника, погледна минаващите край него, които го докосваха с лакти, без да му обръщат внимание, и разбра, че войната е свършила. Тревогата мина, остана апатията, прилична на постоянна умора. Но трябваше да се живее и веднъж каза на жена си, червейки се, като избягваше да я гледа в очите, сякаш си признаваше нещо позорно:

— Бих искал да се махна оттук... завинаги.

Тя отговори, без да се замисля:

— Както искаш, приятелю мой. Къде ще отидем?

И го погледна с такъв състрадателен и продължителен поглед, който прави излишно всяко обяснение.

— Например на Каспийско — каза Евгений Степанович. — Мисля, че там товарооборотът не е по-малък от нашия. И е топло. Аз обичам топлината.

Потеглиха на път веднага щом се стопи снегът и от морето повя топъл вятър. В Батуми се разхождаха из Ботаническата градина, купи си мандарини, увити в зелени листа, и Евгений Степанович се оживи. Струваше му се, че е станал по-незабележим, по-дребен. Яви се в Каспийското параходство небръснат, с цивилни дрехи, с пенсне и вратовръзка с развени по старчески на две страни краища — същински дребен чиновник... Като слушаше младия весел комисар, който обясняваше значението на социалистическия отчет, важно кимаше с глава; много му хареса и комисарят, и необикновено светлото море в залива, и дори работата, с която му предстоеше да се заеме.

За тези петнадесет години, прекарани на едно място в заседнала работа, Евгений Степанович застаря, загуби подвижността си и придоби много навици. Инстинктивно го плащаше новото, с което се срещаше на всяка крачка. В нефтопристанището разглеждаше огромните плоскодънни параходи-танкери, на които всичко му се струваше неестествено, объркано, изместено от обичайните места. Вместо трюмове цялото пространство за товарене беше разделено на малки отсеки-цистерни. На палубата само тесни кръгли илюминатори. В морето люковете са херметически затворени и корабът е запущен като бирена бутилка. В машинното отделение — не парна машина, а дизели. Всички шпилове и кормилото се движат не с пара, а с електричество, пък пожарните кранове подават не вода, а въгледвуокис. Остави ги! Струваше му се, че на „Вега“ всичко беше устроено много по-умно и целесъобразно. Някога той се надсмиваше над неграмотните шкипери^[1] и пръв от капитаните започна да изучава парната машина. Сега недоумяваше защо са дотрябвали на Каспийския моторни кораби и радиотелефон вместо телеграфни станции и електрокранове вместо парни вдигачки.

Веднъж, следобед, когато стихна тръсъкът на сметачните машини и благопристойните гласове в отчетно-финансовия отдел се снишиха до шепот, Евгений Степанович повикаха при началника Каспера Годоян. Какви ли не предчувствия го измъчваха, докато изкачваше стълбата, поклащайки се като тежка плаваща гемия. Може би е направил грешки в сведенията и са открили това? Пред вратата на кабинета се спря и оправи сакото си.

Годоян седеше зад бюрото, наведен над книжата. Той вдигна глава и стъклата на очилата му блеснаха.

— Капитан Кутасов? Седнете, капитане. Къде работите?

Гласът му беше мек, спокоен и главата му изглеждаше малка и нежна в сравнение с каменния бюст върху бюрото. Евгений Степанович се окуражи.

— Финансов инспектор съм.

— Вие сте капитан за далечно плаване?

— Да.

— Къде сте плавали?

— На товарния кораб „Вега“, десет години.

— О, толкова дълго време! Предполагам, че сте специалист в своята област.

Годоян намести очилата си и се усмихна. Заусмихва се и Евгений Степанович. Очевидно началникът Каспера беше прекрасен човек. Началникът продължи със спокойна усмивка:

— Вие добре работите, капитане. Навярно щурманската практика много ви помага?

— Не-е, практиката не ми помага. Та тук работата е съвсем друга — статистика.

— Е, щом е така — изтърси Годоян, въздъхвайки облекчено като следовател, установил главния пункт на обвинението, — щом е така, няма защо да седите в канцеларията. По моему е ясно.

— Но какво да работя? — измърмори Евгений Степанович с отпаднал глас. Отново се мярна догадката за грешка в сведенията.

Годоян стана и удари с длан по книжата.

— Работа ще се намери, капитане! Танкерът „Дербент“ сега е на пробно изпитание преди предаването му в експлоатация. Тези дни ще излезе от дока. Това ще бъде подходящо място за вас, нали? Имаме нужда от опитни капитани.

Евгений Степанович не можа да отговори веднага от изненада. Той знаеше, че незабавно трябва да откаже, ала под погледа на Годоян езикът му не можеше да се обърне.

— Струва ми се, че е по-добре да си остана — започна той умолително, като се стараеше да придаде на гласа си задушевна мекота. — Вече ми е трудно, знаете ли... годините...

Лицето на Годоян мигновено промени израза си, стана насмешливо, сякаш той изведнъж разбра, че пред него не стои човекът, когото е търсил.

— Искате да останете в канцеларията? Е, ваша си работа. — Той погледна уморено някъде край лицето на Евгений Степанович и добави: — Аз ви предлагам истинска, голяма работа. Ех, капитане!

Евгений Степанович почувствува, че се изчервява. Искаше му се да възрази на Годоян. Та нима зле си гледа възложената му малка работа? Ала в същото време му се искаше този млад, енергичен човек отново да му се усмихне дружелюбно като на равен.

Каква е товароподемността на „Дербент“? — неочеквано попита Евгений Степанович, сам учуден от въпроса си. „Сякаш вече съм готов да се съглася!“ — помисли си той с уплаха.

Годоян се усмихна:

— Осем хиляди тона бруто. Малко ли ви е?

— Н-не-е, не че е малко, но трябва да се знае... — отвърна Евгений Степанович с пресилена усмивка. За последен път сърцето му се сви при мисълта, че съвсем не говори това, което трябва. Но Годоян се изправи, протегна му ръка и стисна неговата със странна припряност.

— Значи, решено! — каза той весело. — Е, желая ви успех. Друг да беше, с две ръце щеше да се залови, нямаше и да се замисли, а вие... Ех, капитане!

Евгений Степанович се усмихваше, изтривайки потта от челото си. Спокойната стая във финансовия отдел, сведенията и цифрите останаха далеч назад, сякаш свободният, волен вятър, засвирил в ушите, ги беше издунал от съзнанието му.

[1] Шкипер (мор.) — капитан на търговски кораб. — Б.пр. ↑

II

Този човек пътуваше отдалеч и от скука завързваше запознанства във вагона. На младото момиче в съседното купе поднесе букет от ранни цветя и му помогна да намести вещите си на багажника.

— Обичам да пътувам — говореше той непринудено, — никъде другаде не можеш да завържеш такива интересни и разнообразни познанства. По пътя си почиваш; но същевременно сякаш извършваш и полезно дело — приближаваш се към целта. От това умът ти става по-възприемчив, събужда се интерес към хората. На път хората стават много по-общителни. Ето ние с вас само до преди час не сме се познавали, а сега вие ме слушате, сякаш съм стар ваш познат. А ако ви заговорех на улицата — положително бихте се обидили. Впрочем време е да се запознаем — щурман Касацки.

Те стояха при отворения прозорец на вагона. На хоризонта вече се показваха нефтените кули и далечното море блестеше като стоманена лента. Щурманът Касацки вежливо се отдръпна, смуквайки от цигарата, за да не отиде димът в лицето на събеседницата му. Тя го гледаше с любопитство и боязън. С любопитство, защото движенията както и думите му бяха неочеквани и бързи и защото тя дори и прилизително не можеше да определи възрастта му. С боязън, защото от време на време той я поглеждаше втренчено, сякаш я оценяваше, а когато се извръщаше и гледаше през прозореца, все ѝ се струваше, че я гледа и забелязва всяко нейно движение.

— Обиколил съм половината свят и по-голямата част от живота си съм прекарал в път. Мислите на моряка винаги са устремени към крайната точка на плаването. Там започва нова страница от неговия живот. Какво по-прекрасно от нощ в непознато южно пристанище? Идвate от морето и бреговите светлинни ви обкръжават. Те се отразяват във водата и от гъбините на морето струят потоци светлина. Корабът акостира на кея, вие чувате гласове, говорещи на непознат език, виждате причудливи силуети на здания, групи неизвестни вам дървета. Иска ви се час по-скоро да влезете в този град, в който ви е съдено да прекарате всичко на всичко една нощ. И тъй като имате на

разположение само една нощ, чувствувате се така, сякаш току-що сте се появили на този свят и чуждият град е за вас чудна играчка. Уверявам ви, това е съвсем особено състояние — само любопитство и безгрижна лекота, нищо повече.

— Да, сигурно е хубаво — каза девойката. Тя затвори очи и облиза пълните си яркочервени устни. — Разкажете още нещо. Може би сте поет?

Касацки свали фуражката и завря дългите си пръсти в косата. Тя с учудване забеляза, че косата му е съвсем бяла.

— На младини пишах стихове, но ги... изоставих — засмя се той весело. — Подложих се на самокритика и не ги одобрих. Оставил писането, както и много други неща, за които не си и струва да си спомням. А вие обичате ли стихове?

— Обичам. Разкажете още нещо. Вие ще плавате, завиждам ви.

— Напразно. В нашата работа, както и във всяка друга, има горни етажи и мазета. Сега ще ми се наложи да сляза в подземието, в калта. Отивам на Каспийско море и ще плавам на нефтоносач. Каспийско море е вътрешно, там няма нито непознати градове, нито нови рейсове. Адска горещина, бреговете — пустиня и огнен товар. Назначен съм на „Дербент“ — един от новите модели танкери. Знаете ли, това са плаващи цистерни с гигантски размери. Своеобразни морски нощи приюти. Наричат ги така, защото моряците не плават дълго на тях и бягат под различни предлози. Трудно е да се издържи убийственото еднообразие на едни и същи рейсове, по време на които задълженията са разпределени и заучени като лоша писеса. И антрактите са кратки — тричасови престои по време на наливането. Намерили сте на какво да завиждате.

— Бедничкият — каза девойката съчувственно. — Вие обичате далечните странствования. Защо тогава отивате там?

— Да, плаването ще бъде тежко — продължи меланхолично Касацки, сякаш недочул въпроса. — На брега събитията зашеметяват хората. Каквито и да са те, всеки нов ден им готви мъничко изненада. А аз ще слушам само радио и понякога ще чета вестници. Впрочем и за мен може би е подгответа свояго рода изненада. Неотдавна в Каспийско море изгоря нефтоносачът „Партизанин“, може би сте чули?... Такива ми ти работи...

Той говореше бавно, с полузатворени очи и лицето му изглеждаше тъжно. Девойката въздъхна.

— Не тъжете — докосна дружелюбно тя ръката му.

Касацки тутакси се оживи.

— Сега си представих бъдещето. На големи празници корабът ще акостира на пристана и времето на престоя ще се удължи може би с половин час. На пристана ще има жени повече от обикновено. Тяхната грижа са мъжете, бащите, братята, които виждат само по три часа на пет дни. Но при мен никой няма да дойде. Аз съм сам. — Той помълча.

— Сам, съвсем сам... Извинете, не ви ли дотегнах?...

— Моля, продължавайте — каза тя. — Гледайте, слънцето залязва!

Слънцето се спускаше зад тъмнокафявите хълмове и облачетата над тях порозовяха. Девойката се облегна на рамката на прозореца и вятърът развиваше косите ѝ. Щурманът я гледаше отстрани втренчено и изпитателно.

— Колко странно е устроен човек — заговори той отново, — никога не престава да мечтае. И в морето аз ще мечтая за брега, сякаш някой ме очаква там.

В купето, което заемаше девойката, тракаха плочките на домино и високо се смееха. Оттам надникна мургав младеж и викна:

— Женя, елате при нас. Тук е весело.

Девойката отвърна с неудоволствие:

— А не, играйте сами!

Касацки бързо каза:

— Да отидем да пийнем нещо? Тук е толкова горещо.

Те мълчаливо минаха през няколко вагона. На платформите той я придържаше, здраво стискайки ръката ѝ над лакътя. Във вагон ресторанта поръча вино и цигари. Тя спокойно изпи чашата си. Той я попита каква е. Тя се усмихна.

— Студентка съм в Нефтохимическия институт. Всъщност вече съм инженер.

По лицето му премина нервна конвулсия. Няколко минути той сякаш събираще мислите си.

— Техниката — каза той, — как променя тя лицето, духа на професията. Вземете например моята професия на моряк. Хората са изобретили корабното платно през бронзовия век. По всяка вероятност

това е било козя кожа, опъната на дървена кръстачка. Тези хора са били смели моряци. Занаятът им е бил невероятно труден и навярно им се е струвал увлекательен. Платноходството се е развивало с хилядолетия и е оставало все това платно, което изцяло е зависело от волята на вятъра. Хората са се борели със стихията и морето е било за тях тайнствено опасно същество. То ги е хранело, изхвърляло е на брега съкровища, а понякога ги е убивало. Жivotът на моряка винаги е бил забулен в мъглата на романтични приключения. Но ето че английският механик Фултон поставил на платноходната шхуна парен двигател. Корабите започнали да се движат срещу вятъра. Те били още неповратливи и се движели като костенурки. Гребното витло напомняло тирбушон. Предполагало се, че такова дълго парче подобре ще се врязва във водните пластове и ще тегли кораба.

Веднъж станала авария и от резбата на витлото се отчупило парче. Това станало в открито море и било невъзможно да се поправи. Наложило се да продължат с остатъка от витлото и... корабът увеличил скоростта си почти два пъти. Така се появили перковите витла. Морето започнало да предава една след друга своите позиции. С появата на радиовръзката изчезнали тайните на корабокрушенията. Струва си сега да обърнем поглед към нашите танкери. Някак си не върви да ги наричаме кораби. По-скоро фабрики за бързина, транспортни средства. За да потънат, трябва да има не буря, не ураган, а цяла метеорологическа катастрофа. И екипажът на тях не е от матроси, щурмани и капитани, а от работници, техници и инженери. От времето на Фултон не са изминали и сто години, а морето вече е загубило властта си над хората. Как ви се струва?

Касацки пиеше вино и очите му блестяха. Той виждаше, че събеседницата му лови всяка негова дума, чувствуващ обаянието на точния си, послушен език. Спомни си мургавото лице на младежа в купето и се усмихна. „Навярно е татарин“ — помисли си той.

— Вашите спътници ви чакат — каза той внезапно, — може би искате да се върнете?

Тя поклати глава.

— Не, разказвайте. Говорехте за духа на вашата професия. Изменил ли се е той? Изчезнала ли е романтиката?

— Да. Техниката на мореплаването се е създавала отначало от ръцете на моряците. Всички те са живеели в морето, обичали са го и в

края на краищата са се нагълтвали вероятно със солена вода. А ето немският инженер Дизел едва ли е плавал по морето другояче освен в първа класа. Това няма да попречи на „Дербент“ да развие с помощта на дизеловите мотори тринадесет мили при пълен ход. Моделите на корабите сега се изпитват в специални открити корита, монтирани в лабораториите. Там се създават изкуствено водни течения, изкуствени вълни. Може би хората в лабораториите никога не са виждали истинска морска буря, не са се борили с нея, не са изпитвали върху себе си нейните удари. И все пак транспортните средства, които те проектират, не се боят от буря. Романтиката на морето сега се гуши в рибарските гемии и може би ѝ се наслаждават само туристите от континенталните градове. Знаете ли, жалко е!

Той допи виното и отмести чашата.

— Не съм съгласна с вас — каза внезапно девойката. — На платноходите хората извършват тежка, неблагодарна работа. Те не могат да овладеят морето и са доволни, ако имат късмет да излязат сухи от водата. Според мен — ето я тяхната романтика. Но това е моментна радост, а ежедневието им е тежко и скучно. На мен повече ми се харесва романтиката на постиженията. Водолазите изваждат кораби от дъното на морето. Ледоразбивачите плуват в Арктика. Това е животът! А най-важното е, че човешките възможности нямат граница. Днес — на морското дъно, утре под океана или на Северния полюс. Може би това ще направя аз или... вие? Кой знае? Не, борбата, с природата току-що започва. Колко победи предстоят! Когато говорехте за витлата, много ми хареса. А после развалихте всичко — завърши тя с ласкава гримаса.

Касацки наведе глава.

— Права сте — каза той смирено, — аз съм груб и невеж моряк — и нищо повече...

— Не, не. Вие сте много, много умен! Само че виждате романтиката не там, където трябва.

Те помълчаха, погледнаха се и се засмяха.

А в купето, което заемаше девойката, продължаваха да играят на домино. Мургавият момък удряше силно с длани по скамейката,

местейки плочките. Ударите прозвучаваха рязко и оглушително като изстрели.

— По-тихо, Хюсein, а? — меко каза старчето, като наредждаше плочките пред себе си във вид на ограда. — Може би до нас спят, а вие...

— Нищичко не се вижда — разбърка момъкът плочките. — Тъмно е. Дотегна ми.

Той стана, плю през прозореца и седна на мястото си.

— Слушайте — премести се той до стареца, — вие струва ми се, сте лекар. Така ли?

— Да, лекар съм.

— Тогава кажете ми, докторе, какво значи запой?

— Тоест какъв запой? Алкохолизъмът ли?

— Е, нека е алкохолизъм, все едно. Какво е то? Болест или не?

Лекарят поглади брадичката си.

— Безусловно да. Привикването на организма към алкохола върви ръка за ръка с отравянето и израждането на тъканта. Тежка болест. И забележете, предава се по наследство.

— А как се лекува, тая болест?

— За съжаление има само едно-единствено средство — каза лекарят с усмивка, — да престанеш да пиеш.

— Добро средство.

Момъкът протегна крака, опря се на стената и притихна. Допушваше цигарата си и в тъмнината изглеждаше, че държи между зъбите си въгленче.

— И тъй, вие си пийвате? — полюбопитствува лекарят.

— Да предположим.

— Оставете пиенето, Хюсein. Непременно го оставете!

— Бъдете спокоен.

Замълчаха. Лекарят поседя и бръкна в кошницата с провизии. Акуратно разгъна на коленете си вестник и извади твърдо сварени яйца, хляб, пиле. Напипа бутилката водка, но я оставил и бързо покри кошницата.

— Чудесна птичка — каза той, като дъвчеше от пилето. — Искате ли едно парченце?

— Не искам — отвърна Хюсein. — Слушай, докторе.

— Е?

— Може ли да се съди човек за това, че е болен?

— Не разбирам.

— Много просто! Вие например сте пияница или по вашему алкохолик, направили сте две-три самоотльчвания от работа и ето че ви съдят пред другарите с обвинител зад червената маса. Правилно ли е?

— М-м... Правилно е, разбира се. Тоест аз говоря изобщо. Виждате ли, Хюсеин, ние наричаме алкохолизма болест в смисъл, че той е съпроводен с болестни явления, отравяне на организма и така нататък. Но от вас зависи да решите да престанете да употребявате алкохол. Ако не направите това и нарушавате и дисциплината, вас ще ви съдят. Ще ви съдят не за туй, че сте болен, а за липса на воля за оздравяване. Разбирате ли?

— Много е просто!

— Вие живеете в колектив, Хюсеин, а в колектива липсата на добра воля е често пъти равносилна на престъпление. Вие сте били длъжен да го направите, но не сте го направили — значи, извършили сте престъпление, така да се каже — пасивно, но... престъпление.

— Достатъчно. Всичко е ясно!

— Боя се, че вас вече са ви съдили?

— Май че е така!

— А защо?

— Ами все за това.

Хюсеин се изправи и едрото му тяло закри прозореца. В купето стана по-тъмно.

— Осъдиха ме много строго — каза той спокойно. — Изхвърлиха ме от комсомола, отписаха ме от екипажа на кораба. Какво съм аз сега? Белязан лумпен.

— Не говорете глупости — каза лекарят строго. — Как се случи това?

— Ами просто. С мен, докторе, ето как се случва. Работя месец, два, че и три, мисля си, ще забравя как мирише, алкохолът де. Защото зная тази своя слабост и си казвам: не! Но все пак тя се е загнездила в мен, тая моя болест. Седи и чака минутата, когато волята ми ще отслабне и няма да мога да устоя. Защото изпадам в състояния, когато съм недоволен от себе си и когато ми се струва, че и другите ме гледат враждебно. А без стълковения не минава нито в работата, нито в

приятелството. Нахвърляш се върху хората. И всичко ти става противно, безнадеждно.

— Нищо, това са нерви. За какво ви съдиха?

— Моля! Аз съм корабен моторист. Машината на кораба е от първостепенно значение и аз съм човек нужен. Познавам машината като практик, навикнал съм й, а не като корабния механик. Той отначало се е учи, изучавал е машината по книга, а след това вече е добил и практика. На мен би ми било интересно да разбера туй-онуй, но как? Механикът казва: работи. Моята работа е да изпълнявам. Лепнах се за веднаж за него: защо туй, защо онуй? А той ме сряза: работи, не разговаряй! Не му е нужно да знам и аз, щом като той си знае и разчита на себе си. Пък аз ще се изям от мъка. Защо държи знанията за себе си? Струва ми се, че мога да разбирам не по-зле от него. Скарахме се по време на един престой в пристанището. И ето че дойде точно минутата... С една дума, необходимостта да се запия. И моментално започнах да се наливам.

— И не се върнахте на кораба?

— Не се върнах. Като се заврях в кръчмата, моментално се напих и станах звяр. Напия ли се, ставам лош, без стеснение мога да обидя човек. Пък и силата ми е прекалено голяма, знаете... Другарите ми започнаха да ме придумват и стана пиянски скандал — не ми се иска да си спомням...

— Набихте някого ли?

— Да, и това имаше. А ме съдиха после, когато корабът се върна обратно. Събраха целия екипаж в червения кът, а мен отделиха, както е редно. Помполитът беше обвинител... „Той — казва — налива вода в мелницата на класовия враг.“ За мене де! Говори много, но мен никак не ме беше срам, още повече ме доядя, така че и да се защитя, не поисках... Засрамих се ето сега, в момента.

— Че защо сега?

— Вие така хубаво обяснихте. Обикновен човек! Глождете пилешко краче... А така го обяснихте!

— Чудак — усмихна се лекарят. — А позволете да попитам, къде отивате?

— Постъпвам на новия моторен кораб „Дербент“. Отдел „Кадри“ ме изпраща. Мислят, че на новото място ще престана да пия. Обещах, как иначе...

— Трябва да престанете, непременно трябва — каза лекарят, покашляйки, — необходимо е да се овладявате.

— Дадено. Вие преди малко хубаво го казахте. По-добре не би могло... Достатъчно...

Лампата над тях светна. Хюсein стоеше по средата на купето, скръстил ръце на гърба си. Беше тъжен и сякаш се слушваше.

— Женя изчезна някъде — каза той. — Дали пак не с тази върлина?

— Харесва ли ти? — попита с усмивка лекарят.

Хюсein наведе мълчаливо глава и излезе в коридора...

Влакът приближаваше гарата. На тъмното небе светлините на нефтените кули мигаха като звезди, едри и жълти. Женя бързо мина по коридора, оправяйки вървешком косата си. Щом зърна Хюсein, тя спря и се обърна към отворения прозорец. Той видя, че избърса очите си с носна кърпичка. Тогава се приближи и застана зад нея.

— Я да ви погледна — каза той възгрубо. — Случило ли се е нещо, Женя?

— Оставете — каза тя тихо, — ще мине... Не искам да забележат...

Хюсein я хвана за ръка.

— Никой няма да види, тук е тъмно. Той се лепна за вас, нали?

— Нищо. — Тя се изсекна яростно. — Такъв подлец... Само, моля ви, мълчете!

— Аз ви извиках, ама вие не дойдохте — каза Хюсein с укор. — Къде е той сега?

— Стои на платформата... Само да не сте посмели да му кажете нещо...

— Няма да му казвам. — Хюсein извади от джоба си меден петак и го подхвърли на дланта си. — Знаете ли какво? Приберете се в купето, сякаш нищо не е станало. Разбрао?

Тя го погледна втренчено.

— Какво искате да правите?... Хюсein...

— Ще го направя на пихтия — каза той тихо и мрачно, — само това.

— Вие сте полуудели!

— Нищо подобно...

— Да не сте посмели! — Тя се вкопчи в ръкава му и отчаяно зашепна: — Умолявам ви, ще викам, само ако...

— Защо се вълнувате? — учуди се Хюсеин. — Ако ви е неприятно, няма да го докосна. А нямаше да е зле.

— Не, не, моля ви. Що за дивотия! И аз самата едва не го ударих.

— Тя разтърси рамене.

— Жалко, че не сте го ударили...

— Не, сега съм доволна, че се сдържах. Изскубнах се и избягах.

— Тя приближи заговорнически лице към него: — Та вие сега ме изплашихте повече. Дивак някакъв! Само че не ме оставяйте, той може да дойде.

Хюсеин погледна накриво и разсеяно взе да си играе с петака. Тя стоеше до него и го разглеждаше с интерес.

— Слушайте — каза тя накрая, — за какво така изведнъж ви дотрябва тази монета?

— Тази ли? — Хюсеин разтвори дланта си и веднага я пъхна в джоба си, свивайки я в юмрук. — Обикновен петак.

— Виждам — каза насмешливо тя.

— От него ударът става по-тежък... — поясни неохотно той.

Очите на девойката се разшириха и тя изведнъж прихна да се смее. Смееше се с глас, обърната към прозореца и закрила лицето си с ръце. Като се насмя, въздъхна и прехапа устни.

— Извинете — пошепна тя, мъчейки се да сподави смяха си, — но това е нещо невъзможно, вие сте просто един побойник.

Веднага след това стана сериозна и разпалено каза:

— Все пак съм ви благодарна — добър другар сте. Сега ще слезем заедно и ще ми помогнете за багажа. Колко хубаво е, че се запознахме! След няколко дни бихме могли да се срещнем. Искате ли?

— Искам — измърмори Хюсеин; той внимателно освободи ръката си и се огледа. — Струва ми се, че идва някой.

Щурманът Касацки минаваше през вагона и тихичко си подсвиркваше. Сега, на вечерно осветление, той изглеждаше по-млад и по-строен. Вървеше с рязко отмерена крачка, като тропаше с токовете на обувките, театрално изпънал рамене. Когато се изравни с Хюсеин, го погледна в очите със светъл, наивен поглед. „Не стана — сякаш казваше този поглед, — опитай сега ти. Не изпуштай, момче.“

— Брей, че нахалник, дяволска мутра! — каза Хюсеин, като го изпращаше с поглед. — Интересно какъв е?

Влакът профуча между дълги редици товарни вагони, трополейки с колелата по стрелките. Край прозорците се мяркаше низ от светлини, тъмните колони на дестилационните пещи, обвити в кълба дим. Касацки седеше върху куфара си до вратата.

— Степ, горещина и дим — говореше той на придружителя. — Къде е цъфтящият край? Сега, моля, заповядайте един опущен град. Чиста измама е тази екзотика.

Той се наслаждаваше на мрачното мълчание на придружителя и оглеждаше пътниците с живи засмени очи.

Женя, която го наблюдаваше крадешком, прошушна на Хюсеин:

— Този човек изобщо няма срам, сега ме гледаше и се усмихваше. Знаете ли, страхувам се от него...

III

През нощта, когато новият танкер „Дербент“ за пръв път спря на нефтопетролния кей, а неговият бъдещ капитан Евгений Степанович Кутасов за последен път нощуваше у дома си, същата тази нощ по морския булевард безцелно се скита до разсъмване току-що назначеният механик на „Дербент“ Басов.

Изглеждаше пийнал и много умислен. Ту пристъпваше към водата и палеше цигара, ту сядаше на някоя скамейка и дълго гледаше звездите през клоните на акациите.

На разсъмване, когато изгаснаха светлините из залива и месецът потъна в морето, той се облакъти на парапета на кея и плю през зъби в плисналата вълна.

— Разби ми се животът — каза той тихо, — несретен живот... Несрећник.

И се ровеше в паметта си, възстановяващ откъси от миналото и се стараеше да намери причината за своето нещастие. Мислеше за хората, които му бяха близки и от които никой не беше останал. И му бе трудно да свикне с мисълта, че всички те живеят тук, в този град, и въпреки това той няма къде да отиде и е принуден да прекара нощта на булеварда...

Ето например инженер Яков Нейман. Как се усмихваше в дните, когато за пръв път се срещнаха на доковете. Тогава Нейман беше весел; червенобузест и приказлив, гласът му звънко гърмеше по пристаните като удар на гонг.

Сближиха се по време на зимния кораборемонт. През зимата на доковете ставаше тревожно. Десетки кораби идваха на ремонт и задръстваха пристаните. Цеховете работеха на три смени, по площадките и проходите сновяха щурмани, капитани, корабни механизи. Те черпеха с цигари шашадисаните от умора инженери, като на третата дума заговаряха за възможност да се пробута поръчката без ред.

Оставиха бригадата на Басов да ремонтира двигателите на голям танкер. След сирената бригадата се събра на палубата. Чакаха да дойде

закъснелият инженер на доковете Нейман. Механикът на танкера сновеше край борда и поглеждаше към пристана. Басов виждаше, че механикът се сърди на Нейман за принудителния престой и е готов да стовари яда си върху него, върху Басов.

Нейман дойде на кораба след два часа. Той се изкачи на мостица, влачейки тежко крака, и се отпусна на кнекта.

Басов се наведе над него и се взря в лицето му.

— Ти си болен, не можеш да работиш — загрижено каза той, — я виж, устните ти са побелели... А моите хора седят без работа. Какво да правим?

Той помълча, заслушан в тежкото дишане на Нейман. Измъчващо го желание да поеме цялата отговорност върху себе си, само да започнат незабавно работа.

— Аз ще се заема с предаването на поръчката — рече Басов бързо — и всичко ще бъде наред. Не е голяма философия.

Инженерът с мъка отлепи възпалените си клепачи.

— Тъй ли? Няма ли да се насадиш, миличък? — Със съмнение и надежда загрижено огледа той стоящия пред него Басов. — Та ти отскоро работиш. — Той помълча, но явно нищо не можа да измисли. — Добре, захващай се... — каза той и си отиде.

Бригадата слезе в машинното отделение. Докато монтьорите сваляха дефектните части, Басов успя да изтича до парахода-влекач, оставен за ремонт в съседния пристан. Там бригадирът Бронников също очакваше инженер Нейман.

— Нейман се разболя — каза Басов. — Ремонтната ведомост у теб ли е? Тогава разглобявай мотора. Сами ще изпълним поръчката.

Бронников плесна с ръце.

— Ти май си се побъркал. Аз да замествам инженера? Как не!

— Ремонтът не чака — каза Басов нетърпеливо. — Ex, по дяволите, мисли по-бързо! Заешка душа носиш, Броня.

Когато се върна на танкера, той видя Бронников да тича по пристана, за да събира шлосерите. Самият той вече не се съмняваше, че ще се справи с поръчката. Безпокоеше се, че хората на Бронников са малко и той сякаш се бои от нещо, затова може да събърка.

Щом дефектните елементи бяха свалени, Басов отиде в техническия отдел. Но се оказа, че всички конструктори са заети и никой не може да се заеме с изработването на чертежите.

— Нямам хора — разпери ръце началникът на отдела, — нямам и туйто. Точка по въпроса! — Той се опита да избиколи Басов, който му беше преградил пътя.

Басов погледна сърдитото му лице и вдигна рамене.

— Дайте ми хартия, сам ще си изработя скициите — каза той твърдо. — Ремонтът не чака!

Върна се на танкера с руло хартия и се настани в една свободна каюта. От влекача дотича Бронников. Беше в такова състояние, в каквото биват неуверените в себе си, но поддаващи се на уговорка хора.

— Какво да правя с тази купчина? — нахвърли се той върху Басов. — Техническият отдел не иска да изготви чертежите.

— Ние сами ще ги изгответим — каза Басов, като се стараеше да изглежда равнодушен. Всъщност и той самият се вълнува.

— Ти си полудял — ядно каза Бронников, — ще загазим, ей богу!

— Ти ще вписваш размерите — отвърна спокойно Басов.

Работиха до късна нощ. Бронников притихна, ходеше да взима размерите на елементите, тичаше до магазина да купи нещо за ядене.

Когато свършиха и излязоха от каютата, беше тъмно и на черното небе горяха ярки зимни звезди. От осветените прозорци на корпусите, в които се помещаваха работилниците, се раздаваше тежко разтърсващо бутене. По високите и тъмни палуби тук-таме лумваха зелени искри от заварката.

— Не бива да предаваме без Нейман — умолително каза Бронников и хвана Басов за ръката, — ще си навлечем беля. Недей, Саша.

Вече не се сърдеше и не го беше яд на самия себе си, но изцяло бе под тревогата от вероятна неприятност. Басов го хвана през кръста.

— Забравил си ученическите ни проекти — каза той насмешливо. — Предавахме ги смело, защото не влизаха в работа. Но нима нищо не сме научили?

Те предадоха чертежите в цеха и се разделиха при вратата на завода...

Нейман дойде в завода в деня, когато цехът предаваше готовите елементи на бригадите. Той беше още бледен и като потриваше зиморничаво ръце, все гледаше лицето му да е на слънце.

— Бая се повърглах — каза той весело на Басов. — Как вървят работите на танкера?

— Техническият отдел беше претрупан — отвърна Басов — и ние сами направихме чертежите.

— Браво! Я дай по-скоро да ги видим и да ги предадем.

— Аз ги дадох още същия ден. Днес ще предават елементите.

Нейман подсвирна съсредоточено, погледна под око Басов и по нещо неуловимо заприлича на Бронников, когато се вълнуваше.

— Сигурно част от детайлите още не са приети? — попита тихо Нейман и Басов разбра, че зад този въпрос се крие: „Уверен ли си в себе си? Може би ще ги позадържим? Ами ако си съркал?“

— Казвам ви, че днес ще бъдат готови — отвърна Басов. — Цехът обеща да ги предаде към два часа.

„Не се намесвай — отговаряше той на Нейман, — знам всичко и искам да рискувам.“

Нейман разбра. Той тупна Басов по рамото и лицето му се проясни.

— В управлението се е натрупала сума ти работа — каза той весело, — сам ще извършиш монтажа. Съгласен ли си?

По обяд цехът предаде елементите и бригадите започнаха монтажа. Басов наблюдаваше работата. Стори му се, че може да разпредели хората по друг начин. От бригадата на Бронников някои не се бяха явили на работа — Басов му изпрати част от своите монтьори. В машинното отделение стана свободно.

Вдигнаха първото бутало, то увисна на веригите — зъбните колела бяха заяли. Басов се разпореди да спуснат буталото върху мрежата, покатери се на релсата и нареди да почистят зъбните колела с газ. Той лично преглеждаше всеки елемент, омаза се цял с машинно масло и се изпоти. Но изглеждаше, сякаш изобщо не бърза — така спокойно правеше всичко.

Монтьорите се мръщеха, ала мълчаливо се подчиняваха. Когато повдигнаха първото бутало, Басов погледна часовника си. На крана работеха трима и някак си пречеха един на друг. При двигателя пък обратно, хората се суетяха — бяха малко.

Спуснаха буталото и завинтиха капака. Басов извика един от работещите на крана и го изпрати долу да помогне при закрепването

на шатуна^[1]. Монтажниците се подсмиваха: хронометраж ли е това или монтиране.

Вдигнаха второто бутало. Каретката на крана се търкаляше бързо по релсите. Монтажниците бързаха. Престоите ги дразнеха и те се бояха, че ще изкарат малко. Басов проследи цялата операция по закрепването на мотовилката. Тя отне десет минути.

С третия цилиндър приключиха за осем минути. Монтьорите работеха мълчаливо, с някаква необикновена съредоточеност.

В машинното отделение дойде Нейман. Той стоеше и наблюдаваше работата, без да се обажда на Басов.

Монтираха разпределителния вал и другите елементи, които изискваха внимателно пасване. Басов отново разпредели хората по нов начин. Сега самият той почти не пипаше нищо, за да има възможност да наблюдава и ръководи. После видя Нейман, качи се горе и отиде при него.

— Видя ли как ги разпределих? — попита той тържествуващо.
Нейман го погледна ласкаво, с обич.

— Аз можех изобщо да не идвам — каза той. — Орджоникидзе казва, че най-добра организация има там, където не съществуват незаменими хора. Това е вярно.

Похвалата трогна Басов, но той разбра, че Нейман не е забелязал главното: завършиха монтажа по-бързо от обикновено.

Искаше му се да разкаже на Нейман за опита си. Но той бързаше.

— Трябва да отидеш на влекача при Бронников — каза той уважено, — там се забавиха.

В техникума преподавателят по физика казваше на Басов:

— Имате бистър ум, но сте прекалено практичен.

Басов не възразяваше. Сам чувствуваше, че нещо му липсва, може би — търпение... Когато им четяха лекции на отвлечени теми, беше му досадно, сякаш усещаше с цялото си същество безполезно пропилените минути. Затова пък на лекциите по топлотехника или по машинни елементи жадно гълташе всяка дума — тъкмо това, което му липсваше до постъпването в техникума, когато плуваше по корабите като моторист. Двигателят губеше плашещата си недостижимост, ставаше прост и понятен.

В доковете вниманието му привличаха трудовите процеси. Интересуваше го последователността на операциите при производството на елементите и понякога той дълго се задържаше из цеховете.

Изработват се на струга буталните сегменти и на Басов му се струва, че това може да стане по-бързо, а и да се икономиса материал, ако на струга се поставят два ножа.

Запояват монтьорите кабелната муфа — и отново му се струва, че може да се измисли как да запояват по-бързо и по-просто.

Понякога обаче това, което от пръв поглед изглеждаше просто и случайно, се оказваше обмислено до най-малката подробност. Манипулациите се създаваха с години и всеки опит да бъдат изменени беше свързан със затруднения. Той задаваше въпроси на майсторите, а те си намигаха зад гърба му: „младо-зелено“, „грозде скорозрейка“. За известно време той отстъпваше, за да прецени повторно — и отново се опитваше да преустрои всичко така, че да се пести време.

Басов често си мислеше за това, че най-лесно могат да си подобрят работата тези работници, които стоят при струга, но те не знаят теорията на обработването на металите, не знаят за какво са нужни машинните елементи, които изработват на струга. В завода има много работници, които обичат да поразгърнат някоя книга, но я прелизват с безсилната завист на бедняка, застанал пред витрината на магазин за скъпи стоки. Някои започват да се учат, напускат производството и не се връщат вече в завода. Заводът губи най-добрите си хора, а на тяхно място се издигат нови, измежду общите работници. И Басов мислеше, че най-добре би било хората да се учат в завода.

Веднъж той се отби в кабинета на Нейман. Инженерът беше никак особено оживен. Той оставил чертежите и накара Басов да седне.

— Току-що се връщам от пленума на райкома — съобщи той, — решиха учението да обхване всички цехове на завода. Предстои ни голяма работа.

Той се разхождаше из стаята и таванът кънтеше от енергичния му глас.

— Аз им казах: какво се получава, другари? Комсомолците от цеха се вмъкват в обедната почивка на корабите, за да видят къде отиват елементите, а механиците ги гонят, защото не им е до

обяснения. Техническият отдел прави грешки по чертежите, а цехът изпълнява копията на всякакви галиматии. А после монтьорите проклинат и конструктора, и цеха, а пък преди започването на монтажа безмилостно обезобразяват элемента — „карай, как да е, ще стане“. Тук, казвам, дисциплинарните наказания няма да помогнат. Не мъррене, а техническа култура е нужна. Трябва да се учим...

Той си пое дъх и завърши тържествено:

— С една дума — ще се учим.

Басов искаше да каже, че е мислил вече за това, но премълча. Интересуваше го как ще съумеят да организират техническото обучение в завода. Между работниците имаше способни и глупави, културни и малограмотни. Да се обучават всички наедно, изглеждаше немислимо. След няколко дни му предложиха да организира обучението на монтьорите и той се съгласи: щом районният комитет смята обучението за възможно, защо да не се заеме с това той, Басов?

Вечер на сцената в клуба около червената маса се настаняваше комисията. Яков Нейман с калпак и ботуши от козя кожа, приличен на разбойник от операта, извикваше един по един монтьорите. Те излизаха от дъното на залата, спираха се пред масата и по лицата им пламваха червени петна. Слабият отговор предизвикваше глух ропот в залата, от предните редове шепнешком подсказваха и Нейман почукваше със запушалката по гарафата.

Тук се провеждаха изпитите за технически минимум — забележителна кампания, която за дълго изпълни Басов с бодрост и щастлива увереност. Той седеше до Нейман, като напрегнато се взираше в лицето на всеки изпитван, и сърцето му се свиваше, че той ще се смути, и ще загуби нишката на мисълта си. Но монтьорите отговаряха смело и сякаш в очакване на още въпроси не бързаха да си седнат на мястото. Много вечери прекара Басов зад червената маса и не се умори да наблюдава познатите, но преобразени от възбудата, като че ли озарени от вътрешна светлина, лица на работниците.

Скоро в завода заговориха за предложението на стругаря Закирия Ейбат. Басов вече го познаваше.

Дребничък азъrbайджанец, почти дете. Идваше на занятията на монтьорите — слабичкото черно човече с буйни къдрavi коси

задаваше въпроси на Басов, понякога спореше. Взе си един от първите изпита с „отличен“. След изпитите дойде на кораба, където работеше Басов.

— Има една работа — каза той тайнствено, — такава работа...

Очите му блестяха от вълнение. Басов го хвана под ръка.

— Да отидем да се поразходим, а? — каза той дружески. — Каква е тая работа, Закирия?

— Знаеш ли, вчера удвоих на струга скоростта на обработката — каза развлнувано Закирия. — Взех по-дебела стружка. И стана отлично. А майсторът ме видя и се развика: „Гониш лека печалба, ще ми съсипеш струга!“

— По-спокойно, Закирия — каза Басов. — Ще уредим тази работа...

— А освен това измислих как да обработваме буталата. Нали сега стягаме буталото в профилните шайби, а главата му подпираме с центъра на подвижното седло. И ето излиза, че е неудобно малкото дъно да се обработва по шаблон, когато центърът е вече закрепен. Аз освободих главата от притискалото. Изчислих всичко, затегнах по-силно буталото. Излезе отлично. Сега не ми е трудно да обработя дъното по шаблон, разбираш ли? По-рано за шест часа обработвах едно бутало, а сега за два и половина. Това засега не са го забелязали и ти си мълчи.

— Защо да мълча?

— Ах, ти не познаваш нашия цех. Пак ще кажат, че съсипвам струга, и ще стане скандал.

Басов се начумери и хвърли цигарата зад борда.

— Говориш така, сякаш си ограбил някого — каза той възмутено.

— Мерзавец е вашият майстор. Почакай, аз ще поговоря с Нейман.

Басов отиде при Нейман в края на работното време, когато в кабинета имаше хора. Бронников разказваше нещо и се заливаше в ситен хрипкав смях, а Нейман му пригласяше с гръмкия си глас.

Басов седна на стола.

— В механичния цех се вършат безобразия — каза той раздразнено. — Майсторът Лухнов прави сцени на работниците за това, че повишават производителността на труда. Ето, слушай.

Разказваше бавно, като си припомняше всички подробности от разговора с Ейбат. Нейман все още се усмихваше благодушно, но в

стаята настъпи тишина и хората наостриха уши.

— Момчето е изчислило правилно — говореше Басов. — Освободи главичката от притискача и избирай по шаблон. Това непременно трябва да се внедри. А на майстора да му се подвие опашката, та да не пакости.

— Чакай, чакай — прекъсна го Нейман; той беше престанал да се усмихва и лицето му придоби онзи сух и напрегнат израз, който имаше, когато изслушваше изискванията на клиентите. — Вече чувах за това. За твоето съдение — той погледна строго Басов — майсторът Лухнов не пакости, а учи хората на дисциплина. Твоят изобретател може да съсипе струга. Няма ли да накараш майстора да отиде да се учи при него? Ето, виждате ли — обърна се той към Бронников, — струва ми се, че с техническото обучение изпаднахме в другата крайност. Сега те за повече пари ще ни се качат на главата. А си имат и защитници. — Той кимна към Басов.

— Това, което казваш, е безобразие — каза Басов с разширени от възбуда ноздри. — Администрацията е в паника, че работниците започнаха да си размърдват мозъците. Извинявай, но това е мракобесие, страхливост...

Той се огледа наоколо, търсейки съчувствие. Но лицата на присъствующите не само бяха безучастни, а и по много от тях беше изписано никакво гнусливо недоумение, сякаш Басов беше постъпил нетактично.

— От тези рационализатори чакай само тревога — заговори меко Бронников, — искат да изнамерят барута. Относно обработката на буталата има указания в литературата. Прочети — обърна се той към Басов. — Пък и ние също не работим за първа година. Да се освободи главата! Че кой прави така?

Нейман гледаше през прозореца и барабанеше по масата. Изведнъж той се извърна и почервеня.

— Нямаш право да ме обвиняваш в страхливост! — загърмя той гневно. — Първо поработи колкото мене!

— Че аз не те обвинявам — каза с тъга Басов. — Само че ми звучи грозно всичко, което говорите...

Той стана и бавно тръгна към вратата. Не разбираше защо така враждебно мълчеха зад гърба му — и изпитваше такова чувство, сякаш силно се е блъснал о стената.

[1] Шатун — мотовилка. — Б.пр. ↑

IV

Итеерите^[1] от завода даваха вечеринка. Басов се върна късно у дома и едва успя да се преоблече. Набързо си сложи ярката вратовръзка-пеперудка, купена също набързо за вечеринката. Чувствуваще, че не е съвсем подходяща, но му беше все едно. Като минаваше край входа на хотела, той се спря за секунда пред огледалото и се почувствува неудобно. Костюмът му беше нескопосан и безвкусен, но тозчас изпи една бира в павильона и се развесели. На улица Морска си купи огромно цвете и си го мушна в петелката.

На входа срещна Бронников. Той го изгледа учудено, но не каза нищо. Бронников беше с високи ботуши и спортен костюм, бялата яка красиво подчертаваше юношески стройния му врат.

В стаите имаше много хора, меришеше на парфюм и ядене. Нейман седеше до масата, подръпваше брадата си и явно скучаше. Басов си помисли, че би било добре да се възползува от случая и да заговори още един път за предложението на Ейбат.

Девойка с бяла рокля подреждаше приборите на масата. Тя се изправи и отхвърли косите си с бързо движение на главата. Лицето ѝ се стори познато на Басов. Той се приближи, подаде ѝ ръка и тя каза името си — Белецка. Той разбра, че никога по-рано не я беше виждал.

И изведнъж забрави за Нейман и за предложението на Ейбат. Седна до стената, за да я гледа отстрани. Случайно докосвайки брадата си, той допря връзката-пеперудка и уплашено дръпна ръка.

Още преди да постъпи в техникума, когато плаваше като машинист, беше залепил на капака на сандъка си малка снимка, изрязана от някакъв вестник. Може би на артистка или някоя кинозвезда. Момчетата в кубрика написаха под снимката неприлична дума и той се нахвърли върху тях, сякаш беше влюбен в тази жена. После фотографията се намокри по време на буря и трябваше да я изхвърли...

Щом наведеше глава, девойката в бяло заприличаваше на жената от снимката. Впрочем сходството не беше в чертите на лицето, а по-скоро в неговото усещане. Той не сваляше очи от нея, тя също хвърли

поглед към него, спокойните ѝ вежди трепнаха. Бронников се пресегна през масата и хвани ръката ѝ. Тя се отскубна и се засмя. Нейман я наричаше просто Муся. Басов изпитваше неприязън към Бронников и Нейман.

Когато всички станаха и се отправиха към масата, той машинално тръгна след бялата ѝ рокля, но от дясната страна на Муся седна Нейман, а от лявата — Бронников. Нейман си наля водка, като замислено хапеше устни. Бронников се наведе към Муся и ѝ зашепна нещо. Под масата силно заскърцаха високите му ботуши.

Беше най-обикновена вечеринка. Отначало приказваха тихо и само потракваха прибори, но постепенно всички заговориха и престанаха да се слушат. Жените отказваха да пият вино, увещаваха ги.

Нейман бавно изпи чашата си и като подпра брада на широката си длан, съчувство и нежно заразглежда говорещите. Бронников бе прехвърлил ръка през облегалката на Мусиния стол, сякаш я прегръща. Тя разсейно го слушаше и с любопитство се оглеждаше наоколо, после изведнъж с усмивка се обръща към него, сякаш се извинява за невниманието си. На Басов му се струваше, че те седят твърде близо един до друг и че под масата коленете им непременно се допират. Самият той пиеше много, бързо се опиваше и все я гледаше. Веднъж Муся го погледна вторачено и твърдо, сякаш му заповядваше да не я гледа, да се извърне. И той се извърна.

Кой знае защо, всички станаха и започнаха да се чукат. Тогава той бързо отиде в другата стая, където беше полуутъмно, напипа възела на връзката и с яростно наслаждение я дръпна. Копчето се откъсна и се търкула на пода. Той извади цветчето от петелката и го смачка в юмрука си. Виеше му се свят и мъка напираше в гърлото му. За да се успокои, той се размисли, че след шест часа ще бъде в завода. Трябва да отиде в партийния комитет по предложението на Ейбат. Ала тази мисъл, извикана насилиствено, не му донесе облекчение и се стопи. В съседната стая имаше едно момиче, Муся, с живи неласкови очи, бяла кожа и силни рамене като физкултурничка. Бронников се навеждаше към нея и на Басов му беше болно да си спомня за това.

Когато се върна в общата стая, на масата беше останал само Нейман. Танцуващи двойки се въртяха из стаята. Конструкторите Бейзас и Медведев бяха започнали да пият брудершафт и крещяха високо. Те отдавна вече бяха на „ти“ с всички, но просто им се искаше

да се целуват. Муся спокойно слагаше ръце на раменете им и те я целуваха. Тя погледна Басов и се усмихна — какво ще правиш, редът е такъв. Той бавно обикаляше стаята, за да бъде по-близо до бялата рокля. Случи се така, че застанаха един до друг до перваза на прозореца. Мусините очи блестяха ярко изпод ресниците.

— Виж какъв сте били, Басов — тихо каза тя. — За вас ми е разказал Яша Нейман. Яша рядко хвали някого. Той казва, че сте изумителен работник. Само че аз си ви представях съвсем иначе.

Басов каза с усилие:

— Не знам какво е имал пред вид Нейман. Аз съм обикновен механик, такъв, какъвто е и Бронников.

Муся поклати глава.

— Не, Яшка знае. Той, Яшка Нейман, е много груб, но аз се разбирам с него... А защо ме гледахте така на масата? Стана ми неудобно.

Беше горещо, тя навярно беше малко пийнала и говореше бавно, сякаш в изнемога.

— Работя в радиостанцията на пароходството. Всъщност и ние сме моряци, само че сме свързочна служба. Казват, че ще ни облекат в морска униформа. Ще ми прилича ли униформата, как мислите?... Но разкажете ми нещо за себе си!

— Не знам какво мога да ви разкажа — каза Басов. — Наистина съм най-обикновен човек. Но при нас има чудесни момчета. Ето например Закирия Ейбат, азъrbайджанец...

Беше му много интересно да ѝ разказва. Тя слушаше, наклонила леко глава на една страна, и изведнъж по детски плесна с ръце:

— Ризата ти е скъсана и копчето е откъснато с плата. Ех, ти-и. — И тя докосна с ръце шията му. Ръцете ѝ бяха сухи, горещи и той се боеше да мръдне, за да не я пропъди. Тя му каза „ти“, разбира се, без да се усети...

— Цяла вечер те гледах — каза той тихо — и се боях да се приближа. За пръв път ми се случва, честна дума.

— Наистина ли? А пък аз си казах: той ще дойде. И нарочно седнах тук сама, за да стане така.

Той дръпна завесата, като се стараеше да направи това незабелязано. Муся пошепна: „Ще ни видят.“ Останаха сами в полумрака. През прозореца падаше на жълти петна светлината от

уличните фенери. Той успя да я целуна по устните, но тя веднага се отмести.

— Нейман ми е разказал много за завода — каза тя — и си представях, че си солиден, някакъв производствен маниак. Пък ти виж какъв си бил. Веднага налиташ да се целуваш.

Той ѝ предложи да я изпрати. Муся поклати глава.

— Не бива — каза тя. — Ела утре в радиостанцията. Сменям се в дванадесет през нощта.

За минута сърцето му се сви. Тя не се смущаваше, дори когато се притискаше към него, не забравяше да оправи роклята си, за да не я измачка. Като излезе иззад завесата, сякаш престана да мисли за него. Край закачалката я наобиколиха конструкторите, един през друг ѝ помагаха да се облече. Дори не се обърна на сбогуване.

Басов се скита по крайбрежната улица до сутринта. От морето душиаше лден вятър и лицето му гореше. Белецка излезе калпаво момиче — той привлече вниманието ѝ само за момент и това беше всичко. Но когато си спомняше за нея, обземаше го нежност. Тя се държеше простодушно с всички и по другарски просто. Момчетата много се въртяха около нея. Сигурно след това говореха гадости по неин адрес и подробно разискваха външността ѝ. На следващия ден той избягваше в завода присъствувалите на вечеринката, защото се страхуваше някой да не му заговори за нея.

Намери се при радиостанцията след дълго бродене в тъмнината из пустошта. Радиомачтите се губеха в черното небе и горе като звезди мигаха жълтите светлинки. Часовоят изскочи от будката и щракна ключалката на затвора. Басов спря при оградата, като се обърна с гръб към вятъра. Той стоеше неподвижно и ръцете му се вкочаниха.

Ето че Муся се показа на осветения вход. Сърцето му замря — навсярно е забравила. Те вървяха един срещу друг като случайни минувачи и мълчаливо се срещнаха. Наоколо беше пусто, часовоят си отиде, скрил глава в кожуха. Тя обви с ръце шията му и отгърна яката. В голото място край бодливата тел те се прегърнаха така силно, сякаш им предстоеше да се разделят навеки.

— Пък аз свикнах с мисълта, че няма да дойдеш — каза тя, като се отдръпна малко задъхана. — Така правя винаги, когато много искам нещо, та после да не ми е мъка.

Тя го поведе за ръка. Около тях като пояс се редяха светлини и тънките изсвирвания на влекачите сочеха пътя към морето. Басов каза:

— Защо си мислела така? Аз те обичам. Нима не виждаш?

— За един ден ли се влюби, Саша? — усмихна се тя укорно. — Не, такова нещо не се случва.

— Щом казвам, значи, се случва! Сега сме заедно и ми е толкова хубаво. Чуй ме: мисля, че трябва да се разпишем.

Муся се смееше.

— Ти си същински командир: раз, два, леви!... Сега пък и да се разпишем! А ние с теб дори не сме си поговорили, както му е редът.

Тя намираше леко пътя в тъмнината и се опираше на ръката му, за да бъде по-близо до него. А той не гледаше къде стъпва, жадно търсеше ръката ѝ и ѝ пречеше да върви.

— Заради тебе днес в завода бях, като болен — каза той. — Казват, че това се случва веднъж в живота.

На кея се спряха край каменните перила. Вятърът разклащаше голите клони на акациите. Бързи вълни се втурваха от рейда и се разбиваха о къпалнята на плажа. Долу черната като катран вода бушуваше, катерейки се по вълнолома. Муся оправи шапчицата си, очите ѝ ярко блестяха. Той я прегърна веднага щом тя вдигна ръце. Но тя се освободи и го повлече към пейката. Неочаквано му заговори за завода.

— Ти имаш големи способности, Саша — каза тя. — Нейман много те цени. Но сега е недоволен от теб, знам това. Казва, че навсякъде намираш недостатъци и се залавяш да ги оправяш. Това дразни хората, и после... Защищаваш глупавото предложение на Ейбат и вървиш срещу всички. Може би бъркам нещо, но ми е обидно, че си толкова простодушен и честен, а те те смятат едва ли не за интригант. Нейман казваше...

— Муся, да оставим това — каза той унило, — работите стоят съвсем другояче. Знаеш ли, Муся...

Тя мълчаливо наведе глава и зачерта с токчето си по пясъка. В това мълчание между тях пропълзя нещо неясно и радостта му помръкна.

— Може би ще е по-добре за теб да работиш спокойно като всички — каза Муся простодушно. — Можеш да станеш голям човек. Ето аз съм способна, но от мен нищо не излезе, навярно, защото нямам

честолюбие. Но за тебе бих могла да пожелая много. Ти трябва да работиш като всички, но... по-добре от всички!

Басов слушаше и галеше ръката ѝ. Думите ѝ му се струваха страни и той едва схващаше смисъла им. Тя измъкваше ръката си, като се стараеше да съсредоточи вниманието му върху казаното. Обзего нетърпение и той каза почти без да мисли:

— Ще се постараю да сложа всичко в ред. Не мисли за това. Аз те обичам.

Тогава Муся се развесели и позволи да я прегърне.

— Мили мой — каза тя нежно, — хайде, разказвай как ще живеем.

От време на време в завода ставаха сватби. По сватбите Басов свиреше на хармоника и наблюдаваше младоженците. Сякаш двойките нарочно се обричаха на неудобства, за да може колективът да се повесели, случваше се след женитбата момъкът да стане равнодушен към всичко и да изчезва веднага след края на работния ден. Това беше противно. И Басов не съжаляваше, че при него стана иначе.

Муся дойде при него след дежурство. Донесе със себе си сандъче с вещи и купчина дрехи. Беше много тиха и спокойна и като я гледаше, Басов се чудеше колко бързо и просто свърши всичко. Муся започна с помитаното на пода. Тя запретна полата си също като чистачките в завода и измете угарките под масата. Махна паяжината от тавана и сложи перде на прозореца.

Той гледаше босите ѝ крака, също такива малки и силни като китките на ръцете ѝ. Измъчило го беше очакването през ветровитите нощи в морето. Бе станал плах и я гледаше с благодарни очи. Такъв остана през първите дни на съвместния им живот и Муся беше доволна.

— Добър характер имаш, командире — казваше тя. — Струва ми се, че те познавам от дете.

Басов се стараеше да се връща от завода по-ранично и отиваха на разходка. В киното той поглеждаше само от време на време към экрана — обичаше да я наблюдава отстрани. Тя седеше изправена, отворила широко очи, и в тях се отразяваха бързите лъчи на экрана. Мислеше си, че тази мила жизнерадостна жена сега му е най-близкият човек, но той не може да ѝ разкаже за своята вечна неудовлетвореност и за своите наблюдения в завода, защото на нея ѝ се иска да живее като

всички и беззаетно вярва на авторитетите. И все пак му беше хубаво с нея и не усещаше как се низкат минутите.

Понякога им идваха гости. Бяха Мусини колеги или познати от общежитието. Муся обличаше бялата си рокля и нещо се променяше в нея, заприличавше на цвете, окъпано в роса. Той я наблюдаваше крадешком и му ставаше тъжно.

— Иска ми се да се позабавлявам днес — шепнеше тя в ухото на Басов, — потърпи, мили.

Идваше Истомин, инженерът от свързочната служба. От него лъхаше на парфюм и по гладко причесаната му коса лежаха светли петна. Той се държеше важно и започваше да говори само когато другите мълкваха. Муся смигаше на момичетата и като минаваше край него, буташе протегнатите му крака.

— Отместете се — казваше тя безцеремонно, — не мога да мина. Седнете на страна.

Наричаше го просто Жорж и не му обръщаше внимание, когато той обидено вдигаше рамене. Басов пиеше чай и пускаше колелца дим.

— Муска — казваше благодушно той, — защо обиждаш човека?

Забавно му беше, когато наоколо се веселяха. Струваше си за такова нещо да си загубиш вечерта. С удоволствие би посвирил на хармониката, но Муся не понасяше този инструмент. „Панаирджийска музика“ — казваше тя. Затова пък Истомин свиреше добре на китара — свободно подръпваше струните, като разперваше розовото си кутре. При това преместваше цигарата в ъгъла на устата си и вторачено гледаше Муся. Момичетата му пригласяха. Глуповатичката Лиза Звонникова шепнеше на Муся:

— Виж, завъртя главата на момчето. Съвсем оглупя и гледа като факир. Ще кажа на Сашка!

Тя прихваше и се скриваше зад Мусиния гръб.

— Глупачка — смееше се Муся. — Ох, каква глупачка!

Истомин посръбваше от чашата и спокойно оглеждаше девойките: „Аз съм случайно тук — сякаш казваше погледът му, — сега ще стана и ще си отида.“ И търпеливо чакаше да настъпи мълчание.

— Странни моменти има в живота — говореше той внушително.
— Вървя днес по улицата, пред мене на десетина крачки върви жена. Стройна, с такава една лека походка. Стори ми се... Бях дори уверен,

че е... с една дума, една особа, за която мислех в тази минута. Повиках я и тя се обърна. Представете си — съвсем непознато лице!

Момичетата слушаха с полуутворени уста. Муся се усмихваше безгрижно.

— Това го измислихте сега, признайте си!

Басов следеше разговора и изучаваше Истомин. Спомняше си, че веднъж Муся му беше казала за Истомин: „В този човек ми харесва независимостта му. Знае си цената и не се оставя да го мамят.“

Басов се стараеше да разбере какво би могло да се харесва на Муся. Порази го една фраза на Истомин: „Никога не се доверявам на жените. Жената бързо се променя, смахнат е оня, който ѝ се доверява.“

„Дявол знае какво значи това! Някаква простащина! По-добре да си свиреше на китарата.“

Когато след вечеринката остана насаме с Муся, поиска му се да разсее неприятното впечатление. Тя се решеше пред огледалото и той виждаше отражението ѝ — бледо, уморено лице, загубило предишното си оживление.

— Дрънкане, намеци — каза дружелюбно той. — Този момък говори на някакъв просташки език. Ей богу, не говори по нашенски! Не ти ли стана отегчително?

В огледалото се протягаше и сладко се прозяваше Мусиното отражение.

— На руски говореше, Саша. Вие в завода да не говорите на друг език? — Тя въздишаше, докато сваляше роклята си. — Какво искаш? С него е весело и ми се щеше да се поразвлека малко. Няма да го превъзпиташ!

[1] Итеер — инженерно-технически работник. — Б.пр. ↑

V

През януари за един ден се събраха за ремонт наведнъж десет танкера. Цеховете се задръстиха. Заговори се, че част от работите ще се възложат на корабните колективи. Удобният израз „със средства на екипажа“, пуснат от някого, се разпростирали из целия завод. Произнасяше се с усмивка донякъде на предизвикателство, донякъде на смущение — така се усмихват хората, когато трябва да признават недостатъците си.

Изведнъж на едно производствено съвещание Нейман заяви, че е необходимо половината кораби да бъдат преместени в други докове. Не бива да се заставят хората да работят по цели денонощия, никакви извънредни. Инженерите се споглеждаха, сякаш си казваха: осъзна се. Директорът устреми очи към тавана и лицето му застинава в напрежение, сякаш му костваше много труд да се сдържи и да изслуша Нейман докрай. После изведнъж се развила:

— Ясно е защо из цеховете има такива настроения, щом като главният инженер се изказва по този начин! Трябва да ударим по това празнодумство...

Нейман опря ръце в хълбоците си и злобно и неотстъпчиво присви очи.

— Аз ще подам рапорт! Разполагам с цифри... — заборави в отговор той. — На чужд гръб и сто тояги са малко!

Човек би помислил, че тези хора се ненавиждаха, така викаха. Но Басов знаеше, че сега ще се разберат и ще излязат да пушат в коридора. Той помисли за Муся. Тя ще го чака цяла нощ и ще се вслушва в стъпките по улицата. Той ги изчака да замълчат и изтърси високо, така че всички се обърнаха:

— По моему трябва да си дадем зор. Аврал^[1] — и това е. Какво има да приказваме?

Нейман престана да се горещи и седна мълчаливо на мястото си. Инженерите заговориха всички едновременно. Бригадирът Ворон, ранен при пръсване на котел, се обърна с труд на стола си и се усмихна на Басов.

Когато съвещанието свърши, Нейман спря Басов при вратата.

— Можеш да пренощуваш у дома, в кабинета ми — каза той преувеличено любезно, — има две канапета.

Басов кимна и се извърна. Много му се искаше да се прибере в къщи. По кейовете в трепкащата светлина на фенерите се движеха черни фигури, подгонени от изсвирванията на автокарите. Като слизаше в машинното отделение на танкера, той видя вдигнатите прашни лица на монтьорите, които го гледаха отдолу. Бригадирът му извика:

— Личи си, че дълго ще се задържим тук, а? — Той долепи устни до висящия чайник, гълтайки шумно вода. Откъсна се, размаза потта по лицето си и смигна на Басов. И Басов отвърна:

— Дълго.

Призори той влезе в кабинета на Нейман. Там беше студено. По синьото стъкло на прозореца почукваше клонка от акация. Той легна на коженото канапе и преди да заспи, си спомни за Муся. Вятърът свири в комините, а трамваите вече потеглят от депото. Надали е спала тази нощ...

Видя Муся на другия ден вечерта, когато се върна от дежурство. Тя сплете пръсти на врата му, убоде се в брадата му и се засмя. Не изглеждаше да му е сърдита.

— Позвъних на Нейман и разбрах, че си останал и през нощта — каза тя. — Знаеш ли, Нейман ме ядоса. — Тя втренчено погледна ръцете му с почернели от мазут нокти, сви вежди и се замисли.

— Попитах го дълго ли ще те задържат, а той се смее: „Ще остане толкова, колкото е нужно.“ Оставил слушалката. Бих го цапнала по мутрата, да разбере.

Лицето й потъмня от нахлулатата кръв, стана мрачно и зло.

— Той не те обича — продължаваше тя, — там всички те мразят за нещо... или се боят, не мога да разбера. Струва ми се, Саша, че ти никога няма да имаш успех. Щастието — това е друго нещо! Може би ти и сега си щастлив. Карат те да поправяш на бърза ръка, а ти казваш, че това е аврал, и си доволен. Нещо жалко и обидно до сълзи има в това. Не се сърди...

Наистина в очите ѝ се появиха сълзи и тя стисна до болка ръката му. Той остана поразен и не намери какво да отговори. Както вече се бе случвало, думите ѝ му се сториха странни и лишени от смисъл.

— Муска! — викна той с престорена веселост. — Стига паника, Муска! Кой може да ме обиди? Та аз съм зъбат!

Притегли я към себе си и я погали по косите, но тя упорито се отдръпна.

— Струва ми се, че живееш някак по вестникарски, Саша. Другите постъпват иначе. Искам, ти да преуспяваш в живота.

На следващата нощ той не се върна, на третата също. Муся постъпваше на нощно дежурство, когато той се прибра у дома. Изглежда, беше свикнала и бе престанала да забелязва отсъствията му.

— Твой аврал много се проточи — казваше шеговито тя. — Колко останаха още до смъртта ми? Скоро ще стана старица, командире.

В края на януари танкерите излязоха от ремонт. На събрание на актива говори Нейман. Той разказваше за безсънните нощи, за лошото снабдяване и твърдостта на духа. Говореше пламенно и развълнувано и дълго го аплодираха. Басов седеше до Ейбат.

— Приказвах с Нейман и с началник-цеха Глацки — каза той. — Всички са против. Да видим какво ще каже активът!

Ейбат унило се сгущи.

— Остави, Саша. Както е казал Нейман, така ще стане. Кой съм аз? Едно нищо и никакво шлосерче.

— Уплаши се — сухо каза Басов, като свали ръката му от рамото си. — Подъл характер имаш, Закирия!

Той оглеждаше залата и съобразяваше кой от присъстващите ще го подкрепи. Покрай редовете мина бригадирът Ворон, като накуцваше с единия си крак и тежко дишаше. Той мъкнеше с достойнство и гордост осакатеното си тяло, сякаш пристреляно бойно знаме. Басов си помисли: „Този ще бъде с нас.“

Директорът разказа за опита от зимния ремонт, за значението на предстоящата навигация. След него дойде ред на Басов.

Басов се стараеше да говори кратко. Заводът може да икономиса много време и средства. Всички знаят за предложението на Ейбат, но то остана в портфейла на главния инженер — трябва да се извади оттам (не мислеше да засяга Нейман, но излезе злобно и

предизвикателно). Заводът има добри кадри и нови машини. Ако хората се научат да пестят секундите, няма да има нужда от аврали.

Майсторите го слушаха със застинали усмивки. Конструкторите си шепнеха нещо. Бронников се усмихваше, мърдаше устни, готовеше се да говори. Басов седна. Изведнъж ясно осъзна колко не на място бе прозвучало изказването му. На всички им се искаше да се говори за трудностите останали назад, за успехите. И изведнъж някой заявява, че всичко би могло да се извърши по-бързо и по-евтино.

В салона стана шумно. Ворон се надигна тежко и звънко се провикна:

— Добре го каза! Трябва да се изясни защо потискат... — Но към него се наведе Нейман и му зашепна нещо. Заговори Бронников и веднага в салона польхна ветрецът на смеха.

— Механикът Басов предлага да се икономисат секунди, а после ще се наложи да се губят седмици за ремонт на машините... Колкото до предложението, то едва ли е приложимо, и дори е опасно. Какво приказва той, че шайбите ще удържат буталото... Когато такива предложения постъпват в цеха, майсторите се чешат по тила.

Басов се сгърби и начумери. Несъмнено събранието се готовеше да се развлече. Лицата се смекчиха, шумът нарастваше. Някой от конструкторите весело забеляза:

— Искаха да изкопчат премията! Режи ги, Бронников!

Басов се задъха и се изправи на крака.

— Работника потискате. Тая няма да мине!... Ще си получим своето!

Сред безразличните любопитни лица, които се обърнаха при неговия вик, той видя няколко явно враждебни, наблюдаващи го с нескрито злорадство.

— Не искате да се беспокоите — изтърси той колкото му глас държи, — прикривате се зад печатни боклуци! Защо тогава учихме хората?

После изведнъж охладня и оживлението му се смени с апатия. Стана му срамно за грубата нападка. Като си пробиваше път към вратата, той чу Нейман да казва:

— Това вече граничи с хулиганство. Трябва да бъде поставен на мястото му.

Той си отиде в къщи, седна до масата и обори глава върху ръцете си. За пръв път се почувствува самотен. Всички тези хора — механици, майстори на цехове, начело с Нейман, несъмнено работеха много и добросъвестно. Но, кой знае защо, упорито се придържаха към остарялата, уродлива обстановка в завода с щурмовщината, суматохите и несъзнателното повтаряне на едни и същи грешки. Басов се чувствуваше така, сякаш е отишъл далеч напред, оглежда се и едва тогава забелязва, че е останал сам.

Муся виждаше, че нещо не е в ред. Тя приседна до него и се загледа в очите му.

— Случило ли се е нещо? — попита тя. — Защо мълчиш?

Басов се оживи. Разказа ѝ цялата история. Муся слушаше мълчаливо. Не задаваше въпроси и не се възмущаваше. Гледаше го втренчено, сякаш за пръв път изучаваше лицето му. Когато разказа за това, как Ейбат го уговарял да се откаже от изказането, Муся не издържа. Тя плесна с ръце горестно и ядовито.

— Той сам те уговарял — повтори думите му тя, — така ли? Не, ти си неповторим!

Тя се засмя, но устните ѝ трептяха. После се притиска до него и хвана ръцете му. Лицето ѝ стана умоляващо и жалко. То молеше, подмилкваше се, заплашваше. Басов никога не я бе виждал такава.

— Сашенка, остави това! Нима не можеш да работиш като всички, без да оригиналниши, без да вдигаш шум? Работеше нощем — те не забелязаха това. Нима другите не получиха премии? Ти не умееш да взимаш това, което ги принадлежи по право, не умееш да се погаждаш с хората. Сега пак се навря с това предложение. Настрои срещу себе си авторитетни хора и те ще ти се отплатят, бъди спокоен. Защо сам си вредиш, Саша? Не, ти си странен, странен си. Просто някакъв чудак!

Той я слушаше уморено-безразлично, мислейки за неговото си. За да убеди хората в своята правота, са нужни много упоритост, убеденост и равнодушие към собствената съдба. Ето той измъчва жена си. Нетърпелив е, избухлив. И нима иска да изостря в завода отношенията с другарите си? Той дори не знае как се нарича тази правда, която го е завладяла изцяло. Беше изучил трудовите процеси и бе дошъл до извода, че машините се използват лошо, че може да се работи по-добре, това е всичко.

— Тежко ли ти е с мен? — попита той замислено.

— Не съм спокойна. Как ли ще живеем занапред. Ти си такъв странен...

[1] Аврал (мор.) — Аварийна ситуация, изискваща пълна мобилизация на наличния състав. — Б.ел.к. ↑

VI

Преди откриването на навигацията в доковете постъпиха нови кораби: това бяха серийни кораби-гиганти, предназначени за превозване на мазут. Дизеловите двигатели бяха произведени в Сормовския завод и по проект мощността им трябваше да бъде хиляда и четиристотин индикаторни конски сили. Обаче при регулирането на първия кораб „Дербент“ експерименталният цех постигна мощност всичко на всичко хиляда конски сили и с това работата приключи.

Механикът Бронников направи доклад и го прочете на съвещание. Той докладва подробно за всички нередности и изказа мнение, че проектната мощност изобщо не може да бъде достигната. Дори отвори учебника на Немировски и прочете:

— „Пределната рейсова мощност на двигателите се движи обикновено в рамките на седемдесет, седемдесет и пет процента от проектната...“ Щом като така счита известният инженер Немировски...

Някак много бързо се съгласиха с Бронников и когато и вторият танкер показва хиляда конски сили, всички останаха доволни: повече не може да се постигне, ясно е.

И изведенъж третият танкер „Агамали“ неочеквано даде хиляда триста и осемдесет конски сили, почти проектната мощност. Работещият по регулировката на този танкер Басов уведоми за това със служебна бележка главния инженер. Той искаше още два допълнителни дни, за да достигне пълната проектна мощност, и предлагаше да се извършат допълнителни работи на вече предадените в експлоатация кораби.

Извикаха Бронников. Той предчувствуващ неприятен разговор и беше загрижен. На кея стоеше танкерът „Агамали“ и от гигантската му димова тръба към мачтите излитаха бели кълба пушек — Басов гонеше проектната мощност и с упорството си заплашваше спокойствието и благополучието на него, Бронников. Явно Басов иска да изпъкне, да получи високо възнаграждение. Както и да е, в този момент Бронников го ненавиждаше.

В трапезарията го спря конструкторът Бейзас.

— Чу ли новината? — попита той и в очите му Бронников забеляза любопитство и жадно очакване на скандал. — Машините на „Агамали“ достигнали проектната мощност. Излиза, че сме измамили параходството. Ех, колко неудобно стана!

Бронников влезе при директора тъкмо когато той се препираше с Нейман.

— Не се оправдавай — говореше гневно директорът, — кажи ми без заобикалки: лъгахме ли параходството? Сормовският ли е виновен или ние?

— Питай него — хладно отряза Нейман, като сочеше Бронников. — Аз вече си казах мнението.

По пътя Бронников беше успял да обмисли положението и да се подготви за защита. Той си припомни всички нередности, срещнати при регулирането на машините на „Дербент“. Левият двигател при натоварване даваше сто и пет оборота, а десният — сто и три.

— Каква лъжа може да има тук? — каза той сдържано. — Заводът е пуснал серийно производство, а как става приемането, вие сами знаете. Какво чудно има тогава, че двигателите имат различна мощност?

— Въпреки това той се заема да докара мощността до нормалната... този Басов — с неочекван оттенък на недоброжелателство каза директорът. — Значи, може! Може, казвам! — Директорът изведнъж удари с длан по масата и втренчи в Бронников кръглите си, внушаващи страх очи. — Ето той пише за непълна компресия в цилиндрите. Защо е непълна тази... как се казва... компресия?

Бронников наведе глава, като се стараеше да се сдържи. Нейман избоботи поверително:

— Всичко това не е така, Иван Данилович. Историята с този Басов е некрасива, интригантска история, Иван Данилович...

Но директорът угасна също така бързо, както се беше разпалил. Той помисли малко, като забрави да отмести очи от лицето на Бронников.

— Оставете всичко както си е — каза той уморено. — Ако стане нужда, двигателите на „Дербент“ да се регулират със средства на

екипажа. Да не се връща танкерът обратно в доковете. — Той бавно запрехвърля книжата и Бронников с облекчение погледна към вратата.

— А, ето още какво — изведнъж си спомни директорът, — параходството има нужда от механик. За същия този злополучен „Дербент“. Предлагат ни да отделим един от нашите поне за една навигация, но ти разбираш какво значи това. Да, нищо не може да се направи — овладяване на новия флот. Ти кого би предложил?

Бронников съжали, че не успя да си отиде. Впрочем директорът не гледаше към него. Директорът гледаше към Нейман. Нима Нейман ще предложи да бъде изпратен той? Изглежда, така ще стане. Той беше регулирал машините на „Дербент“ и ги регулира несполучливо. Сега е неудобно да откаже. Той мислено търсеше мотиви за отказ. С малко практика... Преди две години са открили в белите му дробове туберкулозно огнище. Стара болна майка... Нервна преумора...

— Ние не сме техническо училище, а завод — каза Нейман сърдито. — Кого можем да изпратим? — Той въздъхна и погледна Бронников. — Ще трябва да изпратим партиец. Басов ще изпратим — добави Нейман отчетливо.

Бронников леко се примъкна към вратата, откряхна я леко, безшумно. Постоя малко отвън, като се ослушваше и слабо се усмихваше. Май че директорът не възразява...

Той се ободри и се втурна към цеха. В радостта си дори прости на Басов преживяната неприятност. На, ако не беше този чудак, кой знае какъв обрат щяха да вземат нещата за него, Бронников.

Басов се стараеше с всички сили да изглежда доволен. Стига само да се увери напълно, че това преместване е необходимо, и обикновеното му спокойствие и ведро настроение ще се възвърнат. Все никакого трябваше да изпратят за експлоатацията — изборът беше паднал върху него. Може би това нямаше да се случи, ако не бяха стълкновенията с главния инженер. Но тогава вместо него щяха да изпратят друг, например Бронников, и разбира се, Басов нямаше да се възмущава или да започне да оплаква Бронников.

Муся слушаше, без да го прекъсва. Беше скръстила ръцете си на коленете и го поглеждаше изпод око. Когато той замълча, тя тръсна глава, сякаш отхвърляше от себе си някаква тежест.

— Как лошо се нареди всичко — каза тя сдържано, — не ти върви.

Той очакваше съпротива, упреци, тягостно обяснение. Ала нищо подобно не се случи. Муся започна да измъква чекмеджетата на скрина, да сваля дрехите от закачалките.

— Трябва да се пригответи — каза тя. — Хайде да обмислим какво има да се направи.

Тя сякаш изобщо не бе изненадана. Мълчаливо, без да му обръща внимание, стопли вода в кухнята и сложи коритото за пране. Басов стоеше до нея и наблюдаваше как по голите ѝ ръце се стичат седефени фъндици пяна. Сега тя му беше най-близкият човек. Той бе навлязъл в странен период от живота си, когато всяко постижение предвещаваше нова несполука. Бе достигнал проектната мощност на кораба и заради това беше принуден да напусне завода. Нейман, Бронников и всички останали му бяха станали чужди. Отпуснати, безсилни хора, които нарочно измислят граници за постиженията, за да прикрият безсилието си. Затова използват оstarели норми и фалшива наука. Обединяват се, крещят за мними опасности и настървено защищават спокойствието си.

Муся се върна в стаята и седна до прозореца, без да пали лампата. Беше се увила в пухкав шал и раменете ѝ потрепваха, сякаш я тресеше. На Басов му се искаше да я утеши и ободри. Всъщност няма никакви основания за учиние. Малко ли знатни капитани, механици, щурмани има във флота? Муся искаше той да се издигне. Ето дават му машинното отделение на „Дербент“. Главното е да разбере, че това е необходимо. Някой трябва да плава на тези кораби — ако не той, ще бъде друг. За какво да съжалява?

— Свърши се със заседналия живот — заговори весело той, — може да се случи да влезем в морските недра, духовете да плашим. Честна дума, дори съм доволен, Муся. Трябва ли да се отказваме от трудната работа само за това, че е трудна? Вие на станцията ще ловите нашите сигнали. Ще се виждаме с теб веднъж на пет дни. Да, веднъж...

Муся мълчаливо кимна с глава. В тъмнината той не виждаше лицето ѝ. Замисли се с какво да я развесели на прощаване. Навън жега, мириз на акации, над залива — син въздух. В морския клуб моряците танцуваха танго със студентките от Индустриския институт под звуците на баян. Искаше му се да заведе Муся там. Луната превалила плоския покрив на къщата срещу тях и по стените запълзяха едва забележимите сенки на облаците.

— Муска! — повика я той ласкателно. — Виж каква луна. Гледай я каква е!

Муся бавно вдигна глава. По страните ѝ се търкаляха обилни блестящи сълзи. Те мокреха краищата на устата ѝ и падаха на гърдите. Тя прехапа устни и изтри очи с края на кърпата си.

— Ти никога не си ме обичал — каза тя убедено, — и никога не съм ти била близка.

В стаята беше толкова тихо, че той чуваше прекъслечното ѝ дишане и шумоленето на роклята ѝ. Докосна рамото ѝ, ала тя се отдръпна.

— Но аз не плача за това... Не си въобразявай! Просто ми е мъчно за теб, защото си нещастник. Защо искаш да изглеждаш бодър, лъжеш и себе си, и другите? Аз винаги съм била за тебе нещо второстепенно. Ти направи нашия живот едно непрекъснато бързане, живееше отчуждено, като квартирант. Неотложна работа... Подготовка за кръжока... Събрание... Сън... Никога не сме живели човешки. Но всичко това както и да е, не съм ти казвала нито дума. Ти така работеше! Впрочем работеше ли наистина? Ти опълчи срещу себе си колектива и те се постараха да те отстранят. С ценните хора не постъпват така. Струва ми се, че си нещастник, слаб, неразумен човек, прости ми! Отстраниха те от завода. Това е оскърбление! А ти си доволен. Ако поне беше затаил някаква злоба или беше ругал, щеше да ми е по-леко. На твоето място ще дойде друг, някой хитрец или негодник, и ще си получава хубавата заплата.

Сълзите ѝ секнаха, но гласът ѝ беше суров и треперещ, тя бързаше да му каже всичко, което се беше натрупало в душата ѝ. Струваше му се, че в тъмнината пред него не е Муся, а някоя чужда жена, глупава, равнодушна и зла. Той изкрещя яростно, колкото му глас държи:

— Млъкни!

Тя го погледна уплашено и вдигна ръце към лицето си. Може би си помисли, че ще я удари. И същевременно го наблюдаваше с някаква странна надежда. Той се сдържа и поднесе чаша вода към устните ѝ. Тя отпи малко и отстрани с досада ръката му.

— Какви ги приказваш! — каза той тъжно. — Отърваха се от мен, това е вярно. Какво ли не се случва! Цялата работа е в това, че не давах на хората мира. На отделни места в завода работят лошо, и аз виждам, че може да се работи по-добре, далеч по-добре. Струва ми се, че това скоро ще стане ясно на всеки работник. Засега в завода благоговеят пред старите норми. Но нали нормите са ги съставяли хора и всичко се е изменило оттогава. Ето и аз...

Муся го погледна внимателно и печално. Така гледат близките на душевно болен. Той замълча по средата на думата, сякаш се натъкна на стена. Може би наистина никога не са били близки един на друг?

— Сашенка, престани — каза тя кратко, — това е нашата последна вечер, мили... Исках да ти кажа още нещо... Този нефтофлот, оттам бягат дори матросите! Те крият квалификацията си, крадат документи... Ти сигурно не си знаел това. И ще се виждаме рядко-рядко...

Тя помълча и се усмихна виновно и уплашено.

— Знаеш ли какво? Влече ме към тебе, мили, но какво мога да направя, като си такъв... Много ми се живее... Не се сърди!

Изведнъж го завладя удивително безразличие. Мусините пръсти галеха косите му, милваха го по лицето. Почувствува докосването на влажните ѝ устни до бузата си и бързо стана.

— Какво пък, не сме вързани един за друг — каза той равнодушно, — прави каквото знаеш.

Така излезе той от къщи и последната нощ на суша прекара в скитане из града.

СБИРЩИНА

I

Непрестанно шуми край бордовете зелената вода. Лениво изхвърля белоснежна пяна. Ронят се по вълните и безшумно се пукат безброй мехурчета.

*Френското момиче Нели
продаваше букети камелии...*

Стоманената палуба е нагрята от слънцето. Слънцето искри по вълните, пламти по излъсканата мед на перилата. Дявол знае какво означават думите на песента! Вятърът ги донесе неизвестно откъде и те се залепиха на Хюсeinовите устни като сладка мъзга. Позабрави се малко — и започне да си ги тананика. Прилекне до люка и загледа в далечината. Изтлява и се превръща в бяла пепел цигарата, която сам е свил — трябва отново да слезе при машините. Наоколо е пусто. Във вентилационната тръба звънти въздушната струя, а вълните се плискат ли, плискат. Така е било открай време, така ще бъде и занапред.

*Английски възпитан бой
очите ѝ сини любеше той...*

Хюсein не мисли за думите на песента. Мисли си, дали да не напусне танкера преди края на навигацията. Да се престори на болен? Или да се сбие по време на престоя? Не, не бива. Да си отиде мирно и тихо, също е невъзможно. А междувременно тук няма с кого да се сприятели. По време на първите рейсове той се запозна с целия екипаж, черпеше цигари, предлагаше да поиграят домино. Скуката го караше да обикаля всички кътчета на кораба, където се чуха гласове и се движеха хора. Така минаха първите рейсове, хората загубиха за него тайнствеността на новото и скуката стана нещо обичайно.

Боцманът Догайло непрекъснато снове по палубата и очите му, изпълнени с тъпа старческа загриженост, все търсят да турят нещо в ред. Той бърза и не отговаря на въпроси.

Хюсеин се опита да се сближи с втория щурман — Алявдин. Взе да му разправя как са го изключили от комсомола за пиянство. По мостица изтича прислужницата Вера, Алявдин прошепна: „Да я заприходим...“ — смигна и се разсмя, като потриваше ръце. Така Хюсеин не завърши своя разказ.

Опита да се присlamчи към комсомолците. Те живееха задружно, но много затворено. Бяха петима: трима електротехници, един моторист и помощник-механикът. Демобилизиранi червенофлотци, от военната служба им беше останала любовта към дисциплината, подчертаната акуратност в облеклото и тази спокойна, делова сериозност, която отличава хората, навикнали към отговорност. На Хюсеин му харесваха тия момчета, дори малко им се докарваше. Един от тях, електротехникът Котелников, подробно го разпита за злополучното пиянство. Лицето на Котелников беше спокойногнусливо, сякаш се беше изцапал с нещо. Любопитството му се стопи с последния въпрос.

— Прояви се в работата — каза той поучително, — впрочем едвали ще излезе нещо. Комсомолът не е хан.

Той се огледа, търсейки предлог да прекрати разговора. На Хюсеин му идеше да потъне вдън земя. Сега той отбягваше и комсомолците. Хората не се интересуват от съдбата му — отлично. И той не се интересува от хората. Какво му влиза в работата.

До Астраханския рейд има тридесет и осем часа път. Обратно, без товар — тридесет. Вечно открито море, синева над главата и силен вятър. Капитан Кутасов чете в каютата си дебели книги, въздиша тъжно и бърше с кърпа тъмночервения си врат. Щурманът Касацки спуска дървената щора и затваря вратата с куката. От него постоянно лъха на водка, но той никога не залита, никога не повишава глас. И никога не поглежда Хюсеин.

Вторият щурман Алявдин пуска в каютата си грамофона. Крякат саксофони, скрибуцат цигулки, звънко удрят цимбали. В тясната пътечка между койката и шкафа щурманът Алявдин подскача от крак на крак — разучава стъпките на западни танци.

Хюсein не чете книги, не купува нито грамофонни плочи, нито светложълти шанжаниращи вратовръзки. Хюсein не смее да пие водка. След вахта нарочно се мие бавно под душа, за да убие времето. Сапунената пяна става на мехурчета, силните струйки боцкат раменете — горчива морска вода. По мачтите пламват звездите на мачтовите светлини, от морето нахлува влажна, прохладна тъмнина. Той сяда върху капака на люка, тананика провлечено глупавата песен, мечтае.

Цялата тази сбирщина, мисли само как да офейка на брега. Навсякъде мнозина ще офейкат още преди края на навигацията. Тогава на танкера ще дойдат нови хора и с тях може би ще се сприятели. Всичко ще делят по равно и ще стоят заедно на кучешките нощни вахти — неразделни в работата, в беда, при скандали. Хубаво е да излезеш с приятел на крайбрежния булевард, да отрониш от китарата „Ябълчица“, да потанцуваш на луна. Да останеш заради приятеля на вахта в буря, при вълнение, в студ. Да се наприказваш до насита, да се разхождате прегърнати, да му стиснеш ръката на раздяла — „твой до смърт“. Само че засега това са само мечти. На „Дербент“ са четиридесет и пет души — матроси, мотористи, щурмани, — а истинска дружба няма.

Ето щурманът Касацки придрожава капитана по спардека, като го придържа за лакътя. На лицето му — ослепителна наивна усмивка. Така може да се усмихва само той — помощникът Касацки. Навсякъде така се е усмихвал, когато е натиснал девойката в платформата на спалния вагон.

— Плюйте на това, Евгений Степанович, не обръщайте внимание, — уговоря той стареца, — за нищо и никакво закъснение в параходството вдигат врява. Време е да свикнат! При това на вас гледат с добро око, гъльбчето ми...

Ще рече човек, че капитанът и първият помощник са големи приятели. Но след час Касацки отново е на спардека. Този път го придрожава Алявдин.

— Старчето получи строго мъррене по радиото — казва Касацки с дежурната си усмивка. — Добър старец, но... страхлив, ленив и слабохарактерен. Стане ли авария, ще гледа да стовари всичко върху нас. Ще видите.

Те почти се бълсват в Хюсein, като минават край него. С кого ли пък ще си шушука днес помощникът Алявдин?... Не, не съществува

приятелство на „Дербент“! Само някаква фалшива маска — разходка под ръка, вежлива любезност и предпазливо бодване с язвителна думичка през ослепителна усмивка. В такъв случай не може да има приятелство.

Но главното, в което не провървя на Хюсейн, бе, че имаше невъзможен началник. Ако трябваше да избира, той би изbral Касацки или Алявдин. Старшият механик Басов беше по-лош и от двамата, дори по-лош от когото и да било между четиридесет и петимата на „Дербент“.

Басов слиза в машинното при всяка вахта. Има вид на човек, който вечно страда от зъбобол, и бялото на очите му е червено. Стои прегърен, с разперени лакти, сякаш сраснал се с пода. От тази неподвижна фигура трескаво се разшетват механици, шлосери, мотористи. Той стои, осветен отгоре от мъждивата светлина на лампите, и върху плещите му се стоварва целият яростен грохот на шестцилиндовите дизели на „Дербент“.

Ето че на горната решетка се появява закъснял моторист. Ръцете му се плъзгат по омазнените перила на трапа, краката му се подгъват, размекнати от съня. В момента, когато достига дъното и се полуизвръща, старшият механик отлепва стиснатите си устни.

— Наспахте ли се? Ако не сте, върнете се обратно. Ще минем и без вас...

Грохотът изцяло погълща звуците на гласа му, но думите се отгатват по движението на устните. Старшият механик никога е бил обикновен моторист. Така казват. Би могъл да бъде по-ласкав с момчетата. Навярно безсънието, боядисало в червено бялото на очите му, е изсушило и сърцето му.

— Кучи син — мърмори Хюсейн, като гледа с ненавист широкия му гръб, — а отгоре на това партиец. Мъчител!

Самият Хюсейн никога не закъснява за вахта. Старшият механик никога не му е казвал груба дума. Но се избягват един друг и се гледат като врагове. Навярно, кога да е, ще се спречкат.

Преди края на вахтата Басов се качва на горния пояс при електромашините. Тук е сравнително тихо, влажно и горещо. Зад щитовете меко бръмчи динамото, Басов се надвесва през перилата и се вслушва в такта на моторите. И чудна работа — от всички ъгли на машинното отделение без повикване се събират механици, мотористи,

електротехници. Те се изкачват по трапа голи, по гащета и изцапани с масло фланелки. По лицата им, зачервени от горещината, се стичат мръсни ручейчета пот. Дошлите първи се облакътят редом с Басов на перилата. Останалите стърчат отзад.

— Левият двигател дава сто и три оборота — казва Басов, — десният сто и пет. Уверен съм, че можем да достигнем все пак сто и десет.

Момчетата се побутват с лакти, кривят уста. Корабът току-що е излязъл от дока. Хюсein се вбесява от това самохвалство.

— Защо не ги дадете вие, другарю старши механик? — казва той предизвикателно. — Това е толкова лесно. Започвате и готово!

Той поглежда към другарите си, очаквайки одобрение. Басов спокойно отговаря:

— Сам нищо не мога да направя. Пък и не е така просто. Но всички заедно ще се оправим напълно.

Той се оживява и вдига глава.

— Мотористите разбират не по-зле от мен каква е работата. Дюзите се замърсяват — това, първо. Значи, горивото в цилиндрите постъпва неравномерно. Буталните пръстени не струват — това, второ. Оттам и непълната компресия на сместа. Инженерите от регистъра приеха кораби и съставиха акт. Инженерите от регистъра си живеят на брега. А на кораба живеят моряци...

Хюсein пристъпва напред и увлечен слага лакти върху раменете на съседите.

По лицето на механика пълзят пепеляви сенки. Той бавно навежда глава, сякаш се готови да преодолее невидимо препятствие.

— Някои мотористи се страхуват и да духнат към машината, защото са я регулирали на брега. На такива не им е тук мястото. Нека плават на барка. Това не са моряци! Ти регулирай машината веднъж, втори път, тогава тя ще покаже какво може и ще надмине писаното ѝ по паспорт. Вярно ли е, или не?

Той оглежда притихналите момчета и погледът му гасне. Изтрива челото си и стъпва с крак угарката. Мотористи, електротехници, шлюсери тръгват един след друг към изхода. Хюсein неохотно напуска мястото си. Пред него е гърбът на Басов с мокри от пот плещи. Ако се извърне, Хюсein ще се осмели да го заговори. Но Басов бърза обратно, в машинното. Последното, което вижда Хюсein, е подстриганият му

мъхест тил. И като се спира неподвижно, както обикновено възстановява защитната си позиция срещу равнодушния свят.

— Подработва си авторитет... виж го ти, мръсника!

Хюсеин няма с кого да размени думица. Затова жадно лови думите, предназначени за други. Той знае — на кораба не обичат стария механик.

— Натрапиха ни тоя комисар — въздиша капитан Кутасов. — Днес казваше на помполита, че товаренето може да става по-бързо. Може би утре ще започне да следи и мене, знам ли?

В очите на капитана се тай болезнен неизличим страх и ослепителната усмивка на Касацки бърза да го избави.

— Евгений Степанович, скъпи! Нашият уважаем механик малко се е чалнал. — Той прави движение с пръст около челото. — Струва ли си да се тревожим?

На Хюсеин му е приятно, че не е сам в бедата. Редом с него има човек, също така обкръжен със сляпа стена от неприязън. Но Басов сякаш нищо не забелязва. По време на товаренето той гледа часовника си. Опитва се да се меси, смешен, смахнат човек с възпалени, червени очи. Какво може да се постигне с такава сбирщина. По-свестните хора отиват на товарните кораби, където работата е по-лека, престоите подълги, където по-често получават премиални. Тук са попаднали онези, които в момента на пускането на танкера са се скитали по брега. Мнозина от тях са къркачи, болни, негодни за нищо. Те пушат на товарната палуба, въпреки заповедта, и се движат лениво като сънени мухи. Днес мотористът Козов оглеждаше маслената помпа. Той само пооткрепна капака, изцапа си пръстите и със смешна гримаса намигна на Хюсеин. Хюсеин се извърна. Нима не му е все едно? Нека механикът се старае, мотористите да кръшкат, нека матросите си пушат по палубата. Нека комсомолците се събират и си гласуват.

Танкерът не е изпълнил плана, последен е през тази навигация. Нека!

II

На рейда отново пристигнаха със закъснение. Леденият пролетен норд свистеше в корабните въжета, свиващо от гребените на вълните късове пяна и я запокитваше на палубата. Вятърът опъна над хоризонта сива завеса, кълбести облаци закриха половината небе, забръска дъжд.

В радиорубката радиистът Володя Макаров водеше тежка борба със съня, като триеше с юмруци очите си. Той напръска лицето си с морска вода, седна пред апаратата и изпъшка в микрофона.

— Астрахан! — викна звънко той. — Астрахан — пристанището! Защо се бавят шлеповете?

На изток слънцето се показва през облаците като оловно кълбо. Около него в пепелносив венец се кълбяха дъждовни облаци. На спардека гръмко плющеше от вятъра разхлабеният брезент на лодките.

— Астрахан — каза Володя, — телеграмата за пристигането ни е изпратена навреме. Къде са шлеповете?

Той се отмести от микрофона и изруга тихо, с досада. През прозорчето на рубката надникна старшият електротехник Котелников.

— Свърза ли се, Володя?

Радиистът кимна мълчаливо и посегна към слушалките. Сетне превключи на приемане и се зае да записва.

— Ако имах власт, бих ги уволнил всички — каза Котелников мрачно, — и капитана, и помощниците, и ония подлеци на брега. Всички ще уволня и нови ще набера!

Радиистът пишеше, наведен над листа и изплезил език...

— Отговарят, че е станала грешка — поясни той, — нашите шлепове е откаран танкерът „Агамали“... Та кого щеше да уволниш, приятелю?

— Всичките. Това командири ли са? Инвалиди с изкуфели мозъци. Ставаме за смях на всички. От номера с шлеповете „Агамали“ икономиса четири часа. Изпревари ни в морето. Сега ще вземе шест часа преднина. И това не беспокои никого. Смеят ни се и в

диспетчерското, и по корабите, и в дежурната лавка. Не получихме нито копейка премиални, това е факт!

Володя нарисува в полето на дневника увиснало корабно платно и глава с гърбав нос сред облаци дим. После засмука молива и наведе глава насторани, любувайки се на рисунката си.

— Ето аз поджавках в микрофона половин час — каза той с усмивка, — бих могъл да лая и във вентилационната тръба, ако ми заповядат. Ама да вървят по дяволите! Кой тук ще оцени работата ми? За един месец не сме додали половин милион тонмили, не по-малко. Но какво мога да направя аз?

— Така е.

— Вчера по време на товаренето започнаха да наливат нефт, без да изпомпват от резервоарите водния баласт. Капитанът се разтрепера като жена, когато му доложиха. А после чух как Касацки се обясняваше с агента на транспортната милиция. Излезе, че за всичко са виновни... помпите!

— Лошо, Володка.

— По-лошо няма накъде!

— Помощникът по политическата част е добро момче — каза Котелников, — готов е да носи ако ще би целия товар върху себе си. Но не познава навигацията и го е страх да се меси в разпоредбите на капитана. Освен това е охтичав. Мисля, че скоро ще умре.

През това време Володя нарисува водолаз в скафандр. Той дори се усмихна самодоволно — толкова сполучлива беше станала рисунката.

— Знаеш ли какво, Стьопа?

— Какво?

— Хайде да се махнем оттук — радиствът понижи глас и апетитно облиза вишневите си устни. — Зная къде ще отида. В Епрон. Там сега вадят кораби, потънали при Бирюча Коса. Ето това е работа!

— Няма да ни пуснат — промърмори Котелников и се заоглежда боязливо. — Как така ще изоставим танкера? Излиза, че сме се уплашили преди безпартийните. Не, зарежи това...

— За теб също има работа — продължи Володя невъзмутимо, — аз съм разучил. Да им плюем на документите, а? Не, може и да ни вземат комсомолския билет.

— Не говори глупости — Котелников се направи, че иска да се отдалечи от прозореца, ала не мръдна от мястото си. Той беше смутен и заинтересован. Предложението на Володя го притегляше като магнит.

— Ами ако се опитаме да действуваме чрез райкома — каза той неуверено. — Ама не, няма да ни пуснат...

— Глупости! Роб не значи отшелник до гроб, както се казва. Бих искал да знам как ще ме задържат против желанието ми!

— Не, да дезертираме, не струва — каза твърдо, но без всякакво чувство Котелников. — Може би ще нагласим нещо. Освен това тук съм и председател на корабния комитет... Все пак поразучи за всеки случай за Епрон — добави той, като се усмихваше пресилено.

По спардека се зачуха стъпки, кънтящи и неравни, замитани от вятъра. Човекът минаваше покрай кабината с широки крачки и наклонен напред, сякаш политаше срещу напора на вятъра.

— Басов — прошепна Володя. — Дали не ни е чул?

— Не знам. — Котелников отстъпи от прозореца. — Е, стига сме се паникьосвали. Не е по комсомолски! Ето че и шлеповете идват.

III

В надпревара се гонят вълните по рейда като подплашени пъргави зверове, светлозелени, покрити с кафяви петна нефт. Шлеповете се клатушкат насреща им, поскърцват и предпазливо възвиват със стръмните си ръждясали бордове. Мъничкият черен параход-влекач хвърли във водата мокрия край на въжето, изпища оглушително и потегли, порейки вълните, като оставил след себе си лъкатушна опашка от разпенена вода.

В помпеното отделение на „Дербент“ работеха товарните помпи. Палубата легко звънеше и едва забележимо се издигаше над водата. Басов стоеше на мостика при перилата, притиснал лакти о хълбоците си, за да се постопли.

— Лошо е скроено това Каспийско море — каза боцманът Догайло, който стоеше до него, — дори съвсем неудобно се е разположило.

Той издаде напред върха на огромния си ботуш, излят сякаш заедно с крака му от чугун.

— Съхне нашето море, храни земята. Знаете ли древната Девича кула в Баку? Сега кулата е на две минути от морето. Разказват, че уж зъл хан заточил там една девойка и тя залиняла от мъка. По онова време кулата била в морето. Ала отдръпнало се то, оголило камъните. И тук също, в Астраханския рейд, някога било дълбоко. А сега на двайсет фута от Тюленовото седло е плитчина и е опасно да се навлезе. Наоколо вода — додгдето поглед стига, а нямаш ход...

Гласът на боцмана е висок, напевен, сърдечен. Басов учудено погледна под око огромната загоряла адамова ябълка на боцмана, издула яката на бушлата му, и уверено каза:

— Скоро ще направим дъното по-дълбоко — тогава танкерите без претоварване ще отиват чак до Астрахан.

Догайло се усмихна под мустак, огледа събеседника си с кротко съжаление и бавно сне фуражка. Вятърът разроши редкия смачкан пух по яйцевидния му череп.

— За вас всичко е лесно, всичко можете. Мисля само, че и преди вас е имало учени хора, които са си бълскали главите над това и са се отказвали. А причината тук са опасните наноси и теченията, които ще провалят цялата ви работа и ще затлачат фарватера с пясък. Не, няма да стане по вашему! — завърши той тържествуващо и още веднъж огледа Басов важно и неодобрително.

На Басов не му се спореше. Той мълчаливо се отдалечи по мостика.

В завода Басов все пак имаше свои хора. В завода бяха монтажниците, бригадирът Ворон, мъничкият стругар Ейбат. На кораба има много отделения, камери, машини. На кораба има много хора и специалности. Ала на кораба Басов няма свои хора. Той все още се вглежда в окръжаващите го, ала под неговия поглед по лицата се изписва досада, зениците се свиват, изчезват под ресниците. Хората се разпръсват пред него отпуснати, непонятно прилични един на друг. Тяхната изпълнителност изглежда фалшива, сериозността им — насмешлива. Мълчаливо като насын, те се движат из тесните проходи на машинното отделение, гълтат горещия въздух и сядат където им попадне. Мълчаливо въртят щурвала и възлестите им мишки се издуват на потните рамене. Пред вахта се стълпяват на горната площадка, слушат обясненията му и го разглеждат като задморско чудо. Понякога той се появява незабелязано и вижда как се поклаща, приклекнал, мотористът Хюсейн и си тананика под носа някаква глупава песничка или как разговарят мотористите Козов и Хазарян, блещат срещу светлината уморени очи с кръгове от сажди.

— Това хора ли са? Би трябало да ги пратят по дяволите и да наберат нови.

— Ех, мили мой. Това моряци ли са? Сладко си „дадакат“, сякаш единствено те са истинските моряци на „Дербент“. Лъжат се един друг, лъжат и себе си. Всъщност отдавна са вдигнали ръце от тонмилите и от оборотите на двигателите...

От откритите кранове на палубата шуртят потоци вода. Струите се стичат, като потъмняват и се покриват с мъхнат прах. Матросите се пързаят по мократа стомана, с мъка бутат пред себе си метли, омотани в какви ли не парцали. Между тях като чевръста совалка

снове Догайло. На кърмата се изкачи матросът Хрулев, току-що обръснат, с китара под мишница и цигара зад ухoto. Той отметна от челото си светлорусия къдрав перчем и дръпна струните.

*Ще пита докторът за болестта...
Седмина любя, ох, не е шега!...*

Басов спря на юта. Той машинално следеше чайката, кръжаща над вълните. Ето че птицата полетя надолу като снежнобяла топка и докосна с крило водата. Матросът Хрулев дръпна за последен път кресливо изпъшквашите струни, прозя се и огледа равнодушно Басов.

Тук, под монотонното бучене на моторите, при входа на машинното отделение, Басов си представи този мъничък свят, ограничен от синия кенар на хоризонта, микроскопичен и безцветен, като нечии плувнали в тълстина очички, където всеки се е примирил със собственото си нищожество, ала презира заради него другите: „Ex, мили мой, това хора ли са!“

В завода смятала Басов за добър организатор, но заводът беше живял преди него и сега живее без него, а тук всичко трябваше да започне отначало. Но как? И той се терзаеше от безсилието си, от безплодните усилия да потръгне работата. Ала да стане равнодушен, да се самоуспокои, да се затвори в каютата си, той не можеше. Някаква упорита частица от мозъка му, разкъсана и зашеметена от умора, го болеше като рана: да действува, да промени всичко по новому, като задържи хората по време на престоя, да увеличи оборотите...

IV

Евгений Степанович Кутасов стоеше при прозореца на своята каюта и наблюдаваше как жена му слагаше на масата покупките: куп списания, бутилка вино, кафе.

През полуспуснатите транспаранти блещукаха светлините на града. Понякога ги закриваха плътни кълба дим, сякаш облаци се спускаха на земята и пълзяха по улиците на града.

— Солнцеви ти изпращат много здраве — каза Наталия Николаевна, — и Диник, и Симочка и мъжът ѝ. Чуваш ли ме, Евгений?

От пристанището долитаха викове и скрибуцане на крановите вериги. По стъклото се мятаха сенки, дълги и мъхнати като крака на паяк. Хората, за които спомена жена му, бяха все стари колеги от счетоводния отдел.

— Мили хора — каза Евгений Степанович разчувствувано. — И ти ги поздрави от мен, Наташа, предай им...

Някой притича бързо по коридора и почука на вратата.

— Кой е? — попита Евгений Степанович. — Какво има?

— Всичко е готово за товаренето, Евгений Степанович, поставихме маркучите... Ще разрешите ли да наливаме?

— Наливайте...

Евгений Степанович постоя нерешително един момент пред вратата, като попипваше резето. Стъпките се отдалечаваха към дъното на коридора. Внезапно Евгений Степанович разтвори вратата и викна подире му:

— Почакайте, приятелю! Попитайте Касацки. Той е на вахта, Касацки, него питайте.

— Слушам, да попитам Касацки — дочу се в отговор.

Наталия Николаевна внимателно наблюдаваше мъжа си. След кратка пауза тя попита:

— Какъв е този Касацки, Евгений?

— Как да ти кажа? — Евгений Степанович помисли малко. — Касацки е първият помощник. Той ме уважава и се разбираме. Най-приятното у него е вроденото чувство за такт и голямата култура.

Струва ми се, на него може да се разчита. Та оправяме се някак с него в този хаос.

— Затова те и попитах — каза Наталия Николаевна, — защото ми се струва, че не всичко при вас върви добре. В дирекцията говорят сегиз-тогиз за „Дербент“... Не се ли доверяваш повече, отколкото трябва, на хората, Евгений?

Кутасов погледна към вратата, после към прозореца. Лицето му изведнъж се промени и изгуби старческото си благообразие. Появи се колеблива страдалческа усмивка, бръчките край устата изразиха обида и умора.

— И аз самият съм малко обезпокоен, мила моя — заговори той тайнствено със снижен глас, — понякога ми се струва, че около мен действително става нещо. Всички тези хора... докато са пред мен и разговарям с тях, не ми се вярва, че могат да ме излъжат. Но остана ли сам...

— Не се вълнувай. Какво, когато си сам?...

— Всичко изглежда иначе. Не съм толкова доверчив, както ти се струва. Вчера предадохме по радиото за неблагоприятно време, защото закъснявахме безобразно. На времето му нямаше нищо особено — само малко вятър. Касацки е майстор да убеждава и винаги се залавя да съставя такива телеграми. Но този път излезе зле...

Наталия Николаевна избухна:

— Защо си се съгласил, чудако? Това е толкова лошо, толкова подло! Защо си се поддал?!

— Ш-ш-т... не викай, моля те. Е, съгласих се, защото в края на краишата е неудобно. Дявол знае защо закъсняхме! Защото дълго време не докарваха шлеповете. Помпите работеха лошо. Това не е по моята част... И изобщо всичко при нас върви вяло, има някакво общо разхайтване. Отдел кадри избръзва с набирането на екипажа. Калпав състав.

Той помълча и унило зачопли с нокът петънцето на ръкава си.

— Всичко ми е омръзно, Наташа, а най-вече постоянната тревога. Събрахме мошеници, маризции, пияници. Корабът е нов, много механизми, в трюмовете запалителен товар. Струва ми се, ако някой викне „пожар“, сърцето ми ще се пръсне! Помполитът е болен, Касацки се измъква, старшият механик Басов се старае с всички сили да стегне мотористите. Между другото този човек не ме обича, не

разбирам защо. Струва ми се, че с всички съм любезен, за всекиго намирам добра дума. А той гледа враждебно и едва отговаря на въпросите ми. Касацки казва, че е ненормален, но това не е вярно. Може би ме следи... Ти какво каза, че се носели някакви слухове?

Евгений Степанович видя в огледалото насреща застарялото си и угрожено лице. Изведнъж до сълзи му стана мъчно за самия себе си: на, лъжат, пакостят, слухове пръскат, а на него нищо не му трябва и той на всички желае само доброто. Виновен ли е, че не познава дизелите и помпите, че е деликатен и не умеет да бъде рязък с хората?

Евгений Степанович чувствуващо приближаването на онова мекушаво настроение, което го обземаше само в присъствието на жена му и което винаги свършваше с леки самообвинения от негова страна и протести от нейна.

— Не съм способен да насиљвам чуждата воля, Наташа — започна жаловито той. — Страдам от конфликтите и изпитвам удоволствие, когато отстъпвам в нещо на человека. За нещастие животът изисква друго...

Той очакваше възражения, които да потвърдят тая черта на характера му и да го освободят от собственото недоволство. След това се чувствуващо облекчен като дете, наплакало се върху майчината гръден. Но Наталия Николаевна изведнъж се разбръзга.

— За малко не забравих — каза тя, като ставаше, — държа я в ръцете си и не я пускам. Чиста кърпа, на, вземи я, Евгений!

Тя приглади косите му и го целуна. Бързаше, сякаш се боеше, че той може пак да заговори.

— Все ще се оправи някак — каза тя кратко. — Моля те, не забравяй за нощна вахта да слагаш кожуха. Нощите са все още много студени. Време им е. И знаеш ли, Евгений, струва ми се, че сега би трябвало да отидеш на мостика...

V

При залез слънце на палубата излезе помполитът Бредис. От болестта и температурата устните му се бяха спекли като тъмна загоряла рана. По бузите на мършавото му лице горяха големи червени петна и външно го оживяваха. Той внимателно дъхна в студените си длани и се огледа.

Накрай морето в лъчите на залязващото слънце плуваше жълтата ивица на брега. Морето сияеше с нетърпим блесък, прозрачното небе синееше. Като черни мълнии над мачтите се носеха бързолети^[1]. На палубата около шпилния мотор се суетеше Догайло, като почукваше с лек ръчен чук.

Помполитът едва стоеше на краката си. Колко ослепителен е блесъкът на морето, неприятна миризмата на мазута и дразнещи ударите на чука по желязото! Помполитът се мъчеше да си припомни как се казваше боцманът, но странната фамилия се изпълзваше от паметта му. Дявол го взел, колко неудобно! Имената не помни, не знае какво става на кораба. Той беше близо до отчаянието. Болестта не можеше да бъде оправдание. Пред него, политическия ръководител на кораба, стои изпълнението на плана — напълно реален и изпълним план. Тази задача е толкова проста и осезаема и същевременно така непостижима... Дългогодишният му опит на ръководител, познаването на хората и умението му да убеждава малко му помогаха в тази нова за него обстановка. Слабо квалифицирани, случайни хора, нови, неусвоени механизми, лошо обслужване от брега... и накрая болестта, която почти не му даваше да си отдъхне — в този решаващ период от живота му всичко се беше обърнало срещу него. Чувствуващ как силите му го напушкат и не знаеше какво да прави.

От вратата на машинното отделение излезе механикът. Той погледна на запад и нагоре към безоблачното небе. Оглеждаше се бавно, сякаш не можеше да се наслади на разстлалия се пред него простор. Помполитът го извика — страхуваше се, че ще се върне обратно.

— Ти, тук? — учуди се Басов. — Защо си станал? Имаш температура, Бредис.

Той се приближи до помполита и му протегна изцапаната си ръка.

— Търсих те — каза Бредис оживено. Дойде му на ум, че за положението на кораба е най-добре да говори именно с механика. — Да знаеш само как ми омръзна тази каюта!

Като човек, измъчен от натрапчива мисъл, помполитът веднага заговори за задълженията. Според неговите пресмятания „Дербент“ не бе доставил повече от двадесет хиляди тона товар. Закъснението започваше от незначителни забавяния при товаренето и изливането на мазута и растеше по пътя от недостатъчната скорост. По време на товарене на пристан № 80 танкерът заседна, защото не се бяха оттеглили навреме от брега. За повикването на буксири беше загубен повече от час и още един час излизаха от плитчината.

Бредис се объркваше сред тази пъстра смесица от причини. Виновни нямаше, нямаше кому да се стовари вината, всички еднакво добросъвестно се суетяха. Беше дори жалко да гледаш капитана, толкова се вълнуваше. Но закъсненията се трупаха и незначителните наглед причини създаваха предпоставка за ненавременно изпълнение на плана.

— Кой е виновен за това? — говореше Бредис, превъзмогвайки кашлицата. — Ние, партийците, сме виновни. Аз съм виновен — не бива да се излежавам в такова време, длъжен съм да си отварям очите на четири. Разбира се, виновен съм! И ти, и другите комунисти... Трябваше да се борим!

— Комунистите тук не са толкова много — усмихна се Басов, — ти, аз и още петима комсомолци. Излиза, че ние с теб сме именно главните виновници.

Усмивката му бе мрачна и злобна, краищата на устните му трепереха. Сякаш ей сега щеше да се озъби, да изругае ядно и яростно да плюе. На Бредис му стана неудобно.

— Виждам, че ти самият се измъчваш — каза той меко. — Собствено нямах теб пред вид...

Басов махна с ръка.

— Ти, приятелю, не бързай, не се сочи с пръст. Дали сме виновни, или не — за това други ще отсъдят. Ще ни изключат от

партията и — край. — Той се усмихваше безпощадно, като гледаше събеседника си в очите. — На наше място ще изпратят твърди момчета. Само че аз сега за друго си напрягам мозъка. Машините ни са нови, устройствата за товарене са в ред. Значи, бедата е в хората, а и ние все ще можем да се оправим до края на навигацията, а и плана ще преизпълним, не само колкото да се каже, че сме си отбили задължението.

— Хубаво говориш — каза Бредис нетърпеливо, — но аз не разбирам на какво се надяваш. На самотек ли?

— При нас тук се е събрала удивителна публика — продължаваше, без да бърза, Басов. — Те нямат, разбираш ли, вътрешна връзка с работата. Равнодушни са като светци, ако ще всичко да изгори — все им е едно. Възможно е Котелников да е прав, че това е просто сбирщина. Но същевременно другите кораби с всеки изминат ден изпълняват задачата. Например „Агамали“. Там попаднаха много демобилизиирани червенофлотци — прекрасни момчета. Неотдавна взели на подбив нашите мотористи, когато купували хляб от пристанищната лавка. Вие сте, казват, бавноходци, плаващи ковчези. Радистът казваше, че за малко щяло да се стигне до бой. Много хубаво! Освен това на „Агамали“ получиха премиални, а за нас няма да има. Много хубаво! С една дума, на нашите трябва да им се даде да разберат, че са по-лоши от най-лошите.

Бредис се усмихна и поклати глава като музикант, доволил фалшивата нота.

— Почакай, приятелю, ти май нещо бъркаш. Според теб излиза, че цялата работа е в самолюбието и в парите. Но, това не е вярно! Ние на фронта, миличък, се биехме до смърт, а премии за това не получавахме. Залагахме живота си за свободата, за съветската власт. А тук също е фронт, също воюваме, ако искаш да знаеш. Не докараме ли нефт, няма да има бензин, смазочни масла. Няма да има с какво да се зареждат тракторите и самолетите. Ясно ли ти е? Ти трябва да ги накараш да разберат, че трябва да работят, без да щадят сили. Та кой е поставен до теб при машините? Твой брат, работникът, пролетарият е поставен, а не сбирщина! Нека той, малограмотният, с душата си разбере революционното слово. Трябва да се развива съзнанието, а не самолюбието...

Тресеше го и той пристъпваше от крак на крак, за да надвие страданието. Басов го изслуша равнодушно.

— Всичко, което говориш, ми е известно, пък може би и на тях. Струва ми се, че понякога е по-трудно да се превозва мазут, отколкото да се биеш на фронта. Те знаят, че на страната е нужно гориво, но не се чувствуват отговорни за това. Те спят на вахта и безобразничат на сушата. Миналия рейс някой хаймана беше забравил парцал в маслената помпа, и изобщо аз не мога да говоря с тях за значението на превоза, докато сами не се засрамят!

— Ти какво, презираш ли ги?

— Не, не ги презирям. Разбира се, те са си наши. С помощника Алявдин бих разговарял другояче. Но все пак са различни, трудно е с тях, и с нашите командири също е сложно.

— Навсякъде е сложно — потвърди Бредис замислено. Той извади кутия с цигари и започна да се бърка за кибрит. — Слушай, Басов, ти май че си прав. Ако би могло да се организира съревнование...

— Ще организираме — отвърна Басов с неочеквано весел тон. Хвана усмихнат помполита за ръката и му взе клечката. — Между впрочем опасно е да се пуши на палубата. Може да хвръкнем във въздуха.

— По дяволите!... — изруга злобно помполитът и смачка цигарата. Цялото му лице, до корените на косата, се заля с червенина.
— Как можах да забравя!

— По-лошо, отколкото на фронта, а? — засмя се Басов.

— М-да, май че е така!

[1] Бързолет — вид птица. — Б.пр. ↑

VI

По време на престоя Хюсейн успя да се измъкне в града. Той се срещна с Женя на уговореното място. Предложи ѝ да отидат на кино, а оттам в къпалнята: на разположение имаше само три часа, а му се струваше, че ще успеят да се отбият още и в кафенето, и на игрището, където имаше състезания. Женя предпочиташе промишлената изложба. В края на краищата останаха на булеварда.

В този утринен час тук бе безлюдно. Сред храстите чуруликаха птички, акациите ронеха бял цвят. Женя беше много хубавичка с жълтата си блузка, която грееше на слънцето като пламъче. Тя не му даваше мира, караше го да ѝ разказва за живота на танкера. А той гледаше червените ѝ устни и го измъчваше желанието да я целуне.

— Наистина ли този тип от вагона плава заедно с теб? — питаше тя. — Ама как се срещнахте? Той позна ли те? Представям си какви глупави мутри сте направили!

Тя се смееше. Припомнянето на приключението във вагона беше съвсем не на място. Той се смути и прибра ръцете си зад гърба. Това се казва момиче — славно, доверчиво, и като разговаряше с нея грубовато небрежно, той се страхуваше да докосне ръката ѝ. Те бъбреха весело и оживено, без да забелязват как минава времето.

— Откакто се разделихме, често си спомнях за теб — призна му тя без каквото и да било смущение. — Струва ми се, че твой живот е много интересен. Чета в „Каспийски большевик“ за нефтоносачите. От тях зависи снабдяването на страната с течно гориво. В общи линии работата върви доста лошо, но отделни кораби надвишават възложеното за изпълнение. Ами ти как работиш, Мустафа? Бих искала да бъда на твоето място. Аз още уча, все още се подготвям за живота, а около мен другите живеят и се борят. Но вече ми се иска истинска работа, съприкосновение с хората, отговорност. Често си мислех за теб. Струва ми се, че си пламенен и настойчив, притежаваш много безстрашие. Може би ти е съдено да станеш знатен моряк, те вече не са малко из нашия басейн. Аз съм романтичка, Мустафа — прибави тя доверчиво и важно, — не бива да ми се присмиваш.

Хюсein беше удивен от неочеквания обрат на разговора. Момичето се интересуваше от нефтоносачите и от неговата работа. При това би искала да бъде на негово място. Романтика ли? Романтика при тях? Досмеша го.

— Това е скучен разговор, Женечка — каза той с тон на възрастен, който разяснява на дете нелепостта на въпроса му. — Работата е тежка и мръсна, а главното е, че всичко се проваля. Танкерът не изпълнява плана, механизмите не са усвоени, на кораба — кавги. Командирите ни са негодници, а екипажът по-лош и от тях. Бичкомери, сбирщина...

— Бичкомери ли?

— Ами да. Това, разбиращ ли, е английска дума, на английски значи безработен моряк, лумпен. У нас няма безработни и затова тази дума се употребява в друг смисъл. Бичкомер — това е безделник, мошеник. Сега ясно ли ти е? Между нас казано, и аз самият съм донякъде бичкомер — каза той неочеквано с истинско безгрижие, — а пък знатността ми, фю-и-и!... Може би в отделите на милицията съм известен.

— Ах, какво говориш! — изтръгна се от нея с досада. — Как не те е срам!

Тя почервя и изглеждаше обидена. Хюсein си прехапа езика.

— Говоря ти като на приятел — произнесе смутил той. — Малко преувеличих. Всичко ще мине. Сега здравата сме изостанали с плана, но ако се стегнем и оправим двигателите... Левият дизел дава сто и два оборота, а десният — сто и пет... Уверен съм, че можем да качим сто и десет.

Спомни си, че така говореше старшият механик, и му стана неприятно. „Само хвалби“ — помисли си той с обичайната злоба. Но Женя бързо вдигна глава и се усмихна.

— Ето виждаш ли — каза примирително тя, — говориш за себе си всякакви глупости. Когато стисна петака в юмрук, тръпки ме побиха. Беше и страшно, и весело. Толкова беше спокоен! А сега всичко развали. Като някакъв бичкомер.

— Човек не може да се пошегува! — усмихна се самодоволно Хюсein. — Слушай сега за дизелите. Ако успеем да повишим скоростта до тринацсет мили, ще изкараме плана. Механикът ни е умен, макар че е голямо куче. Но той сам, разбира се, не може да

направи нищо. А с нас, мотористите, работата ще е друга. За да се оправят двигателите, трябва да се работи по време на престоите, тоест да не се слизат на брега.

— Голяма работа! — подхвани храбро Женя. — Какво да се прави, щом е нужно?

— И аз това казвам: непременно ще го направим. Само че с мотористите работата не върви. Другият моторист се страхува да се приближи до машината, защото била регулирана на брега. За такъв на танкера няма място. Това не е моряк! („Пак Басов“ — помисли си мигновено той, но вече без всякаква злоба.) Ти регулирай двигателя не веднъж и два пъти и той ще ти покаже какъв е. Такива ми ти работи, Женя. А за хулигана забрави, пошегувах се преди малко.

До него седеше красива, чиста девойка, такава, каквато Хюсein не беше срещал в живота си. Очите ѝ, които преди малко го бяха облели с обидно презрение, сега го гледаха изпитателно, сякаш проверяваха сериозността на думите му. И изведенож му стана непоносимо жално, че тази въображаема победа, за която говори с такава безсръбна увереност, едва ли ще се осъществи в действителност.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛЬСТВО

I

Наскоро електротехниците, като се върнаха от града, разказаха за още една среща с моряците от танкера „Агамали“.

Електротехниците имаха сконфузен вид, бузите им горяха.

— Те ще излязат два часа по-късно от нас — ораторствуващ Котелников, — така казаха. Даваме ви, санким, два часа преднина. Привечер ни чакайте, ще ви изпреварим. На буксир ще ви вземем...

— Лъжеш!

— Така казваха: „Вие, казват, няма какво да губите, а за нас е примамливо...“

— „Костенурки с вътрешно горене“ — вметна Володя Макаров.

— Кои са „костенурки“?

— За нас го казаха. Подиграват се, мръсниците!

— Боцманът каза...

— Плюя аз кой го е казал! — ревна Хюсеин раздразнено. — Момчета, нима наистина ще ни изпреварят?

— Няма да стане...

— Трябва да се стегнем — насмешливо изскриптя Хрулев, като тръсна къдрavia си перчем. — Ей, председателят на корабния комитет, подтегни екипажа!

Този ден всичко вървеше както обикновено. Сменяха се на вахта, по радиото се приемаха метеорологичните бюлетини, провеждаха се политзанятия. Само че моряците, без да има нужда, често се изкачваха на спардека и оттам поглеждаха на юг, където зад синия предел потъваше брегът. След обяд там се появи едва забележима точка. Тя растеше бавно, увиснала на ивицата между морето и небето, и изглеждаше като гроздна щърбина на безукорната линия на хоризонта. Пръв я забеляза Догайло, който се намираше на спардека, за да търси неизправности. Той подсвирна тихо и провлечено и слезе долу да съобщи за откритието си. На палубата електротехниците бършеха колектора на електромотора.

— Форсира! — извести Догайло с тържествуващ фалцет. — „Агамали“ идва. Ще ни изпревари привечер, братлета, без да му мигне

окото!

Електротехниците се втурнаха към спардека. Зад тях тичаше в тръс Догайло, като се усмихваше под мустак.

— Дали не е канонерска лодка? — изказа предположение електротехникът Проценко.

— Ама че го каза! А димът къде е? Дим не се вижда. Не, миличък, не е канонерка. Кораб иде.

Един по един на спардека се появяваха свободните мотористи и матроси. Поглеждаха, заслонили очи с ръка, и мълчаливо изчезваха. Догайло ходеше напред-назад с наведени надолу очи и оглеждаше както обикновено всички ъгли на кораба, сякаш диреше нещо. Но от време на време поглеждаше в далечината. На щурманския мостик Касацки беше приближил бинокъла към очите си и разглеждаше приближаващия се кораб. Той растеше все повече и повече, сякаш от юг го подкарваше влажният свирещ вятър. Касацки свали бинокъла и устата му се разтегна в застинала усмивка.

А на спардека се появяваха нови хора, бързо намираха на хоризонта силуета на кораба, измерваха с очи разстоянието. Правеха това мълчаливо, без да се гледат един друг, и сякаш случайно, като че се стараеха да скрият безпокойството си.

Преди залез слънце, като зави енергично надясно, „Агамали“ показа на „Дербент“ белите си надстройки и късия комин на кърмата, който изпускаше редки валма дим. Вахтата свърши. Моряците изтичваха на проходния мостик и се спираха до перилата. Около Хюсейн се събраха мотористите. Той стоеше, отпуснал тежките си ръце на перилата, и на неподвижното му тъмно лице над лявата вежда се виждаше как бие пулсът му.

Басов се появи на мостика в момента, когато двата кораба се изравняваха. Той местеше очи от неподвижния Хюсейн към щурмана Алявдин, който тъпчеше на едно място в нервна възбуда, към лицата на матросите, мотористите, електротехниците, събрани на мостика. Край него, като тропаше с ботуши, мина Догайло и се запъти към трапа, водещ към кърмата.

— Трябва да дадем салют за „образцовия“ — изпя той лукаво, — както се казва, уважаваме го и му даваме път. На добър час!

Той се заизкачва по трапа и след него тръгнаха неколцина любопитни.

— Оставете, Догайло, не трябва — слабо запротестира Алявдин, но боцманът не чуваше. Той се приближи до флага на кърмата и развърза възела. Три пъти дръпна въжето и широкото червено платно, което се диплеше от вятъра, послушно се плъзна по пръта и се спусна в краката му.

От мостика се виждаше добре всичко, което ставаше на палубата на „Агамали“. На борда му бяха замрели неподвижно фигурите на хората. Други мъкнеха по палубата края на стоманено въже. Тежките кръгове на въжето плавно се опъваха. Флагът на кърмата продължаваше да се развява — никой не бързаше да го спусне в отговор на поздрава.

— Нахалничат — забеляза тихо върналият се Догайло. — Гледай, домъкнаха края. На буксир ще ни взимат.

Изглеждаше, че хората на „Агамали“ изпълняваха сериозна, предварително замислена работа. Те хвърлиха зад борда края на въжето и то увисна, като се люлееше и описваше зигзаги над водата. Корабът вече мина отпред, като показваше кръглата си кърма. На мостика цареше мълчание.

— Ама че грубияни — заговори Догайло, като поклащаше глава, — да не сме тръгнали да се гоним с тях? Че при нас и машините са различни. На, и механикът да каже. Чудни хора!

Погледите се обърнаха към него, някои започнаха да се усмихват. Напевният глас на боцмана действуваше успокоително. Матросът Хрулев, който стоеше настрана, като разлюля цялото си туловище, се приближи до Хюсейн и го бутна по рамото.

— Хващай буксира, Мустафа — каза той и се заоглежда, сякаш подканяше другите да се посмеят. — Твоята машина, все едно, нищичко не тегли. Ей, Мустафа, не си бягай от късмета!

Хюсейн се хвърли като ужилен и размаха юмрук. Изкривеното му от болка лице се обезобрази.

— Махни се, паразит! — изкрештя яростно той, като се приближаваше към него. — Ще ти откъсна гръцмуля!

Хрулев се отдръпна назад, закрил лицето си с длани.

— Ех, и ти, я си прибери ръцете — кратко изрече той на един дъх. — Аз само така, да се посмеем. Нали видяхте, момчета?

Около тях веднага се затвори кръг от любопитни, които забръмчаха. Иззад рамото на Хюсейн се подаде кръглото луничаво

лице на Володя Макаров.

— Не бива да се биеш, Мустафа! — викна той гневно. — Това човек ли е? На такъв в лицето да му плюеш, той ще се избърше!

— Какво става тук? — началнически викна Алявдин. — Не се бийте, момчета!

Басов бързо се приближи до шумната група хора на мостика. До него достигна високият момчешки глас на Володя:

— Защо засядаме на плитчините на пристанището? Защо правим по осем мили без товар? Може ли да ми каже някой?

— Следващия рейс можем да им натрием носа — каза Басов, като се промушваше към радиста. — Почакай, Володя. Аз ще ти отговоря.

Сега всички гледаха в него и от напрежение гласът му секна за секунда. „Само да не ударя на камък“ — мина му през ума. Той търсеше помполита, но него го нямаше.

— Какво крещите? — попита Басов грубо, като срещна блуждаещите очи на Хюсein и се обърна към него. — Тези моряци и за хора не ни смятат. А ти се смееш на това? — обърна се той бързо към Хрулев. — Значи, самият ти си съгласен, че си лайно.

— Такива ги имаме много! — изписка Володя. — Те на всичко плюят! Заради тях се мъчим!

Зад гърба на Басов някой се размърда и горещ дъх го лъхна в тила. Той уверено повиши глас:

— Ние можем да им натрием носа. Нищо, че са на първо място, а нас ни ругае всяко куче в нефтопристанището. Все пак можем да ги изпреварим. Първата ни работа е да поправим двигателите. После — да икономисваме време при престоите...

— Ами кога ще се разхождаме? — вметна някой с насмешка. Веднага му зашъткаха. Басов не се обърна.

— Да икономисваме, да пестим всяка минута. Щурманите да следят да се оттегляме навреме от брега при натоварването, за да не засядаме в плитчини. Да се ремонтират в движение спомагателните дизели. Ако поискаме, под нас водата ще закипи!

— Засядане в плитчините по време на моята вахта няма да има — с неочекван жар заяви Алявдин.

— Какво ще говорим, да се заловим за работа — обадиха се тихо отзад.

— Да се заловим, а? — попита Хюсein и недоверчиво заоглежда лицата на съседите си, сякаш още не вярваше, че могат да се захванат така, изведенъж.

— Ex, момчета, такива дела ще извършим... — Володя съмъкна кепето си от главата и го стисна в юмрука си, сякаш възнамеряваше да го удари о земята.

Котелников каза съсредоточено, като си гризеше ноктите:

— Трябва съревнование да им обявим, ето що.

— А, много ще е нахално! Може и нищо да не излезе.

— Непременно ще им обявим — каза Басов. — Ще им предадем призив по радиото. Но сега работата не е там. Щом сме решили — през време на престоя ще се наложи да работи цялата машинна команда.

Настъпи кратко мълчание. Козов, сложил ръце в джобовете, започна да разглежда гладката повърхност на морето. Мотористът Хазарян промълви, като гледаше в краката си:

— Как така без слизане, когато имам болна майка? Стара майка. Няма как...

— Ex, че нещастие! — хапливо присви очи Котелников. — Ами че тя беше здрава! Ти по радиото ли разбра, а?

— Върви в кръчмата, и без теб ще се справим! — провикна се Хюсein, като го погледна заплашително. От възбуда лицето му менеше израза си всяка минута, ту се проясняваше, ту ставаше заплашително. — Който слезе на брега по време на престой, е подлец!

Басов каза:

— Всички ще останат, не се беспокой. На никого не е приятно да бъде оплюван. А който слезе, какво, по-малко пречки.

Той кимна на Хюсein и тръгна към машинното отделение, ала Володя Макаров го настигна.

— Александър Иванович, момчетата ще работят в машинното отделение, ами аз? Радиокабината е в ред.

— Ти няма какво да правиш в машинното, не си механик — каза Басов нерешително, — впрочем, дявол го взел... работата сега не е в механициите... непременно ела.

II

Хюсein се събуди в тъмно. Тънките стени на каютата вибраха от шума на машините, равен и монотонен като шуменето на кръвта в ушите. Той се повдигна на койката и скочи долу. Стори му се, че е закъснял и корабът стои на пристанището. Но окото на илюминатора беше тъмно и пусто и през него достигаше плясъкът на вълните и мекото свистене на вятъра. Хюсein изскочи в коридора и едва не удари с вратата минаващия оттам човек.

— Елате — каза Басов угрижено. — Вас търсех. Току-що минахме остров Жилой. Време е да започнем.

Те минаха край горещата стена на кухнята, край редица каюти и стигнаха входа на машинното отделение. Тук Басов се спря.

— Там се е събрала почти цялата команда — каза той, като се усмихваше. — Добро начало, но за регулирането на гребните дизели това никак не е нужно.

— Как не е нужно? — учуди се Хюсein. — Та нали вие сам...

— Самият аз настоявах за аврал на целия екипаж, това е вярно. По-добре, ако първият успех бъде постигнат с общи усилия. Тогава всеки ще може да се гордее и няма да има чужди хора при машините.

— Вярно — съгласи се Хюсein. Беше му приятно, че старшият механик се съветва с него скришом от другите, сякаш го отделя от останалия екипаж. — Правилно сте го измислили. Само че май работата няма да стигне за всички. Дали да не отпратим излишните?

— Лесно е да ги отпратим — каза Басов, — но по моему зрители при нас не бива да има.

В машинното отделение хората се тълпяха край решетките; разговаряха един с друг, като се стараеха да надвишат грохота. При вида на това необичайно сбърцище Хюсein се смути. Той познаваше всички тези хора и половината от тях смяташе негодни за нищо. Те можеха само да изпълняват заповеди и винаги гледаха по-бързо да изкарат вахтата. Трябваше непрекъснато да ги наблюдаваш. И с тези хора Басов иска да оправи двигателите!

Докато се спускаше по трапа след механика, Хюсein чувствуваше обрнатите към тях погледи и му беше неловко, сякаш се представяше за някой друг.

— Вие ще сменяте буталните сегменти — му каза Басов. — Вземете петима шлосери и мотористи. Като започнете да вдигате буталата — отваряйте си очите.

Смущението на Хюсein растеше: старшият механик има двама помощници, но, кой знае защо, предпочита да се довери на него. И как така Хюсein ще си „отваря очите“, като е само моторист и никога не е ръководил хора?

Басов разгърна на длани си листовете с индикаторните диаграми. Командата се скуччи около него и Хюсein постор известно време, без да знае какво да прави. През грохота на машините гласът на механика не се чуваше. Постепенно го завладяха обичайните унили мисли, които го налягаха в моменти на бездействие: старшият механик ще повиши оборотите на двигателите, ще рапортова на когото трябва за това и ще получи благодарност, но какво го засяга него, Хюсein, тази работа? Просто вчера той се направи на глупак на мостика.

Изведнъж той видя, че Басов му маха с ръка, отново почувствува върху себе си всеобщото внимание, изчерви се и свирепо сви вежди. С невиждащи очи той се вглеждаше в диаграмите, които беше протегнал към него Басов.

— Ето вижте тук — викаше Басов, като сочеше с пръст в листа, — това е първият такт на буталото. Тук непълната компресия дава начупена крива. А ето правилната диаграма на петия цилиндър. Виждате ли разликата? Тогава кои бутални сегменти трябва да се сменят? — Той мушна в ръцете на Хюсein диаграмите и сложи ръка на рамото му.

Механикът Задоров, помощникът на Басов, погледна отстрани и нетърпеливо подсказа:

— Трябва да се предполага, че на третия и четвъртия...

— И без вас зная! — озъби се Хюсein. — На третия и четвъртия трябва да се сменят, Александър Иванович...

Горе поставиха сегментите на резервното бутало. Един и половина метровото цилиндрично тяло на буталото лежеше върху решетката, като заграждаше прохода към работилницата. Козов, Хазарян и двама шлосери се мъчеха да го повдигнат, за да сложат

сегмента. Те бяха почервенели от напрежение и си крещяха един на друг така, сякаш се канеха да се счепкат.

— Захванали сте се да си правите физкултура, момчета, а подемният кран си почива — пошегува се Басов. — Идете при тях, Мустафа.

Хюсеин се затича нагоре. Когато се приближи, хората оставиха буталото и изправиха гърбове.

— Кранът не работи — спокойно поясни шлосерът Якубов, — изглежда, веригите са изскочили. Ти какво, гледаш? Казано ни е да се оправим до престоя и се стараем някак си...

Той се усмихна благодушно, като триеше с кърпа доброто си широко лице. Това простодушно момче винаги се беше харесвало на Хюсеин, но сега, кой знае защо, го доядя на него.

— През куп за грош, някак си! — изкрештя той сърдито и ядосано се захвани с верижните скрипци. Но те не се поддаваха.

— Трябва да се качим на горните релси и да ги оправим — забеляза Якубов, без ни най-малко да се засегне от викането на Хюсеин, — но ме е страх да не падна.

Останалите не мърдаха от местата си и поглеждаха Хюсеин в очакване. На него също никак не му се искаше да се качи да поправя крана. Струваше му се, че могат да повдигнат по-бързо буталото на ръце. Ала забеляза, че Басов поглежда отдолу към него, и се разбърза.

— Дръжте здраво, момчета — каза той деловито. — Аз ей сега...

За да се изкачи човек до релсите под тавана на машинното отделение, трябва да пропълзи от външната страна през остькления покрив. Хюсеин се измъкна навън и изтича на кърмата. В тъмнината му се нахвърли студеният крайбрежен вятър. Светлините на пристанището бяха обкръжили кораба и се отразяваха във водата като златни гирлянди. Хюсеин се пъхна в отворения люк и увисна на ръце, като с краката си напипваше релсата. Обляхна го зашеметяващата топлина на машините. Долу стояха хората и го наблюдаваха с вдигнати нагоре глави. Той запълзя по релсата на четири крака, като си подсвиркаше и стискаше с пръсти желязото. Щом стигна до каретката на крана, сложи веригата на зъбното колело и викна надолу звънливо като в бъчва:

— Затягай — лека-полека. Вдървихте ли се?... Вира!...^[1]

Долу стоеше Басов, разглеждаше диаграмите и на Хюсein му беше приятно, че Басов не го наблюдава, сякаш напълно му е доверил цялата работа с буталата. Той се спусна долу направо по веригата и като се намери на решетката, започна да помага на шлосерите.

Иззад разпределителните табла излязоха електричарите комсомолци. Те бяха завършили вече текущия ремонт, поддържаха електростанцията на „Дербент“ образцово — но не си отиваха.

— Какво ще правим? — попита Котелников, гризейки нокти. — Тук е най-важният участък. Да си призная, от дизели нищо не разбирам.

— Трябва да застанем начело — забезпокои се Володя, — ние трябва да дадем пример.

Котелников се намръщи.

— На теб да ти дадат все да възглавяваш — каза той с досада, — помагай на хората простичко, ако ще, инструмент им подавай. С това ще дадеш пример на този, който се мотае.

— Като че ли знае какво трябва да работи! — измери с очи Проценко смутения Володя. — Тю, че си глупав!

Котелников пръв се спусна долу и се приближи до Басов.

— Александър Иванович, ние свършихме нашата работа — каза той, — дойдохме да ти помогнем. Дай ни да правим каквото има, макар и да мъкнем нещо, все едно...

Около повдигнатото бутало сновяха монтьорите, които припасваха пръстените. На Хюсein му се струваше, че работата върви вяло, като бавно движеща се кинолента. Пръстените не влизаха в каналите, налагаше се да ги почистват. Той чу как стихна могъщият лай на двигателите и как горе зави сирената. Трябваше да подгответят три бутала, а не беше завършено още първото. Той взе инструмента от Якубов и се захвани за работа. Изпод секача се разлетяха парчета нагар.

— По-леко, Мустафа — посъветва го Якубов кратко, — да не го изтриеш — пръстените ще са хлабави.

От работилницата измъкнаха второто бутало, закачиха го й го вдигнаха във въздуха. Щом се откъсна от работата, Хюсein взе да наблюдава какво става при двигателите. По цилиндрите се бяха качили хора, въоръжени с гаечни ключове. Като се хващаха внимателно за горещите тръби, те отвинтваха капациите на цилиндрите. Сред тях

Хюсein видя Котелников, ала не му остана време да се учуди. Отнейде се появи Володя.

— Още ли не сте свършили? — завика той с плачевен глас. — Ани остават само два часа. Ех, че хора!

— Направи го по-скоро, ако можеш — озъби се Хюсein раздразнено. — Моля, аз ще погледам!

Под скрапката желязото свистеше и потните му рамене се покриха с черна пудра от нагар. Шлосерът Якубов, който бъркаше в джоба си за цигара, махна с ръка и се залови с последния пръстен.

— В морето ще пушим, няма що — каза, той весело, като намигна на Володя. — Подай ми чука, братле.

Щом свършиха с буталата, Хюсein оставил скрапката и се приближи до вентилационната тръба. Студените въздушни струи го загъделичкаха по потния гръб, почувствува сладостна болка в ръцете. Сега, когато свърши работата, сякаш го забравиха. Мотористите сваляха капаците от цилиндрите, оглеждаха дюзите. Всички бързаха не по-малко от Хюсein, дори и тези, които той смяташе за лентяи и излишни на кораба.

„Ето капнах от работа, а нима някой ме забеляза?“ — помисли си той, ала тази мисъл вече не го бодна както някога, а му се стори досадна и непоносима като завехнала рана, която ти се иска да разчоплиш с нокът. Той се отърси от нея и се втурна към двигателите.

Под тавана бавно се движеше шейната на крана. Готовото бутало плуваше по въздуха, като подрънкваше опънатата си верига. Долу, сякаш подкарващи добитък, се движеха моряци и теглеха скрипците на крана.

Буталото, спря над отвора, започна да се спуска и скоро краят му влезе в гърлото на цилиндъра. Хюсein стискаше с ръце пръстените, преминаващи през отверстието. Когато се спусна и последният пръстен, той се изправи и изтри ръце.

— Капакът! — изкомандува той мотористите. — Завършваме третия цилиндър, Александър Иванович.

Басов погледна оживеното му лице и се усмихна. Той с вълнение се вглеждаше в това, което се извършваше около него, и особено в новия израз, появил се по лицата на хората. Сякаш ленивото вцепенение се беше изпарило и се бе сменило с онзи израз на нетърпение и горещо любопитство, какъвто имат хора, които за първи

път влагат душата си в сериозна работа. Но той се опасяваше. Това можеше да бъде само оживление от новото — ярък, ала нетраен огън, готов да угасне при първия неуспех.

На Басов не му се искаше да мисли за това, не искаше да вярва, че от лицето на Хюсейн може да изчезна това чудесно оживление. Когато сирената зарева и извести края на товаренето, Басов спокойно се запъти към пусковия пулт.

Екипажът се стълпи пред измервателните прибори. Хюсейн стоеше при въздушния кран, сложил ръка на щурвала. Внезапно увереността му изчезна. Може би тахометърът ще покаже както по-рано сто оборота? Екипажът не беше слизал на брега и мнозина работеха без смяна вече втора вахта. Хюсейн пръв се развика за съревнование, вдигна на крак момчетата. Сега ще го вземат за мезе...

От щурманската кабина прозвъня сигнал. Басов хвана маховиците и погледна указателя. Хюсейн въздъхна и затвори очи.

— Отваряйте, Мустафа — раздаде се гласът на Басов.

Щом чу тежкото млящене на първите тактове, Хюсейн се ободри и тръгна към таблото. Сигналната стрелка показваше „малък заден ход“, после „малък преден“. Корабът завиваше, отдалечавайки се от пристана.

Хюсейн не издържа и се извърна от циферблатите. „Е, като нищо не излезе, какво от това. Ще се посмея и аз с всички“ — мина му през ума боязлива мисъл. Но в следващия момент забрави за всичко освен нарастващото тракане на мотора.

Стрелката на оборотомера бързо пълзеше по скалата. Тя премина цифрата „сто“ и без да спре, продължи по-нататък.

— Сто и пет... сто и седем... сто и десет...

Наоколо зашумяха развълнувано, задните се вдигнаха на пръсти, за да видят по-добре. Двигателите гърмяха на пълен ход.

— Сто и дванадесет! — тържествуващо викна Володя в ухото на Хюсейн. — Ох, Мустафа, гледай!

— М-да — многозначително проточи Козов, мръщейки нос в лукава усмивка. — Е какво, ще си премерим сега силите с „Агамали“, Александър Иванович!

Хюсейн се изкачи на палубата и седна да си отдъхне. Светлините на пристанището се отдалечаваха в тъмнината. Вятърът запращаше

надолу кълба дим, те се разпиляваха по палубата и се закачваха по ръбовете на люковете като парчета сиво платно.

Хюсein видя как от машинното отделение излезе старшият механик и се спря в ивицата светлина, падаща от вратата.

„Ще се приближи ли, или не?“ — помисли си Хюсein и извърна лице. Струваше му се, че ако сега Басов се приближи и го заговори, ще стане нещо много важно, което ще измени целия му живот на кораба. Отзад се чуха стъпки и той потръпна, като почувствува ръката на Басов върху рамото си.

— Днес дадохме сто и дванадесет оборота — каза Басов със загрижен делничен тон. — Момчетата шумят в стола, не са очаквали подобно нещо. Но това е само началото. Двигателите трябва да се поддържат в такова състояние. А това е далеч по-трудно и тук можем да се провалим. Искам да кажа, че е необходимо постоянно внимание и ще се наложи да прекараме още не един престой в машинното.

— Дюзите често се запушват — отвърна Хюсein със същия сух, неизразителен тон. — Сега е тъмно, не се вижда какъв е димът. Одеве беше черен, с много сажди, а сега сякаш излиза чист.

— Димът е най-малкото — каза Басов замислено. — Димът си е дим! — Той се засмя. — Ти сега на вахта ли си, Мустафа?

— Сега отивам — промълви Хюсein, като ставаше, — починах си малко.

Нищо особено не се случи. Размениха си делови забележки и се готвеха да си тръгнат. Може би от разсеяност Басов му беше казал „ти“, да, наистина това беше излязло машинално от устата му. Та Басов е на „ти“ само с комсомолците...

— Исках и да ти благодаря — изведнъж каза Басов. — Ако не беше твоята помощ... Сам нищо не мога да направя — добави просто той.

— Каква ти благодарност... — смяяно измърмори Хюсein. — Да не би аз сам? — Вглеждаше се в лицето на механика, ала той не бързаше да си тръгне и му протегна ръка.

И тогава неочеквано стана това важно събитие, което Хюсein съмътно очакваше. Той хвана ръката на механика и я стисна с такава сила, че пръстите им се слепнаха.

— Ex, Александър Иванович — прошепна той задушевно, — мили приятелю!

[1] Вира! (мор.) — Вдигай! — Б.пр. ↑

III

Телеграмата, изпратена по радиото до танкера „Агамали“, гласеше:

„Призоваваме ви на социалистическо съревнование по изпълнението на плана за превозването. Ако сте съгласни, съобщете ни.

Председател на корабния комитет: Котелников“

Самият председател на корабния комитет стърчеше зад гърба на радиста, докато той работеше с ключа.

— Може и да не поискат изобщо да разговарят с нас? В края на краищата много е нахално от наша страна. Та ние не сме покрили и задълженията си.

Володя изключи предавателя и се обърна на стола.

— Тогава ще ги надминем неофициално и те ще бъдат принудени да признаят това. Не е ли все едно? Ние ги призоваваме, ние — четиридесет и петима души от „Дербент“. Шикозно, а? Чудно нещо е съревнованието! Сега вече не мога да чакам спокойно, докато ни пратят шлеповете. Май днес солидно си повредих нервите с тези флегматични хубостници на рейда. Ама изпратиха шлеповете навреме.

— Ще ги изпреварим ли?

— Непременно. Знаеш ли, Стьопа, по моему ние бъркахме, когато разсъждавахме за екипажа. Помниш ли, ти каза: „Сбирщина“?

— Не си спомням...

— Е, не хитрувай! Тогава те съблазнявах с място в Епрон. Къса ти е паметта, Стьопа!

— Минала работа...

— Дума да не става! Видя ли как работеха мотористите по време на престоя? Това вече е нещо ново. Най-важното е, че всичко се нареди без участието на командирите. А как започна това, помниш ли?

— Започна Мустафа Хюсейн...

— Бившият комсомолец ли? А защо е „бивш“, ти знаеш ли?

— Като че ли е изключен заради пиянство. Не знам точно...

— Не е хубаво, Стьопа! Заключваме се в червения кът и съвсем не познаваме хората. Съревнованието започна стихийно, без нас, и ние само се присъединихме към него.

— Та ти вчера искаше да застанеш начело — уязви го Котелников.

— Остави... Трябва да се сложи край на тази глупава затвореност, трябва да се работи с хората. Тогава може би ще застанем начело.

— Повече открити събрания — каза Котелников, — по-малко тайни. А най-важното — трябва да се работи с всички сили. Поддържахме в ред електрическите инсталации и смятахме, че даваме пример — ние де, образцовите! Евтини трикове са това, Володя! Ние сме длъжни да бъдем навсякъде, където работата куца. Ако не умееш да регулираш двигателя, подавай инструменти, организирай хората, посочи им целта. Трудна работа е да организираш хората, Володка. Трудна...

На „Агамали“ не бързаха с отговора. Вечерта, по време на вечеря, в каюткомпанията притича Володя.

— Председателят на корабния комитет при апарата — обяви той тържествено. — Хайде, мърдай, Стьопа!

Радиорубката се напълни с народ. Тук бяха матросите, електротехниците и донкерманът, и мотористите. Дойде и щурманът Алявдин. Разговаряха тихо, почти шепнешком, сякаш този, който беше повикал председателя на комитета, се намираше също тук, в кабината, и се криеше зад таблото на предавателя. Полуотворил уста, Хюсein слушаше ситното чукане на, ключа и свистенето на репродуктора.

— Ти ли предаваше сега? — питаше той тихо. — Ами сега той ли говори? Какво отговори?

— Върви по дяволите! — изсъска Володя. — Ще съркам!

Откъм морето накрая почука небрежен отговор: „Съгласни сме, ако не се шегувате. Нашите условия са: да се пренесат двадесет и пет хиляди тона свръхплана, да се съкратят престоите, ремонтът да става по време на плаване. Край“.

В рубката се вдигна шум. Телеграмата минаваше от ръка на ръка. Алявдин поклати глава.

— Ще бъде добре, ако си покрием задължението. Двадесет и пет хиляди свръхплана. Извинете, но това е бълнуване.

— Обаче те го предлагат — присви очи Котелников, — за тях не е бълнуване.

— Нашите машини са други.

— Машините са от една серия. Главите ни са други, ето там е работата!

— За главите позволете да кажа аз — обади се мълчалият досега донкерман Пронин. — Вие знаете ли кой е регулирал двигателите на „Агамали“?

— Откъде ще знаем?

— А аз знам. Нашият механик, Александър Иванович, ги е регулирал. Той по-рано е работел в доковете.

— Вие нещо бъркате. Не може да бъде!

— Не. Знам това със сигурност. Самият той.

Хюсеин се усмихна тържествуващо.

— Вчера вдигнахме оборотите на левия двигател до сто и дванадесет — каза той, като се оглеждаше. — Всички видяхте, нали? Басов казва, че може да се достигне сто и петнадесет.

Той взе телеграмата от масата и бързо излезе. Матросът Хрулев го изпрати с враждебен насмешлив поглед.

— Престарава се — намигна той на Алявдин. — Сега трябва да се очаква, че ще изтича при механика, да превие гръб. Подмазва се, маризчия. А са го съдили за хулиганство, нали знаете?

— За пиянство — поправи го начумерен Котелников. — Защо дрънкаш на вятъра? Мръсен ти е езикът, Хрулев, като палубна метла!

Хюсеин открехна вратата на каютата на Басов. Старшият механик седеше до масата, подпрял с юмруци слепоочията си.

— Зъби ли те болят? — попита Хюсеин, като внимателно затвори вратата.

— Не, зъбите ми са в ред — каза Басов, като се протегна. — Как го измисли? Просто не мога да заспя. През нощта не спах, пък и сега не ми се спи.

Хюсеин приседна на крайчеца на стола и разгърна телеграмата, но, кой знае защо, отново я сгъна.

— Тъгувате, значи? — попита той съчувствоно. — Отдавна забелязвам. А за какво?

— Какви ли не мисли ми идват — отвърна механикът угнетено. Той вдигна глава и изведнъж се усмихна може би на себе си, може би на въпроса на Хюсein. — Оставил съм жена си на брега — добави той неочеквано.

— Сигур е млада? — ухили се Хюсein.

— Млада е... Та и аз не съм стар. Знаеш ли какво? Говори ми на „ти“ без стеснение. Не сме на работа.

Хюсein с удоволствие седна по-удобно на стола и кръстоса крака.

— Я гледай ти, жива мъка — каза той безгрижно. — Ще свърши навигацията, ще се прибереш в къщи. Деца нямате ли още? Ще имате и деца.

— Не всичко е така просто, Мустафа.

— Да не сте се скарали?

— Скарахме се. Мен ме изпратиха тук. На нея това не и се харесва, Мустафа.

Хюсein престана да се усмихва.

— Ех, живот! И аз ще ти кажа нещо за себе си — изтръгна се неудържимо от него. — Запознах се, братко мой, с едно момиче. Ще ти кажа, тя е много искрен, славен човек. Завършва институт. Но как да поддържаме запознанството, като за един месец само два пъти можахме да се видим. Ту нощем пристигаме в пристанището, ту рано сутрин, когато нея я няма. На пристанището не я викам — току-виж, сме се забавили или пък аз не мога да напусна танкера. По пристаните момчетата са дръзки, ще вземат да я задявят: на вас, ще кажат, ви е скучно, да ви изпратим ли и туй-онуй. Могат да я обидят, без да им мигне окото. Срещаме се на булеварда и водим чудесни разговори. Тя се интересува как живеят моряците и защо ние не изпълняваме плана по превозите. Чувствувам аз как иска от мен нещо и сякаш очаква от мен големи дела. Ти, казва, си буен и настойчив, в теб има много безстрашие.

— Умна е — каза Басов. — А ти какво ѝ отговори?

— Поплещих, разбира се. Ще станем, казвам, и ние знатни, почакай една седмичка. Ето излиза, че нищо няма да стане между нас. На брега много хора. Има и буйни, и настойчиви — само избирай.

Може би вече е срещула някого, докато съм бил в морето. Пък и тя самата е способна на сериозни дела. На строителната практика беше десетник. Мен, казва, сезонните работници много ме уважават, ей богу! Слушах я и ми стана тъжно. Нашите пътища са различни, Александър Иванович.

— Тебе, ако те слушат, излиза, че всички моряци трябва да ходят ергени — усмихна се Басов. — Това са глупости. Котелников има жена и дете, на боцмана децата ходят на училище. И да видиш само какви славни дечица са!

— А за себе си забрави ли? Агитираш!

Басов стана и се разходи из каютата.

— Пошегувах се, Мустафа — каза той виновно, — нямам жена, сам съм. Ти ме попита за зъбите и ми стана смешно. Глупаво се пошегувах, извинявай...

— Излъга, значи — провлече Хюсеин, като мокреше с език цигарата си. — Е, добре, шегувай си се. — Той разтвори телеграмата.

— Прочети какво отговаря „Агамали“.

Той чакаше търпеливо, докато механикът четеше телеграмата.

— Двадесет и пет хиляди тона свръхплана — каза Басов. — Тежко задължение. Но аз мисля, че ще се справим, ако мобилизираме всички средства, разбира се.

— Какви средства?

— Скоростта на плаване и товарните операции. Може би има и други средства.

Хюсеин се замисли.

— Не може ли да се увеличи товароподемността на „Дербент“? — попита той.

— Не може, Мустафа, „Дербент“ не е гumen.

— Не се шегувай... Колко гориво взимаме при престой? Запас за четири рейса ли?

— Добре де, за четири. Но какво общо има тук горивото?

— Ако се запасим с гориво само за един рейс — тогава ще можем да вземем полезен товар с триста тона повече.

— Ах, дявол да го вземе! — възклика Басов. — Наистина! Това не ми е идвало на ум. Защо носим запас за четири рейса?

— Не знам. Такъв е правилникът. Може би в случай на всемирен потоп.

— Това са дрънканици. Трябва да се носи не баласт, а товар. Как никой не се е сетил за това? — Басов се спря. — Не може ли да се свали още нещо?

— Във въжения склад има много вериги, запасни котви и какви ли не щеш още вехтории — каза Хюсейн замислено. — Сетне остават складът на машинното отделение и работилниците. Ако се съберат всички железни отпадъци и вехтории на кораба, това прави пет тона.

— Резултатът е триста и петдесет излишни тона на рейс, а?

— Виж ти — просия Хюсейн. — А ти казваше, че не можело да се увеличи товароподемността!

IV

След регулирането на втория двигател „Дербент“ взе разстоянието до Астраханския рейд за тридесет часа. Но на рейда се наложи неочеквана задръжка. До идването на кораба буксирът беше докарал само два шлепа, третият беше излязъл от строя.

В радиорубката Володя Макаров напразно късаше гласните си струни да вика рейдовия диспечер. „Изпратихме за резервни в Астрахан“ — следващ ежеминутно еднообразен, безстрастен отговор, който извикваше у радииста припадъци на безсилна ярост.

Напълнените шлепове отиваха на север. Маркучът за наливане на „Дербент“ беше измъкнат и висеше над палубата като гигантски ръждив хобот. Над танкера с кряськ се носеха чайки, отнемайки си една от друга сребърни рибки. Морето, бледозелено край бордовете на кораба, синееше към хоризонта и се сливаше с емайла на небето. Дежурните моряци ходеха унило по палубата и поглеждаха на север, откъдето трябваше да се появят новите шлепове.

Щурманът Касацки, на когото очакването дотегна, тръгна да търси капитана.

— Представете си — заговори той още от вратата на каюткомпанията, — този път икономисахме пет часа път... Ей богу, трябваше да блеснем пред параходството!

Евгений Степанович седеше на масата и бъркаше с лъжичка в чашата си. Той виждаше лицето си върху блестящата изпъкнала повърхност на корабния чайник, безобразно подуто и сплеснато, с чудовищни яркочервени отоци вместо бузи. И докато разговаряше с помощника си, все се кривеше пред чайнника, не беше в състояние да откъсне очи от причудливата маска.

— Няма да е лошо да изпратим телеграма в параходството — продължаваше Касацки. — Ще кажем например така: „Въз основа на социалистическото съревнование и ударничество...“

— Оставете... — прекъсна го Евгений Степанович с отвращение и лицето му се размърда върху чайнника и се покри с многообразни

бръчки. — Фабрикуване на фалшиви хартийки... Срамно е, Олег Сергеевич!

— Душичке моя, че това е чистата истина — усмихна се Касацки. — Защо да не извлечем полза. Не нервничехте ли доскоро от това, че ни гледат с лошо око, а сега — „оставете“... Впрочем както искате.

— Аз не искам да мамя никого и стига вече с тези телеграми — капитанът се разпалваше все повече с всяка своя дума като човек, внезапно решил да изкаже на глас мислите си. — Та разберете най-накрая, че всички тези гръмки донесения са просто лъжа, гадост, че е неприлично! Съревнованието едва е започнало и ние с вас нямаме нищо общо с това. Разберете!

Както винаги ставаше с него в редките минути на гняв, Евгений Степанович нетърпеливо очакваше възражения, които някак си да го подкрепят и потвърдят справедливостта на възмущението му. Но Касацки млъкна и лицето му изразяваше уплаха и покорно недоумение.

— Не ми е идвало на ум, че можете да изтълкувате така всички тези дреболии — каза той огорчено. — Може би попрекалих малко в старанието си да представя работата в най-добра светлина. В управлението на параходството са силно разтревожени от неуспешното начало на навигацията. Чувах, че са уволнили някои от капитаните. Ще ви кажа откровено, не бих искал да имам друг командир.

— Казвате, че са уволнили? — повторно попита Евгений Степанович.

— Някак ме заболява, като си помисля, че биха могли да ви... Честен, опитен служещ, почтен човек! Ще ви кажа откровено, изпитвам към вас особено чувство на загриженост.

— Мили мой, та нима аз не виждам? — промърмори Евгений Степанович. — Повярвайте, аз много ценя вашето отношение, но ме беспокоят всички тези писмени отговори. Като че ли позлоупотребихме с тях в последно време. Та нали, честно казано, ние самите сме виновни за много неща. На, засядаме в плитчини край пристанището... Кой е виновен? Ами историята с водния баласт помните ли? Какво да говорим!

Касацки мигом се успокои и седна до масата.

— Да, да, съгласен съм — каза той нетърпеливо. — Че кой не греши? Но сега май се забелязва прелом. Старшият механик не пусна свободните хора на брега и регулира отново двигателите. Той нямаше право да лиши хората от почивка, но за това трябва да си затваряме очите.

— Той ми докладва.

— И навярно ви е гледал враждебно. Санким, презирам ви, но съм принуден да разговарям. Човек не трябва да обръща внимание на странностите му. Аз например всячески му давам да разбере, че не съм отломка от миналото, за каквато ме смята, а свой човек. Ха-ха! Разбира се, това си е така. За мен, Евгений Степанович, съревнованието беше своеого рода откровение. Учудващо универсален метод за обработка на всякакъв човешки материал. Пуснати са в ход всички далекобойни оръдия на човешкия морал, дори и такива вечни като „славата“ и „добротата“. В самата дума „призов“ има нещо старомодно, но красиво и силно. Право да си кажа, струва ми се, че сега лицата на хората ни придобиха нов, одухотворен израз. С една дума — аз съм „за“.

Евгений Степанович слушаше мълчаливо. Вече го бе завладяло неопределеното, пасивно състояние на духа, както ставаше винаги по време на разговор с помощника му. Той само можеше да следи неочекваните криволици в мислите на събеседника си и зад тези криволици като в безкраен лабиринт се губеха собствените му усещания.

— И така, вие мислите, че е настъпил прелом? — попита той замислено.

— Несъмнено. И трябва да направим всичко възможно, за да постигнем по-голям успех. Много зависи от бреговите организации. Диспечерите си имат свои любимици като „Агамали“. Образцовият кораб получава всичко пръв. Значи, „Дербент“ трябва да си създаде репутация на образцов кораб. Ако изпратим телеграма в параходството, както казах аз...

— Какво пък, аз не съм против. Хайде да я съставим — съгласи се Евгений Степанович! Той чувствува разкаяние заради разгорещеността си и му се искаше да отстъпи по-бързо, та да заглади вината си пред помощника.

— Ще я напишем кратко и достойно — каза Касацки и извади бележника си. — Въз основа на социалистическото съревнование и

ударничеството успяхме да повишим експлоатационната скорост... Така ще бъде най-искрено и без всякакво натрапване. Нали?

Той дописа телеграмата и я подаде на Кутасов. Мина през каютата и се спря пред илюминатора, като се поклащаше на токове. Капитанът мръщеше чело, докато четеше телеграмата.

— Добре — каза той накрая, — така действително ще бъде напълно достойно.

— И още нещо — каза — Касацки, като се прозя. — Някой е предложил да се ликвидира четвърният запас от гориво за дизелите. Басов счита, че ако се съберат от танкера излишното гориво и разните там вехтории, полезната товароподемност на кораба може да се увеличи с триста и петдесет тона. Добре измислено. Исках да ви предупредя, да не си и помисляте да се противите.

— Извинете — учуди се Евгений Степанович, — вие искате да не взимате запас от гориво?

— Ще оставим само за един рейс, Евгений Степанович.

— Моля ви, как така?

— Знаех си! — усмихна се Касацки. — По-добре кажете: защо взимаме запас за четири рейса?

— За всеки случай. Какво от това. Всички правят така...

Касацки се прозя.

— Запас за един рейс е повече от достатъчен дори при бурно време, — каза меко той, — а триста и петдесет тона за рейс — това прави три хиляди на месец, а за навигацията около двадесет хиляди свръхплана. Работата е ясна.

— А не е ли опасно?

— Безусловно — опасно е. Рискувате да получите премия и благодарност от Годоян. Е, съгласен ли сте?

— Съгласен.

— Басов казва, че планът може да се преизпълни значително, ако се мобилизират всички скрити средства — замислено каза помощникът. — Струва ми се, че е прав. Във всеки случай той изрови едно средство. И, изглежда, ще направи голяма кариера този невзрачен чудак, ще видите.

V

Последния шлеп изпратиха с два часа закъснение. Буксирът го довлече до борда на „Дербент“, разпени водата с витлата си, пронизително изсвири и затихна. По палубата на шлепа едва се мъкнха мрачни сънливи хора с кожуси и изтегляха наливния маркуч. Моряците ги наблюдаваха от борда на танкера.

— Там на пристанището седят чиновници, книжни плъхове! — вълнуващо се Володя Макаров. — Плюят те на това, че ние загубихме два часа. Така нищо няма да направим. Трябва по някакъв начин да ги стреснем...

— Ще напишем заявление до началника Каспара — каза Котелников разсъдливо. — Той ще ги стегне.

Хюсеин поглеждаше към говорещите, като нервно дърпаše веждата си. Непоносимо го дразнеха бавните движения на хората от шлепа и безучастните им лица.

— Винаги ли се мъкнете така? — извика той надолу. — Ей, вие, от броненосеца!

— Не ги предизвиквай — посъветва го Котелников, — напук ще започнат да протакат.

Но Хюсеин не мирясваше:

— Кажете на вашите началници-кълвачи, че ще се оплачем. До управлението ще стигнем!

— Напразно викате — отвърнаха отдолу, — ние сме дребни хора.

Хюсеин се отдръпна от борда. Безцелно е да се съкращава времето на престоите и да се икономисват минутите, когато резултатът от всички тези усилия може да отиде нахалост просто от невниманието на диспечера на брега. Моряците на „Дербент“ са заинтересовани за успеха от съревнованието, но този успех зависи и от диспечера, и от рошавите хора на шлепа, и от пристанищните работници и Хюсеин се стараеше да не гледа това, което ставаше на шлепа, стараеше се да сдържа кипналото в него глухо раздразнение, което му се струваше още по-непоносимо от това, че всъщност нямаше на кого да се сърди.

Когато излязоха от рейда, той се поуспокои: „Дербент“ набираше до дванадесет възли. После дойде вахтата и тя премина сравнително спокойно — двигателите не намалиха оборотите си, горивото се подаваше редовно. И все пак от време на време го пробождаше натрапчивата мисъл: може би всичко е напразно?

След вахтата той се наобядва и поспа. Но когато се събуди, видя през окото на илюминатора гъста млечнобяла мътилка.

Мъглата винаги изпълваше Хюсein с горчива мъка и съуждаше от дъното на душата му сякаш затихнала скръб. Той излезе на палубата. Светлините, пламнали на мачтата, му се сториха мътни, сякаш обвити в бял копринен плат. Гласовете и стъпките звучаха глухо. Гласът на приближилия се Володя беше пресипнал и лицето му изглеждаше зеленикаво.

— Слушай какво са направили нашите командири — каза Володя. — Такава глупост! А пък мъглата, мъглата!... Сега вече непременно ще закъснеем.

Хюсein не се учуди нито на печалното лице на Володя, нито на думите му. Какво хубаво може да се случи при такава мъгла? Той вдъхващ гъстия задушлив въздух и плюеше зад борда сладникава слюнка.

— Слушай, изпратили телеграма — говореше Володя — „въз основа на социалистическото съревнование и ударничество...“ Спекулират, подлеци!

— Да вървят по дяволите — промълви Хюсein равнодушно. — Мъглата се спушта като лава. Ето и скоростта намалихме, чувам аз.

— Обидно е — каза Володя, — с какво спекулират! Е, аз да вървя...

Хюсein остана сам. Наоколо всичко се движеше бавно и безшумно. Сиви късове мъгла пълзяха по палубата, закачваха се по люковете и се катереха по стъпалата на траповете, лъхаше на мухъл и още на някаква задушлива миризма, напомняща отработен газ.

Сирената на „Дербент“ изрева кратко и прегракнало, откликна й с тънък вой корабът насреща му, като мигаше със зеленото си око в мъглата. Хюсein приклекна и обхвана с ръце коленете си.

— Лошо — каза той тихичко и гласът му прозвуча слабо и глухо, — омърсиха съревнованието със своите телеграми... подлеци, подлеци! И на брега са същите... — Той нетърпеливо прехвърляше в

ума си всичко, случило се през последните дни, като се надяваше да намери нещо, още по-лошо, което ще го преизпълни и ще му разреши да се предаде на отчаянието.

— Мъглата ще ни задържи, здравата ще ни задържи... и Женя няма да дойде на булеварда. Мъглата и късният час — в никакъв случай няма да дойде! Колко време вече не сме се виждали? Пък и защо капитулирах пред нея? А Басов ме агитира. На какво се надява, като на брега всички са синджир-марка, прикриват се един друг и не можеш им хвана края?... Формални отговори, фалшиви донесения. А може би Басов на нищо не се надява, и той е същият като астраханския диспечер, същият като Касацки и Алявдин, само че по-хитър?... Пристанището е близко. Там е островът, ей ги светлините, приближават... Да можеше сега да си пийна една биричка. Тъкмо време...

Той се приближи до борда, сложи ръце на перилата и обърна лице към плаващото насреща му от мъглата зарево на пристанищните светлини. Така стоеше той, като постоянно плюеше сладка слюнка и потръпваше от скоростта, докато не загърмя спуснатата сходня. Тогава изтича на пристана, и тръгна, без да се оглежда, като облекчено размахваше ръце, сякаш напускаше танкера завинаги.

Вахтените сновяха по палубата, подвикваха си един другиму в мъглата и не им беше до Хюсейн. Подир час го видяха моряци от „Дербент“, които бяха отишли в пивницата да се посгреят. Между тях беше и шлосерът Якубов, същият, когото Хюсейн беше научил да работи с подемния кран — тих, незабележим човек, който се беше отказал от пушенето само защото като си купуваше цигари, ги раздаваше на другите. Той ахна, като забеляза Хюсейн на съседната маса, и все се дърпаше да отиде при него, за да го отведе на пристана. Ала палубният матрос Хрулев здраво държеше шлосера за ръкава.

— Моля те, не де бъркай. Сега този ударник ще си покаже рогата! — шепнеше той злорадо. — Стой, ти казвам!

Хюсейн гледаше наоколо със светнали, разярени очи и се мъчеше да улови изпълзващите се погледи на съседите. Той се изтегна на стола пред батарея от празни бутилки и на долната му устна, увиснала и покрита с пяна, беше залепнал угаснал фас. Около масичката отдавна вече неспокойно се въртяха келнерите и срещу него случайният другар по чашка — дребен, опърпан човечец, уплашен и

отпуснат — покорно присвиваше пиянските си очички и се канеше да офейка.

Внезапно Хюсеин стана и изтърси от масата бутилките. Сетне, като се олюляваше и стъпваше по цветните парчета, тръгна към вратата и срещу него тръгна бялата армия от келнери, които заплашително размахваха салфетки, ала при изхода бълсна с длан едного от тях и той изохка, удрийки главата си о касата на вратата. Хюсеин изскочи на улицата и се затича, като чуваше свирки след себе си. В пивницата Хрулев се люлееше от смях и се тупаше по коленете, а Якубов подаваше пари на келнерите и ги умоляваше да не правят скандал.

Хюсеин не си тананикаше вече тънко и нежно както в морето в часовете преди залез. Задъхан пиянски, той размахваше юмрук над главата си и ревеше като пароходна сирена. Минувачите край него се отбиваха от тротоара, а при входа на киното хлапетата викаха оглушително:

— Бичкомер!... Бандит!... Морски разбойник!...

На пресечката Хюсеин разпери ръце и прегради пътя на затичалата се в уплаха женска фигура.

— Падна ли ми, Марус!... — и като погледна побледнялото младо лице, изведнъж се усмихна смутено и тъжно. — Защо се боиш, нима те закачам! Ех ти, миличка!...

Яростта му внезапно изчезна, смени се със слабост и покорна тъга. На булеварда той рухна на една скамейка и дръпна яката на ризата си. Дърветата бавно се отдалечаваха отляво надясно и стволовете им се къпеха в спусналата се мъгла.

— Сега вече е свършено, не можеш нищо да оправиш... — каза той, като тежко обръща езика си — сега ще те съдят... в червения кът, както тогава... Басов ще те съди, работата е ясна. Разби-и-ра се! Е, какво, съдете ме, нямам нищо против! Моля! — Той вдигна глава и се заслуша във воя на сирената. — „Дербент“ вика. Ех, че е гласовит! Ще вдигнат котва и ще тръгнат... без мен. Много просто.

В левия юмрук чувствуващ тъпа болка и влага, сякаш беше смачкал нещо живо и лепкаво. Той приближи към очите си почерняялата от кръв длан.

— Къде ли съм се?... Бутилките...

Болеше го главата и му се повдигаше. Пак зави далечната сирена и краката на Хюсein изстинаха.

— Защо седя? Ето още седя... и още — броеше той миговете, като с мъка протягаше крака. — Ако стана сега, мога да стигна... Ех, ще пропадна!

Най-сетне той се смъкна от скамейката, стана и се заклатушка на дългите си нозе, като се стараеше да сподави пристъпа на гадене.

— Трябва да стигна — каза той високо, — и при Басов... Ще мина незабелязано. Той знае, това при мен е болест.

При лавката, под навеса, стояха двамина. На пристана вълните се плискаха о камъните.

— Казваш, че побягнал на булеварда? — питаше Басов загрижено и сърдито. — И вие не можахте да го спрете? Големи герои!

— Не успяхме, той беше като бесен — оправдаваше се Якубов.
— Келнерите — и те се отказаха. Той така бълсна единого! Силен е...

— Слушайте, никому нито дума — напомни Басов. — Виж, не е ли той, дето идва.

Един човек наблизаваше помпената станция и хвърляше на асфалта черния квадрат на сянката си. Промъкваше се като крадец и в същото време се препътваше и загребваше с нозе. Хрипкавото му, тежко дишане се чуваше отдалеч. Видя хората под навеса и се спря.

— Александър Иванович — повика тихо той, — не трябва ли да отивам на танкера?... Разби-ирам!

— Трябва да минете в моята каюта — каза рязко Басов. — Старайте се да не се клатушкате. Вървете напред.

Те вървяха по пристана един подир друг. Якубов, от деликатност изостана малко, като се правеше, че си връзва връзката на обувката. Жал му беше за Хюсein. На палубата при сходнята се чернееха фигурите на вахтените, кръжеше и припламваше огънче на цигара.

Хюсein се изправи и тръгна по сходнята. По средата той загуби равновесие, изохка и се хвани за перилата с порязаната си ръка. На палубата се разсмяха.

— Пиян до козирката! — произнесе нечий глас. — Видяхте ли, момчета?

Басов се изкачи на палубата и се спря.

— Хрулев — извика той, — елате тук!

Матросът се приближи, като криеше ръката си зад гърба.

— Какво обичате?

— Има разпореждане за пущене по време на товарене да се отстранява от работа и да се дава под съд. Това не ви е за първи път...

— Загасих. — Хрулев бързо плю в угарката, като се наведе и скри лицето си. — Някои преследвате, а други прикривате за пиянство — каза той с треперещ глас. — Това не е честно!

— Защо да го прикривам? — произнесе Басов бавно. — Утре ще подам рапорт и всеки ще си получи своето. Ясно ли е?

— Ама аз вече я загасих...

— А той вече е трезвен...

— За последен път, Александър Иванович, честна дума...

В коридора беше пусто, само отдолу, от каюткомпанията, долитаха гласове. Басов влезе в каютата. Хюсеин седеше до масата, хванал с ръце главата си. Той леко се олюляваше, сякаш изпитваше нетърпима болка. Ризата му, изцапана с лепкава кал, беше залепнала на тялото; на тила му стърчаха мокри кичури коса.

— Някой видя ли ви? — попита Басов. — Имате кръв по лицето. Откъде е?

Хюсеин повдигна глава и изхълца.

— Аз съм подлец, Саша — заговори той с тих трезв глас, — погубих живота си и омърсих кораба. Защо ме доведе тук?

Той се затресе, изкриви уста и размаза сълзите по лицето си. Басов въздъхна и приседна на койката.

— Слушай, престани да скимтиш — каза той нетърпеливо, — целият си в кръв и още... повръщал си, нали? Върви да се измиеш на мивката.

Той стана, отвори шкафа и извади чиста риза. Хюсеин постави главата си под крана, триеше лицето си с длани, пухтеше високо и потреперваше. По голите му лакти потекоха струйки вода и забарарабаниха по пода. Той сконфузено събра лакти и отвори едното си око.

— Тази риза я хвърли — командуваше Басов, — засега ще сложиш моя. Ах, какъв мерзавец си ти, просто удивително! Прищаля му се пиянска истерика. И за какво, интересно? Точно по време, когато

дисциплината е толкова необходима!... На ти пешкира... Другар ли?
Лайно си ти!

— Карай се... Добре де, псувај. — Хюсеин изтри лицето си и смени ризата. Седна на стола и сложи ръце на коленете си. Чистата риза празнично се изду на гърба му и лицето му бавно и плахо се просветляваше.

— Как се събра всичко, разбиращ ли — изхриптя той. — На пристанището — чиновниците, ама и нашите си ги бива... телеграма изпратили: съревнование, значи, похвалете ни по-скоро. А на това отгоре и мъглата...

— С една дума, магия са ти направили! Просто ти си пропаднал тип, лумпен! Насмалко да опозориш кораба. Уж случайно станало?

— Сега вече край, Саша. Няма да се случва! Ти никому няма да кажеш. Нали?

— Не знам. — Басов помисли. — Ще кажа на помполита Бредис. Но той е добър момък. Мисля, че ще уредим работата.

Хюсеин въздъхна и погледна през прозореца.

— Тръгнахме вече — каза той облекчено, — тръгнахме...

СТАХАНОВСКИЯТ РЕЙС

I

В червения кът на „Дербент“ имаше политзанятия. Тук се бяха събрали свободната от вахта машинна команда, електротехници и матроси. Дойде и Касацки. Той седеше неподвижен настрана, със съредоточено и строго лице. Екипажът се беше разположил около дългата маса, в края на която седеше Бредис.

Басов се забави в машинното отделение. Когато влезе, в каютата беше тихо, смачкан лист от вестник минаваше от ръка в ръка. Басов успя да забележи голяма снимка на първата страница — широкопола миньорска шапка, удължен овал на лицето...

— Днес четем стар вестник — обърна се към него помполитът.
— Бяхме пропуснали заради болестта ми — добави той виновно.

— Хиляда и двеста процента наднормено — каза Володя Макаров. — Бива си го!

— Но как е изработил толкова, не разбрах! — обидено избоботи Хюсейн. — Великан ли е, що ли?

— На снимката не изглежда да е великан.

— Ти май ще изглеждаш по-едър.

— Чети, Володя.

Басов стоеше до стената и както обикновено се вглеждаше в лицата на присъствуващите. Това не му пречеше, по-скоро помогаше му да разбира прочетеното.

„... На тридесети август бригадата на Алексей Стаханов, след като се преустрои организационно, даде сто петдесет и два тона с компресорен пистолет на смяна...“

Стар вестник, Басов го беше чел вече. Мотористът Хазарян слуша с отворена уста. По лицето му е изписано удивление с оттенък на тайнственост, присъщ на децата, когато слушат приказка. За него това е чудо, станало някъде зад долини и планини. А пък Котелников поглежда към другарите си и съредоточено си гризе ноктите. Той вече

е чел за Стаханов и сега се наслаждава на ефекта, който предизвиква това забележително дело у другите. По-нататък се чумери Хюсейн, над веждата му пулсира една жилка и бърчи кафявата кожа на челото му. Той, разбира се, вече мисли, не могат ли „да се преустроят организационно“ и на „Дербент“.

... Матросът Хрулев оглежда тавана със сънени очи. По тавана — сиви вихрушки тютюнев дим, олющена боя, лампичка в прашна решетка. Вероятно Хрулев си мисли за нещо свое — за това, че рейсът току-що е започнал, че скоро няма да има престой, а на него сега му предстои вахта, кучешка нощна вахта.

... Отделно от другите стои помощникът Касацки. Той слуша внимателно и макар и да не гледа настрана, наблюдава всичко. Нима можеш да разбереш Касацки?

Кратката история на забойчика Стаханов Басов знае наизуст. Техническият курс при мината „Ирмино“ се редува с щурмуване на бързи задачи, опити да организира и устрои бригадата по своему. Напрегнато внимание към процесите на труда, където се държи сметка за всяко движение, всяка секунда.

Сигурно не е било лесно. Басов си спомня инженер Нейман, и стругаря Ейбат, учебника на Немировски и регулирането на дизеловите мотори. И на пътя на Алексей Стаханов са се изпречвали изостанали инженери и администратори-бюрократи. Може би и него са обърквали с цитати от книги.

... Алексей Стаханов е трябвало да изнесе на плещите си голяма и трудна борба с някои чиновници от администрацията, които упорито са се придържали към оstarелите технически норми.

Така си и беше. Ръмжеха наплашените администратори, смееха се майсторите: „младо-зелено“. Измъквала се на бял свят стари книги и... норми. Седем тона въглища на смяна — това е границата. Какво иска той, този неспокоен човек със своята бригада? Добре би било под никакъв благовиден предлог да се отърват от него.

„Но това не станало“ — мисли си развълнувано Басов и му се струва, че когато беше принуден да напусне завода, смътно предчувствие за победа му бе попречило да се поддаде на отчаянието.

Бредис акуратно сгъна вестника.

— Стахановското движение — говори той бавно — е на първо място движение за максимално използване на техниката. Това

движение започна отдолу — администрацията няма нищо общо с него. Стахановците са работници, овладели техниката, натрупали достатъчно знания, за да тласкат производството напред. При капиталистите такива работници не се срещат; ясно е, че такива работници има само у нас.

Степан Котелников, наклонил умното си, малко маймунско лице, казва:

— Стахановците у нас не са много, но вече има хора, които са овладели техниката. Ако те съумеят да организират работата си по стахановски, в страната ще има всичко в изобилие, няма да има нужда да се броят трохите. Всеки стахановец произвежда много по-голямо количество продукти, отколкото може да употреби. Значи, другите работници, които още не са се преустроили, до известна степен живеят за сметка на стахановците. А кой честен работник ще допусне да живее за сметка на друг работник? Иeto, излиза, че всички са длъжни да работят по стахановски, според способностите си, разбира се.

— Вяр-р-но — каза Володя, — така излиза.

Касацки стана и се приближи до масата, като се усмихваше и красивите му зъби блестяха.

— Другарят Котелников го каза забележително вярно — обърна се той към помполита. — Стахановското движение едва започва, но вече носи в себе си масовото начало и несъмнено ще обхване цялата страна. Браво, Котелников!

— Израстват момчетата, съобразяват — забеляза Бредис добродушно, — ненапразно са чели политикономия.

Занятията свършиха. В червения кът няколко души се събраха около радиста, който рисуваше нещо с едри щрихи. На листа се появи дълъг низ от вагонетки и малка фигурка с широкопола шапка. Както винаги рисунката се появи учудващо бързо като мултипликация на екрана. И веднага след това изпод ръката на Володя изскочиха мънички шлепове и над тях се появи цифрата 25 000. Корпусът на кораба, нахвърлен с няколко щрихи, се издигна в края на листа и под носа му се закъдриха разпенени вълни.

II

По време на обяд на вратата на столовата се появи дежурният матрос Карпушин.

— „Агамали“ пристига — извести той развълнувано. — Ex, и то красиво се носи, приятели!

Няколко души захвърлиха лъжиците и вилиците. Други се разбързаха, като се пареха с горещия борш.

На мостика и по спардека на „Дербент“ се събра целият свободен от вахта екипаж. От това, че корабите плуваха един срещу друг и разстоянието помежду им бързо се топеше, изглеждаше, че „Агамали“ се движи със скоростта на катер.

Щурманът Алявдин се присъедини към матросите, които наблюдаваха от мостика приближаването на кораба. Той се стараеше да си придаде небрежен, скучаещ вид, но очите му блестяха неспокойно.

— Да бяхте се свързали с тях, Володя — каза той на радиста. — Интересно е да се разбере каква им е скоростта.

— Удобно ли е? — усъмни се Володя.

— Защо не, та нали се съревноваваме с тях.

Корабите се изравниха и пред наблюдаващите от мостика се откри палубата на „Агамали“ и спардекът, покрай перилата на който неподвижно стояха хора. Неочаквано флагът на кърмата на кораба потрепна и се пълзна надолу по пръта. Тълпата на мостика одобрително защумя:

— Виж, спуснаха го — тържествуваше Карпушин, — започнаха да ни смятат за хора! Трябва да им отговорим.

Той погледна Алявдин и онзи кимна. Карпушин се затича към кърмата. От кораба замахаха с фуражки, той вече се отдалечаваше, обвит в сив дим. Володя излезе от кабината и се приближи до Алявдин.

— Дванадесет възли — каза разочаровано той, — това е предишната им скорост с товар. Аз мислех, че са постигнали нещо за това време. Излиза, че са се успокоили!

— Вчера ние правехме дванадесет и половина — забеляза угрожено Алявдин, — а сега без товар вървим със скорост тринадесет възли. Честна дума, изглежда, ние ще поведем навигацията!

— Още не се знае. Трябва да се използват скритите възможности.

— Какви възможности?

Володя снизходително си поигра с колана.

— Не бяхте ли на политзанятията? Жалко! Говорихме за стахановците. Скритите възможности — това е, което може да даде механизъмът, ако попадне в умели ръце. Да вземем например двигателите на „Дербент“. След пускането от завода те даваха сто оборота и цилиндрите бяха натоварени неравномерно. След регулирането им със силите на екипажа дават сто и дванадесет оборота и сега само петият цилиндър отляво е по-малко натоварен. Басов казва, че двигателят още не е използван докрай и мощността му може да се повиши. Това е то скрита възможност. Басов казва...

— Не дърдрорете толкова! Чуйте, Володя...

— Е?

— И аз самият съм чел нещичко за Стаханов и би ми се искало да поговоря с Александър Иванович по една работа.

— Че какво. Да бяхте поговорили.

— Той дали не ми се сърди, че възразявах против двадесетте и пет хиляди свръх плана? Как мислите?

— Глупости. Той не е горделив.

— Чуйте, Володя — щурманът видимо се вълнуваше, но с всички сили се стараеше да се държи небрежно, — ето вие правите нещо, стараете се да оправите работите и вече сте постигнали това-онова. Но от навигация нищичко не разбираете, а и в самата навигация също има скрити възможности. По-конкретно — хрумна ми една не лоша идея... Работата е в това, че по пътя за Астраханския рейд ние минаваме край остров Жилой, като го оставяме отляво. Така изобикаляме много, тъй като правото трасе минава по отсрещната страна на острова. Но там е плитко и при газене двадесет фута съвсем не може да се мине. Обаче, като се връщаме обратно, без товар, газенето ни е всичко на всичко шест фута, ако времето е хубаво и в трюмовете няма баласт. И въпреки това ние минаваме по външната

страна, правим завои и губим за това не по-малко от четиридесет минути.

— А каква е дълбочината в пролива?

— Минимум седем фута. Напълно възможно е да минем, ако сме без товар и без баласт. Икономията от време е четиридесет минути. Ето ви скрита възможност — завърши тържествуващо щурманът.

— Тогава защо никой не минава оттам? — учуди се Володя. — Ами това е толкова просто.

— Не знам защо... Страхуват се. Искам да поговоря с Басов и ако той се съгласи, ще съумеем да убедим капитана.

Алявдин почерпи с цигара Володя и изтича да проучва картата. Предложението се хареса на Володя, макар и да се стараеше да изглежда равнодушен. Той беше озадачен и дори се ядосваше малко. По-понятно щеше да е, ако предложението излезеше от Басов, от помполита или някой от мотористите. Володя изпитваше неприязън към Алявдин и всичко, което знаеше за него, изглеждаше враждебно спрямо този колектив, създал се благодарение на съревнованието. Алявдин се държеше настрана и беше някак пошло фамилиарен. Но да се икономиса почти час от времето с просто изменение на трасето! Володя нямаше търпение да съобщи за това на комсомолците.

Вечерта екипажът слушаше радио в червения кът. Там беше Котелников, бяха и Проценко и Хюсейн. Те изслушаха Володя без никакво оживление — явно споделяха инстинктивната му неприязън към втория помощник.

— Когато започвахме, той държеше ръцете си в джобовете — каза раздразнено Хюсейн, — а сега, когато тръгна без него, влиза в боя, засукал ръкави. За него това е само за фасон, а за нас е въпрос на чест. Да върви по дяволите!

— Но предложението заслужава внимание — забеляза Котелников омърлушено.

— Нека заслужава, и без него щяхме да го измислим.

— Свири си на грамофона, само това прави — подсмя се Проценко, — а при нас трябва да се работи! Да върви по дяволите!

Влезе Басов и седна при компанията. Надвил безсъницата, беше поспал няколко часа и макар да не можеше да се каже, че е весел, бе някак особено спокоен, вслушваше се в далечната музика, която

звукеще от радиорупора, и като се стараеше да улови мотива, си подсвиркваше.

— Ех, Володя, радисте мой великолепен! Нямаме си хармоника да си посвирирам.

Володя се усмихна в отговор на шегата, но веднага тайнствено забърбори нещо под нос и като сниши глас, започна да разказва за предложението на Алявдин. Комсомолците поглеждаха, механика който с удоволствие си свиваше цигара и слушаше едва-едва, без напрежение.

— Алявдин предлага да минем през пролива, тъй ли? — каза Басов накрая. — Малко е съмнително. Струва ми се, там няма осем фута.

— И аз казвам, че е глупост — подхвана облекчено Володя. Беше му приятно, че сега всичко се изясни и предложението на Алявдин, когото той смяташе за враждебен на корабния колектив, се оказа безплодно хрумване. — Чисто на просто — той е един дърдорко!

— Искал е да се поперчи, ама не стана — забеляза Хюсеин. — Да го държим по-далеч...

— Кого? — попита Басов.

— Щурмана! Нека не се вре!

— Вие сте полудели! — учуди се Басов. — Човекът предлага нещо, а вие ръмжите! Непременно трябва да се обсъди.

Комсомолците мълчаха. Володя започна да се върти на мястото си, като се оглеждаше сконфузено.

— Та нали и ти сам каза.

— Аз просто не съм запознат с навигацията. Алявдин е щурман, той по разбира. Ще се посъветваме с капитана, ще разгледаме трасето, ще помислим. Не мога да разбера какво толкова не ви е харесало? — Той погледна наоколо с предишното добродушие, но видя недоволни лица и изведнъж сякаш се запъна, престана да се усмихва и очите му добиха твърд израз.

— Ти нямаш нюх — избоботи Хюсеин сърдито. — Не го ли виждаш що за птица е? Надсмиваше се, когато се заловихме за работа, разправяше, че двадесет и пет хиляди над плана са бълнуваници. А сега се готови да вдигне шум около себе си и да се изтъкне. По моему той е жалък тип...

— Е-е, това са вече дрязги — намръщи се Басов. — Тук всички сме си свои и аз не по-зле от вас познавам Алявдин. Но той е щурман и докато е на кораба, никой няма право да му пречи да взима участие в работата на колектива. Започне ли да пакости, ще го свием или ще го махнем! Сега той иска да ни помогне и да го отблъснем, значи, да навредим на себе си.

— Не е хубаво, момчета — забеляза Котелников навъсено. — Пак започваме да се изолираме, създаваме някаква група от благонравни. Вече разговаряхме за това. Володя, ти сам казваше, че малко работим с хората. Защо да повтаряме грешките...

— Никак не ми е по сърце! Такъв един чужд...

— А по моему — или да го изгоним от танкера, или да го привлечем и използваме. Чужди не трябва да има. Винаги става така — продължи Басов по-меко. — Вие работите сами — пречат ви, надсмиват ви се, всячески доказват, че измисляте глупости. Ако сте на правилен път и настойчиво постигате целта си, с вас постепенно се съгласяват и искат да ви помогнат. Половината от работата е — да привлечете хората на своя страна. Май че — най-важната половина... Поговорете с помполита. Аз не умея да говоря, какъв пропагандатор съм! — прекъсна се той сам с усмивка.

— Ясно за какво говорим — промърмори Хюсейн без никакво желание. — Ако помогне, „благодаря“ ще му кажем. Нали така, Володка?

— Правилно...

Преди последната вахта Басов се качи на щурманския мостик, за да разгледа трасето по картата.

Морето беше спокойно. Широките, гладки талази носеха на гребените си неясните отражения на звездите. Перилата на мостика бяха топли, малко влажни от росата и леко потрепваха. Ако не беше това слабо вътрешно потрепване на кораба, би изглеждало, че той стои неподвижно, а морето тече като река, натам, накъдето духа вятърът и се гонят вълните.

Басов тихо си тананикаше и гледаше надолу. На спардека край лодката се белееше женска рокля. До него долетя смях и престорено сърдит глас:

— Ми-ру-вай...

„С кого ли е?“ — помисли си Басов, като си спомняше засмяното розово лице на прислужницата Вера, малкото ѝ носле и светлите вежди на детското порцеланово чело. Пролетес матросите се караха за нея, имаше сплетни по неин адрес, докато помполитът Бредис не засрами момчетата на едно събрание. Тя беше еднакво приветлива с всички, но с никого не се задържаше по-дълго на палубата.

„Ето че и Вера си е намерила някого — помисли Басов с внезапна болка, — сигурно е обикнала истински. Е, какво, това е естествено. Дори и изродите — само аз... — той прекъсна мисълта си. — Хубаво е, че наоколо е тъмна нощ и никой не ги вижда, че стоят там прегърнати. И с мен беше така, но както изглежда, не е било истинско, защото всичко свърши така просто, сякаш се прекъсна. И за какво ли да жаля?“

Той се приближи до кабината и се постара да насочи мислите си към новото трасе, към предложението на Алявдин, но с яснотата на бълнуване видя голите Мусини ръце, дори усети тежестта им на раменете си и като светъл лъч от тъмнината се появи нейното лице.

— Струва ми се, че винаги съм те обичала, командире...

Той погледна нагоре, към черното небе, обсипано с блестящи звездни песъчинки, и изскърца със зъби. Трябва веднага да се захване с нещо. Мина по мостика и обиколи кабината. До резервния компас, наведен над циферблата, стоеше матросът Карпушин. Той записваше нещо и беше толкова погълнат от това, че не чу стъпките му.

— Компаса ли изучавате? — попита Басов с онзи общителен израз на гласа си, за който знаеше, че винаги предразполага хората към сериозен разговор. — И аз отдавна се каня да се заема с навигацията, но все не мога да намеря време... Сериозна работа е това...

Карпушин трепна и се обърна със смутена усмивка, но като позна Басов, тозчас се успокои.

— Не, не го изучавам, а следя курса — изговори той тайнствено на един дъх. — Само че по-тихо, моля ви. Той не трябва да чуе.

— Кой?

— Дежурният кормчия?

— Вие следите курса?

— Сега ще ви обясня — засуети се матросът, — само да запиша... Готово. Ето, виждате ли, корабът кривна с три градуса. Той,

кормчията, кривна. Вече изписах четири страници. Тук има и по-големи отклонения — с пет градуса, дори и повече. Ако на картата се прокара пътят на кораба, ще се получи криволичеща линия. Вече втори ден следя курса...

— Тези отклонения много намаляват скоростта, а? — попита Басов заинтересовано.

— Тихо. Ще чуе... Как да не я намаляват! Вие увеличихте мощността на двигателите, но всичко това няма смисъл, ако кормчите работят мърляво. Аз забелязах това по време на дежурството, когато стоях зад кормилото. А после, на политзанятията, говорихме за Алексей Стаханов и за скритите възможности. Днес изкарах вахтата зад кормилото и направих съвсем малки отклонения — с половин градус, не повече. Сега записвам работата на другите кормчии и утре ще им покажа как управляват кораба. Какъв срам!

— А записките ви в ред ли са? — бързо попита Басов.

— В пълен ред. Дори записвах времето, когато ставаха отклоненията.

— Тогава ще съставим график на работата им и ще съберем екипажа за обсъждане. Това е голяма скрита възможност, вие сте прав.

— Наистина ли? — зарадва се матросът. — Ще ги стигнем, Александър Иванович! — Той се наведе над компаса и разтвори бележника си: — Ето пак отскочи. С два и половина... Вижте сам!

— Виждам — усмихна се Басов. — Аз само ви преча със своите разпитвания. Отивам си.

Този кратък разговор освежи някак съзнанието му и му възвърна устойчивото равновесие, от което го беше изкарано зрелището на чуждото щастие.

„Ето и още едно откритие — мислеше той с радостно учудване за разговора си с матроса, — и то толкова просто, ясно за всеки, който знае, че правата линия е по-къса от кривата. За отклоненията от курса знаеха щурманите и капитаните, и мотористите. И това откритие прави кормчията на щурвала.“

III

На общо събрание екипажът на „Дербент“ утвърди плана на първия стахановски рейс. Всъщност това не беше никакво събрание. Нямаше нито президиум, нито докладчик. Хората идваха от вахта и си отиваха. Червеният кът се заоблачи от тютюневия дим и помполитът Бредис дори не се опитваше да възстанови реда. Той леко се мръщеше, когато шумът се усиливаше и гласовете се сливаха в нестройна, развълнувана глъчка. Седеше, без да се оглежда и без да променя позата си, сякаш потънал в размисъл. Само кратките забележки, които подхвърляше от време на време, показваха, че слуша внимателно и лесно се ориентира в целия този шум.

Както винаги не мина без стълкновения. Матросът Карпушин разгърна на масата лист хартия, на който с молив беше прокарана вълнообразна линия. Зачервен и несръчен от стеснение, Карпушин разказа за наблюденията си при резервния компас. Наоколо започнаха да се смеят и заговориха изведнъж. Котелников присви очи, като откриваше в тълпата кормчите.

— Това знаете ли на какво прилича? — започна сериозно той. — Петър и Иван мъкнат пън голям. Петър се мъчи, жили напъва, оня пухти и бузи издува. Не е хубаво, другари кормчии, съвсем некрасиво е от ваша страна!

— Всичко това са бабини деветини, другари — раздадоха се мрачни гласове, — самият той спи на щурвала... При него корабът също кривули!...

— Не, не са бабини деветини!

— За това заслужава един по зъбите — промълви нечий предпазлив глас.

Бузата на Хюсеин потрепера и мигом надигна тежкото си тяло от скамейката.

— Кой каза това? — ревна той, а лицето му се наля с кръв. — Покажи се!

— Спокойно, момчета — каза помполитът, без да променя позата си. — Къде се намирате?... Карпушин добре го каза. Кормчите трябва

да се стегнат, за да не провалят постиженията на екипажа. На първо време ще ги контролираме.

— Правилно, да бъдат под контрол!

— Слушам... да се контролират кормчиите.

— По-нататък...

Помощникът Алявдин се изтегна на стола с обичайния си пренебрежителен, скучаещ вид, отмечнал назад глава и присвил очи от дима. Ала не преставаше да наблюдава вратата. Капитанът ту се появяваше, ту отново отиваше на мостика. Басов се забави в машинното. Алявдин започна да се беспокои. Нима са забравили за неговото предложение?

Но ето капитанът се върна, седна, покашлювайки, до помполита и уморено притвори очи. На вратата се появи Касацки, огледа събранието с остръ любопитен поглед и се усмихна очевидно на някакви свои мисли. Последен дойде Басов. Бе целият изцапан и изглеждаше уморен. Сякаш очите му бяха хълтнали в орбитите от пласта сажди по клепачите и това му придаваше мрачен, заплашителен вид. Но се усмихна и се запъти право към Алявдин.

— Седнете, Александър Иванович, има място — заговори Алявдин, като се раздвижи на стола. — Боях се, че няма да дойдете.

Той изостави обичайния си самоуверен тон и тозчас се ядоса на себе си: „Има си хас да си помисли, че се подмазвам. Трябва да бъда с него колкото се може по-небрежен и груб, какъвто е и той самият. Затова има авторитет...“

Басов седна накрая на стола и разсеяно преметна ръка през облегалката.

— Подготвихме всичко за ремонта на нафтovата помпа — каза той, като гледаше на страна. — Това е последното, което имахме.

Лицето на Алявдин стана внимателно, той се ядосваше на себе си, че не намира отговор, но в същото време му беше приятно да седи редом с механика и да разговаря с него пред очите на всички.

— Какво става с новото трасе? — викна Басов към помполита. — Вашият триъгълник го е обсъдил, защо мълчите?

Капитан Кутасов се размърда неспокойно.

— Ами ние собствено не дойдохме до някакъв извод. Май че дълбочината на пролива е достатъчна, за преминаване с газене седем

фута, тоест без товар, но, от друга страна, това трасе е толкова малко проучено... Вие как мислите, Олег Сергеевич?

— Аз не съм бил в триъгълника — отвърна Касацки, като се усмихваше, — но вече казах мнението си. Преминаването е възможно.

— Знам, че е възможно... но отговорността е голяма — провлече Евгений Степанович. — Другите се пазят, а ние да преминаваме. Значи, опасно е, щом като се пазят да минават оттам. Нали е опасно?

— Е, чак опасно — е прекалено. Има риск... това е вярно.

— На, виждате ли! Риск има, как може тогава?...

— Но без риск плува само рибата, Евгений Степанович — прекалено ласкаво се усмихна Касацки. — Няма да вземем да молим капитана на „Агамали“ да ни прокара трасето.

Възцари се неловка тишина. Мнозина наведоха глави, като скриваха усмивката си и хапеха устни. Басов се изкашля и начумерено наблюдаваше щурмана: изглеждаше, че и самият Касацки беше учуден от думите си. Той се огледа наоколо с невинно и весело недоумение.

— Исках да кажа, че трябва да се рискува, ако това е разумно и изглежда целесъобразно — продължи той без всякакво смущение. — В пролива ще икономисаме около час — това представлява по трасето примерно сто хиляди тонмили за рейс. Нека вземем под внимание и това, че откриваме път и за другите. С една дума, аз съм — за!

— Вие гледахте тогава по картата, Евгений Степанович — забеляза помполитът, — и доколкото си спомням, май не възразявахте.

Капитанът клюмна, подпрял буза с пълната си длан. Както винаги му беше тежко, че го увещават, и много му се искаше да свърши с това и да се съгласи. Но в същото време го плашеше отговорността, която можеше и да не поема върху себе си.

— Добре, така да бъде — каза той накрая с твърд, решителен глас, какъвто имат много меките, отстъпчиви хора, които знаят мекосърдечието си и се стараят да го прикрият от обкръжаващите ги. — Аз сам ще изведа кораба в пролива. В края на краишата рискът е незначителен, а? — завърши той с полуувъпрос, сякаш очакваше съгласието на окръжаващите го, за да се успокои окончателно.

Алявдин засия. В последната минута лицето му няколко пъти се промени, ту изпадаше в унило озлобление, ту отново бръчките около устата му се изглаждаха и то се оживяваше. Сега той пошепна на

Басов, без да може да скрие радостта си, забравил намерението си да се държи грубо и пренебрежително:

— Това е истинско рационализаторско предложение. Нали, Александър Иванович?

По време на престоя от борда на танкера бяха снети около сто тона излишни тежести — котвени вериги и котви, тежки машинни части от двигатели, предназначени за зимния ремонт. Беше взет запас от топливо само за един рейс. Всичко това даде възможност на борда да се вземат триста тона допълнителен полезен товар.

В машинното отделение поправяха помпата за течно гориво, чистеха дюзите. Мустафа Хюсейн, изцапан и рошав, изскочи на палубата и извика радиста.

— Би ли ми направил една услуга? — каза смутено той. — Виждаш ли, днес няма да мога да се измъкна оттук... С една дума, трябва да позвъниш... на един човек.

— Ясно. Днес не ти е до разходки — усмихна се Володя. — Сега приличаш на людоед от детска картичка. А как се казва тя... твой човек?

Той взе листчето от Хюсейн и килна фуражката на тила си.

— Ще ѝ кажа, че не си в настроение. Може би ще се поразходи с мен, отде да знаеш!

— Да не я нагрубиш, Володка? — попита Хюсейн, като оглеждаше със съмнение пратеника. — Душата ще ти извадя, да знаеш!

Преди пристигането беше изпратена телеграма за подготовка на стахановския рейс. Осведомени бяха работниците от пристанището и персоналът на помпената станция. Станцията работеше акуратно, товарът се подаваше под пълно налягане, маркучите звъняха, високият корпус на „Дербент“ бавно се потапяше във водата.

От щурманския мостик за товаренето следяха капитанът и помощниците. Евгений Степанович беше обзет от разгорещената, малко тържествена суетня на подготовката. В морето той препрочете последните броеве вестници и пред него беше образът на Стаханов в ореола на мълниеносна слава. Но Евгений Степанович все се боеше от нещо. Страхът идваше внезапно, ненадейно сграбчаваше сърцето му.

Твърде много ново се правеше на кораба и това ново противоречеше на склонността му към обикновения, установен ред.

На събраницето го придумаха да мине през пролива и той се съгласи, защото рискът му се струваше не особен, а наоколо разсъждаваха по смелата рационализация на Стаханов. Но като се качи на мостика, той си спомни за аварийния случай с „Кавказ“, който беше заседнал при Бирюча Коса, и увереността му се изпари. По палубата мъкнеха ръждиви вериги и корабни въжета, от складовете на машинното отделение изнасяха тежки цилиндрични предмети, чието предназначение беше известно на механика. Докато Басов стоеше на палубата и подканяше работниците да бързат, Евгений Степанович спокойно пресмяташе на ум колко би могла да тежи цялата тази маса от тежести. Но механикът хълтна в машинното отделение и тогава Евгений Степанович внезапно изпита беспокойство — все пак никой не е правил това досега. Ами ако запасните части потрябват в морето и не достигне горивото по време на буря.

Евгений Степанович би поговорил на драго сърце с първия помощник, той дори на няколко пъти се опита да го заговори, но Касацки отвръщаше едносрочно и явно беше разстроен от нещо. Лицето му бе побледняло, ясно изпъкваше старческата подпухналост на бузите му, която Евгений Степанович по-рано не бе забелязал. При това от Касацки лъхаше на водка и очите му блестяха мрачно и зло.

— Какво ви е? — пошепна Евгений Степанович, когато за момент останаха сами. — Имате нездрав вид. Случило ли се е нещо?

— Главата ме боли...

— От пийването е. Да бяхте престанали, ей богу!

— Оставете... На кино ли да ходя? Слушайте... Всички там са много млади. Или на мен така ми се струва? Говоря за ония от палубата.

— Не са толкова млади. Басов е на тридесет години... Ей го.

— Не, той е хлапак... Способен хлапак — и това си е!

— Не разбирам.

— И не е нужно да разбираете. Вие сте — старец.

— Да бяхте си полегнали... Какво ви е?

— Глупости. Гледайте Алявдин.

Вторият помощник изтича на мостика и се спря, като си поемаше дъх. Той погледна часовника си и щастливо се усмихна.

— Взехме седем хиляди тона за три часа — съобщи той сияещ.
— Здравейте, Евгений Степанович! Пристанището работи като никога. Изтичах в помпената да им благодаря, а те се смеят. Ние, казват, днес работим за стахановци. Проявете се в морето, ето я и цялата благодарност. Само че е време да се изтеглим на дълбокото, този пристан е плитък, Евгений Степанович.

— Че какво, да се изтеглим — съгласи се капитанът. — Вие как мислите, Олег Сергеевич?

— Не знам... Вие по можете да прецените.

— Да се изтеглим — реши капитанът и се развесели внезапно. — Вървете, гъльбче, ще изтеглим шпила на десет метра. Та, казвате, всичко върви добре, а?

— Много добре, отлично, Евгений Степанович!

На пристана работниците вдигаха маркучите. Издърпани встриани, те увиснаха над пристана и от тях потекоха черни струйки мазут. Загърмяха шпилевите електромотори на „Дербент“. Корабът бавно се пълзна край пристана в дълбината и спря. Сега сложиха само един маркуч за наливането на последните хиляда тона. Стъмни се. На палубата излезе Хюсein и седна на стъпалото на трапа. Той си стананикаше тихичко, триеше с парцал лицето и голите си гърди, като поемаше с ноздри свежия морски вятър. По мостица минаха матросите, които се връщаха от града. Сред тях беше Володя Макаров. Той се приближи до Хюсein, козираува и удари токове.

— Задачата е изпълнена — каза той шеговито, — заповядаха да предам поздрави. Благоволиха да се отзоват с голяма любов за вашата особа. Дори се просълзих.

— Престани да се превземаш — начумери се Хюсein. — Какво каза тя?

— Не, истина е. Сигурно много ти се е надявала, защото, като ѝ казах, че си зает, гласчето ѝ пресекна. Интересно каква е?

— Не е твоя работа... Ах, дявол да го вземе!... Много ми е мъка, Володка!

— Защо ще ти е мъка? Казах ѝ, че тръгваме в стахановски рейс, тя започна да разпитва и сякаш се развесели. Изглежда, гласът ми ѝ хареса между другото. Накрая ме изгониха от телефонната будка. Славна хлапачка!

— Много разбиращ ти...

Работниците от пристанището затвориха шибъра на тръбопровода и се уловиха за веригата на подемния механизъм на маркуча. Товаренето завърши. Оглушително екна металическият глас на „Дербент“ и мигновено в него потънаха всички звуци. После ревът секна и отдалеч ехото откликна с кратък басов лай.

— Завършихме товаренето за три часа и седемнадесет минути — каза Володя, като погледна ръчния си часовник. — Браво на пристанищните! Никога досега не сме наливали толкова бързо. Сега само давайте възли, другари мотористи!

Хюсейн скочи, протегна се и весело се усмихна.

— Сега оправихме и помпата за течно гориво. По пътя ще дадем не по-малко от тринадесет възла. Стига ли ти? Ех, ще си плюем на петите днес, Володка! Славно ще препускаме!

IV

Около полунощ щурманът Касацки излезе от каютата. Като стъпваше преувеличено твърдо по влажния под, той мина край спардека, подпра се на шлюпбалката^[1] и вдигна нагоре острата си брадичка.

Високо на небето през сивосинкавите облаци блестеше езичето на младия месец. Трепкащото зарево на пристанищните светлини чезнеше в морето.

Касацки изпъшка, прозя се, размърда рамене и тръгна, като чаткаше равномерно с токове, мина покрай вахтения, който се отстрани при приближаването му, по трапа на мостика, край кабината, надолу — и ето я пак същата шлюпбалка, извита като въпросителен знак, със скрипец накрая, мокрия брезент, обсипан с лунни лъчи, светлините на клотмачтите, светлините накрай морето.

— Под домашен арест! — високо каза Касацки и потрепера от собствения си глас. — Разходката свърши. Не бихте ли се върнали обратно в каютата, Олег Сергеевич?

В коридора горяха матово-прашни лампи, белееха се табелките по вратите. Долу нещо издрънча. От каютата на Алявдин сладко зави в тишината грамофонът. Щурманът се позаклати на токовете си и загърмя с връзката ключове.

— Танцувате ли? — промърмори той през зъби. — Танцувате, кретени! И все пак сте под домашен арест...

Той се върна при вахтения.

— Хрулев?

Матросът се изправи, фигурата му се открояваше смътно в тъмнината.

— Ела по-близо. Е, как вървят работите при вас? — попита Касацки с прозявка. — Скучно, братко.

— То се знае. Нощната вахта е кучешка работа.

Хрулев пристъпваше от крак на крак, като се стараеше да различи лицето на щурмана.

— Е, как е, доволен ли си от работата? — питаше небрежно Касацки. — При нас стават големи промени — получаваме премиални. Радваш ли се?

— Разбира се, че се радвам, как иначе...

— Значи, доволен си?

— Ами как да кажа...

В тъмнината лицата им неясно белееха и гласовете им предпазливо се опипваха.

— При нас се навъдиха знатни хора. Това как ти се струва? Като четеш вестниците, може да си помислиш, че само татаринът Хюсейн изпълнява плана, а другите са — горе-долу боклук.

— Какво да говорим за това. Много е обидно...

— Ти, братко, никога няма да станеш знатен. Фигурата ти не е такава. Виж, радището е друго нещо.

— Е, бъдещето ще покаже! Вчера двигателят им откачи, правеше въртели. И осветлението уgasна... Аз всичко забелязвам!

— Браво, имаш мозък в главата. Трябва да знаеш за всичко, каквото става на танкера. Днес двигателят, утре още нещо ще започне да откача. Тогава ще съумеем да поставим всекиго на мястото му.

— Де да станеше някоя аварийка в открито море...

— Ш-ш-т!... Какви ги говориш? Кой е там долу?

— Боцманът, той недочува.

— Хубаво. Тебе да те учи човек, значи само да те разваля. Ти разбиращ ли, че сега всичко на мен се крепи? Капитанът ни е една нула.

— Старче — изкикоти се Хрулев и се приближи. — Аз всичко забелязвам. Така че не се съмнявайте, Олег Сергеевич.

— Отлично. Ще разговарям с теб, когато сметна това за нужно — каза Касацки, като поглеждаше далечните светлинки в морето. Той се обърна и тръгна по обратния път.

Една от вратите се открехна и през нея се провря кръгла глава, покрита с рядка сребриста четинка. Главата замръя неподвижно, само стъклата на очилата блъскаха.

— Евгений Степанович — радостно възклика Касацки. — Нима още не спите? Аз пък се измъчвам, скъпи мой! Ето тук ме боли — той тури длан на гърдите си, — огромен зъл червей, червеище... Ще ме изяде някой ден и това си е! Но как така вие не спите?

Капитанът се провря през вратата и поглади темето си.

— Препрочитах „Песен за сокола“ — каза той, като се усмихваше размекнато. — Помните ли я, гъльбче?... „Роденият да пълзи, не може да лети...“ Колко гордост има в тези думи за крилатите и колко мъка... за тия, които не могат да летят!

Касацки се разсмя високо.

— Душко моя, всичко това е глупост... Но аз се радвам, че не спите. — Той се поклати на токовете си и с пиянска нежност разтегна устни. Капитанът се отдръпна и пошава с ноздри.

— Вие сте пиян, Олег Сергеевич — каза той тъжно. — Кога ще престанете най-после? Оправете си фуражката.

— Пиян, разбира се, пиян! С какво ще заповядате да се занимаваме в този затвор! Остава ни да смучем водка и да изучаваме класиците. Елате за малко при мен в каютата, Евгений Степанович, елате за минутка! Такива страшни сънища... Няма да ми откажете тази услуга, тази малка, съвсем мъничка любезност, нали? Такава мъка... Сега ще отворя камерата си... Именно — камера. Нали сме в затвор. Не се оглеждайте, никой няма, сами сме! И по вашето лице се вижда, че се намирате в затвор. Вие сте добродетелен, нещастен и не можете да си тръгнете оттук. Нима във водата?

След помощника в каютата влезе Евгений Степанович. На масичката мастилница и необикновен старинен часовник — отмерено и ситно танцува блестящите колелца, пружината пулсира, люлее се на трапеца, гримасничи мъничък порцеланов палячо. Зелена светлина изпод абажура, меко килимче под краката. Мирише на спирт, на парфюм, на сладникав тютюн. Уютно, топло, красиво. Но Касацки тревожно оголва белите си зъби и говори за мъка, безсъници и страшни кратки сънища.

— Тук няма никого освен вас. Иска ми се да ме разберете само вие. Каква е ползата, ако ми съчувствува например Бредис; ще ми прочете морал и ще каже, че съм отломка от умиращата класа? Лошо е да си отломка, безполезна вещ, от нея можеш и ръцете да си порежеш, а? Ха, ха... Да се изхвърли отломката, за да не пречи, веднага навън!

Касацки опули очи и затропа с крака с някаква полууштовска, полуискрена ярост. По изкривеното му лице трепереше всеки мускул. После той изтри чело и се усмихна със слаба, уморена усмивка, като артист, изпълнил труден номер.

— Но аз не искам да ме изхвърлят, ето каква е работата! — продължи той с тайнствен понижен глас. — „Майн кафе шмект мир нох зер гут“, както казват старите немкини. Какво да правя според вас?

Евгений Степанович се отпусна тежко в креслото, скръсти ръце на корема си и въздъхна.

— Дрънката никакви глупости — промълви той нерешително. — Кой ще ви изхвърли? И изобщо... защо пиете, а после не можете да си намерите място? Пребледнял сте като мъртвец.

Касацки закрачи по каютата.

— Кажете, не ви ли се струва понякога, че сте стар-престар? Не, не грохнал. Именно стар, такъв, като обраслия с мъх камък от персийската стена в нашия град? Пред вашите очи са живели и умрели десетки хора, поколения и вие сте преживели с тях всяка тяхна грешка, всяка глупост. Откривали сте материци, строили сте пирамиди, издавали сте закони. И ето материците вече са заселени и култивирани, скучаещи туристи зяпат изпотрошени статуи. На мястото на древните гробници и битки са построени кланици и обществени клозети. Хората бързат да живеят, сякаш им предстои да извършат нещо невиждано. Опитайте се да ги разубедите. Те ще ви избутат от пътя си и ще тръгнат напред, без да се оглеждат. Но работата не е в тях. Ами вие, вие, какво е вашето положение? Вие сте стар и отдавна всичко ви е омръзнало. Тогава какво ви остава да направите? Да избягате в тайгата, където непременно ще ви излапат вълците? Или да се престорите, че сте повярвали в слънцето на днешния ден, и да вървите заедно с тия, които наново променят живота? Ще ви дадат място в строя, всеобщо уважение и хляб с масло. Но това е много тежко, изморително, а главното е, че около вас хората не се бият с детски саби. Те водят война до смърт и падналите чувствуват като герои. За да не се издадете, ще трябва да влезете в огъня. Но нали вие само се преструвате, за да запазите живота си, който, кой знае защо, все пак ви е по-скъп от всичко. И ето вие играете комедия, почервенявате от напрежение и пъшкате като клоун, който вдига фалшиви гири. Рано или късно ще се разкрие, че вашите гири са от хартия, и ще ви изхвърлят позорно от сцената, а заедно с това ще ви лишат и от хляба с масло, заради който е станало всичко. Играта не си струва труда, както се казва. Сетне вие предварително знаете, че рано или късно това ще се случи...

Евгений Степанович с тъга погледна часовника. Вече не му се спеше, но чувствуващо някакво вцепенение, тежка апатия, която сякаш го приковаваше към креслото.

— Не разбирам какво преследвате — каза глухо той, вглеждайки се раздразнено в лицето на събеседника си, — това е някаква аллегория! Вие за себе си ли говорите?

— Аллегория! Именно аллегория! — подхвана с възхищение Касацки. — В тази дума се крие цялото ни настоящо положение. Ние сме толкова предпазливи дори помежду си, че прилягаме към помощта на аллегорията. Ах, какви умници, ах, какви подлеци са тези бивши хора! Само че какво мислите вие за всичко това?

— Мисля, че вие сте просто пиян... Здравият човек ще потръпне от такива мисли. От тях вони.

— Действително ли?

— Да. Ние не смеем да говорим така за миналото. Всички тези скулптори и пълководци, дори алхимиците са били по своему прави и те са стояли неизмеримо по-високо от нас, защото са вярвали и търсели. Без тях ние нямаше да знаем това, което знаем сега.

— Но те са изгнили! — извика Касацки. — Е, за какво са се мъчили? Ощастливиха ли, помириха ли някого, те самите били ли са щастливи? Глупости!

— Ах, вие нищо, нищичко не разбирате!

— Размислете, Евгений Степанович. След сто години нищичко няма да остане след вас... Но по дяволите миналото! Нима за него говорех сега? Надявам се, че ме разбрахте?

— И да, и не. Разбрах само, че ненавиждате тези долу. Ненавиждате ги за това, че са млади и готови да се жертват, за това, че са щастливи и слушат музика. За вас е недостъпно тяхното щастие и вярата им в бъдещето. В това бъдеще няма място за вас. Вие сте твърде... чужд. Но вашето лицемерие е страшно, Касацки. Как се държахте на събранието! Дори малко ме оскърбихте, но не ви се сърдя. Понякога ставам противен, и на самия себе си... Но как можете да правите такива неща с вашите мисли? Все някога ще ви посочат с пръст и ще извикат: той се преструва!

Последните думи Евгений Степанович произнесе почти шепнешком. Лицето му побледня и на челото му изби пот. Касацки се

поклащаше на токовете си и се зъбеше. Изглеждаше, че леко потрепва при всяка дума на събеседника си сякаш от невидими убождания.

— От нищо не ме е страх — отсече той грубо. — Не им стига мозък, за да ме разберат. А вие няма да ме издадете, душичке моя, ние с вас сме здраво свързани. Аз съм ви по-близък и по-понятен от механика Басов. Не махайте с ръце!

Касацки крачеше по диагонал из каютата, като ловко се обръща на ъглите. Сянката му ту се свиваше под краката в гъвкава топка, ту се разтягаше и се мяташе на стената.

— Плюя аз на техния съд — бръщолевеше той неясно. — Те не могат да проникнат в гънките на мозъка ми. Но само ако знаеха...

Приближи се до масата и бавно отвинти запушалката на черния термос. Потрепера, когато прозрачната течност забълбука в чашата, изпи я на един дъх и закри устните си с длан. Отчупи си парченце хляб и го бутна в устата.

— Вижте какво, престанете най-сетне — слабо запротестира Евгений Степанович. — Наистина ей сега ще си тръгна! Престанете!

В каютата още по-силно замириса на спирт. Долу грамофонът изпъшка за последен път, звуците се разпилиха и заглъхнаха. Касацки утихна до масата, като зари дългите си пръсти в косата.

— Така... Иска ми се да ви разкажа туй-онуй! Не мислете, че ме измъчва разкаяние или се страхувам от мислите си. Не, не! Нека узнаете за това. Само вие. Уверен съм, че по същество мислим еднакво, макар да цитирате класиците. И така... представете си, че веднъж едва не се пожертвувах. Не вярвате ли? Говоря сериозно. Впрочем това беше отдавна, в деветстотин и шеста. Виждате ли, дори споменавам дати — значи е чистосърдечно, без аллегории... Гадно време беше. По улиците солидни търговци, съдържатели на вертели и мошеници от съюза на Архангел Михаил избиваха работници и студенти. В квартирите си се застреляха самотни измъчени хора — ония, които вече не вярваха в нищо. А либералните адвокати и зъболекари, които по-рано политиканствуваха умерено, се изпокриха зад пердетата и дори по нужда ходеха само с тайнствен, скръбен вид. Отвратително, страшно време! Спомняте ли си? Сигурно и вие сте си пасували? Е, е, аз, разбира се, се шегувам! А ето, че мен тази буря ме застигна не на шега. Подхвърли ме и така ме завъртя, че се задържах едва на края на пропастта. Закачих се с нокътя на кутренцето си... Не

мога да разбера какво ме подтикна тогава да се забъркам в борбата. Жаждата за приключения ли, романтиката на паролите, явките, оръжието в джоба, оръжието на тавана и така нататък. Или за чувствителните хора просто духът на времето е могъщ фактор... Мисля, че и едното, и другото изиграха известна роля.

... По това време аз завърших корпуса и служех в Кронщат, във фортовете. През лятото в крепостта стана тревожно. От Далечния Изток се върна крайцерът „Громобой“. След цушимското поражение матросите бяха зли като дяволи — ходеха на групи, събираха се по кръстопътищата и заплашваха офицерите с юмруци. Познавах неколцина души от нелегалната организация. В по-голямата си част това бяха прости хора: матроси, сапьори, механици от работилниците. Изглежда, не ми се доверяваха особено. А на мен все ми се струваше, че тези весели и безстрашни хора се събират само за да си погъделичат нервите, да им олекне на душата. Ще поговорят, ще се позаканят, а после всички са съгласни — рано е да се настъпва. Това много ми харесваше. Макар и да се смятах за съзаклятник и да криех оръжие, дълбоко в себе си бях убеден — нищо няма да стане, пък и по-добре да не стане. Макар, разбира се, че не би ни пречило да изпъдим адмиралите, да завземем корабите и с червените флагове хайде към Питер — весели се колкото ти душа иска!...

Един от тях малко ме тревожеше, миньор, по прякор Турчина. Той май беше и душата на организацията — огромен, сипаничав, с малки ястребови очички. Веднъж на събрание дойде ординарецът Сеня с бинтована глава. Офицерът плиснал горещ чай в лицето му. Като чу това, турчинът побледня като мъртвец. Подлец ще съм, вика, ако те преживеят лятото! До корен ще изрежем проклетото им семе! Сенка, покажи се! Ординарецът развърза бинтовете — лицето му на червени петна с мехури. Какво стана тогава! Сърцето ми замря. Това вече нямаше нито общо с играта на гъделичкане на нерви, която ме привличаше. Пък една беда не идва сама — този човек изпитваше към мене някаква особена симпатия. Говори с мен и се усмихва почти любовно. „Ти, казва, си от техния лагер, но сега си наш, избягал от противника. Затова те обичам като син.“ Гадеше ми се от тази нежност, но какво можех да направя? Може би щях да скъсам тогава с организацията, но самолюбието се надигна в мен — дребното самолюбие на хлапак. Как така — ами нали ще си помислят, че съм се

изплашил? Така минаваше лятото. Всъщност бях щастлив. Новото положение, кителът с нашивките, кортикът — всичко това още не беше ми омръзнало. По широката улица кафенета с музика, градина от блестящи жени, циганките от „Стрелна“. Красота! Нощни скитания с катери по залива, бялата нощ над Маркизовото езерце, бисерният изгрев... Безгрижно лекомислие, замайване на главата от виното, призракът на рискованото дело в бъдещето. Къде ти, ще размисляш и ще опознаваш себе си? Веднъж, привечер, като се прибрах в къщи, намерих на масата бележка: „Дяволите погнаха монасите. Ела на пазара!“ Разбрах, че се е случило нещо важно, но някак си не вярвах в опасността. Спомням си, че преди да тръгна, се избръснах и напръсках фуражката си с одеколон. Исках след събранието навреме да стигна на булеварда или да се отбия в кафенето. Дори всеки път излизаше някак пикантно, от събранието — право в кръчмата. За десет минути успях да измина огромно разстояние. Естествено аз криех това и дори на мене самия ми беше някак страшно от тази противоестествена смесица... — а ми харесваше.

Отидох. Турчина ме посрещна в антрето, прегърна ме и три пъти ме целуна. „Другарю, шепне, в Свеаборг на корабите има въстание. Удавили офицерите, андреевския флаг направили на партенки, отиват в Кронщат. Има телеграма!“ В квартирата пълно с народ — цялата организация. Горещо като в баня. Разкопчани куртки, червени лица, пресипнали от напрягане гласове и някак отчаян, безсмислен възторг. Чувам ординареца Сеня — досега беше един такъв тих, — че креши: „Братя, намъчихме се! Във водата драконите!“ А Турчина ласкаво се обръща към него: „Успокой се, Сенка, няма да оставим и за разплод — а към мен с празнична усмивка: — Дочакахме.“

Седнах въгъла и чакам — ето някой по-предпазлив ще се сепне, ще ги възпре: рано е, значи, да се тръгне. И тогава всичко ще си бъде както преди — щастливо и занимателно, а не страшно... Но стана иначе. Турчина каза: „Утре тръгваме, ще подкрепим другарите. Който го е страх за кожата му, по-добре да се махне, да не ни свети. Работата е сериозна, братя... Е, гласувам, кой ще отговори?...“

Никой не си тръгна, не спря миньора. Всички мълчаливо вдигнаха ръце. И аз вдигнах ръка, като гледах другите. В тази минута загубих способността да действувам самостоятелно. После започнаха да обсъждат плана за въстанието. Струва ми се, и аз взимах участие,

давах съвети. Турчина ми каза: „Утре, към четири и половина, прислугата трябва да се изведе от фортовете. Постарай се да повредиш затворите на оръдията.“ Аз се съгласих.

С мен ставаше това, което вероятно става с човек, затегнал примка около шията си, за да изпита за секунда какво чувствува обесеният. Знаеш, че всичко това е шега, трябва само да се повдигнеш на пръсти, за да въздъхнеш свободно. И изведенаж краката ти се подхълзват, примката се затяга... и край!

Опитвах се да си спомня какво имах пред вид за утре. Пристрелка по мишени... езда с китайката Мако... празненство при енисейците. Но нещо се беше случило. Не можех да си спомня нито лицата на офицерите от Енисейския полк, нито имената им. Някакви бледи сенки... Сякаш душата ми бе поразена от паралич и едната ѝ половина чудовищно бързо се беше вкочанила. Затова пък отчетливо си представях всичко, което ще стане с мен във фортовете. Сигурно командирът ще ме убие още щом отворя уста. Турчина сякаш отгатна мислите ми. Приближи се, седна до мен и ме прегърна. „Ex, миличък, утре много от нас ще липсват! Недей мисли за това...“ Как ли не! Излязах на улицата. Това пък що е, дявол да го вземе? На булеварда музика, „Тореадор“... Разбирайте ли?

Касацки се засмя със сипкав, нервен смях и лекичко удари капитана по коляното. Евгений Степанович потрепера.

— По-скоро свършвайте — промърмори той злобно. — Как оцеляхте? Избягахте след бунта?

— М-м... не е съвсем така... Аз, Евгений Степанович, ви разказвам за чувствата си, не за фактите... Мислите, че се уплаших? Че получих диария от страх или богу се молех? Не, нито едното, нито другото! Наистина бях почти спокоен в тази минута. Постоях, послушах, поддадох се на тази проклета музика. Стоя и мислено си представям — танцуват! Небето е чисто, бледозелено, значи, утре денят ще бъде ясен, ветровит. Но какво ме засяга всичко това, щом като утре почти е сигурно, че ще бъда убит! На събранието те се целуваха, радваха се на нещо, нещо чакаха. Нима смъртта? Не, разбира се, не! Или са уверени, че ще останат живи? Също не. Значи, радват се на това, което ще настъпи след тяхната смърт... Да предположим, говорех аз на себе си, да предположим, че успеят да завземат фортовете, и корабите, и арсеналите. Да арестуват командирите, да си

пробият път към Питер, да въоръжат народа. Въображението ми не отиваше по-нататък. Нали мен вече няма да ме има. Как мога да се радвам на това, що стои на страна и никога няма да видя — аз, живият човек, до вчера още господар на бъдещето, което ми се струваше необятно. Място на празника щеше да заеме моята мъртва сянка!

Касацки улови внимателния поглед на капитана и отвърна очи.

— Аз съм преживял много, Александър Иванович, косите ми побеляха. Но няма да кажа, че ми е омръзно да живея. Хубав щях да бъда тогава в брезентовия чувал на дъното на Маркизовото езеро. Сигурно щяха да забравят за мен на следващия ден. Може би някоя добра душа би отпечатала в нелегалния вестник статийка за мъртвия герой. Б-рр! „Мъртъв герой“ звучи също така нелепо, както, да кажем... симпатичен труп. Искате ли да бъдете симпатичен труп, душко моя? Аз си пасувам, предпочитам затвора!... Какво ме гледате? Не сте съгласен ли?

— Вие не свършихте вашата история — промълви Евгений Степанович с треперещ глас, — моля, продължавайте!

Касацки изпуска с пръсти и се извърна.

— Не разбирам какво искате... Впрочем дявол да го вземе!... Искате факти? Моля! Те тръгнаха в определеното време и убиха караула. Разграбиха пирамидата от винтовки и се опитаха да си пробият път към фортовете. Посрещнаха ги с картечници... Хвърлиха се към арсенала... Обкръжиха ги войниците от Енисейския полк... Те нямаха патрони. Започна разстрел. Те вече не бяха толкова много... С настъпването на нощта всичко се свърши. Какво искате още? Простете, не помня подробности... Корабите от Свеаборг изобщо не дойдоха. Грешка ли беше или провокация, не знам... Всичко бе потушено удивително бързо. Откараха труповете на катери, измиха паважа.

— Олег Сергеевич, ами Турчина? — попита едва чуто капитанът.

— Разкажете какво стана с него.

Касацки стана и започна да ходи напред-назад, потръпвайки от пиянски тръпки.

— Вие какво така изведнъж за него? Ама сте любопитен, знаете ли... Какво, как... Той се спря и погледна някак изкриво, донякъде с усмивка, донякъде с гримаса. — Обесиха го! Трябват ли подробности? За съжаление подробности не помня.

Евгений Степанович седеше неподвижно, дишаше тежко, а лицето му се заля с гъста червенина.

— Вие не казахте всичко, Касацки — заговори той със стремителността на нерешителния човек, дръзнал да каже истината. — Мълчете, стига толкова. Слушал съм аз за тази ужасна история... Там е имало предателство и това на вас ви е добре известно... вие...

— Безумец! — изскрибуца щурманът, като трепереше с цялото си тяло. — Виж го ти, какво измислил... Не, вие наистина сте се побъркали! Чуйте...

— Защо, защо ми разказахте всичко това? — извика Евгений Степанович, вкопчил се за облегалката на креслото, за да стане. — Кой дявол ме свърза с вас! Не ви съчувствуваам. От вашите мисли и от близостта ви ми се гади... Ах, защо не мога да разоблича и вас... и себе си?

— Душице моя, струва ли си да се мъчим? — каза Касацки, като протягаше ръце и се усмихваше с някаква радостна и угодническа усмивка. — Вие също ли криете нещо? Знаех си аз, знаех го! Ние сме свързани здраво и кръвно... само, за бога, ни дума! Ние ще живеем дълго. И тук понякога има не лоши минутки... Дори съвсем не лоши... Сега ще си поиграем на съревнование, аз ще уредя това. Всичко ще уредя, Евгений Степанович. Само че никому нито дума! Ако се опитате...

Той не се доизказа и се хвърли към капитана. На лицето му бързо се сменяха умилно-ласкови и заплашителни гримаси. Но капитанът изведнъж омекна и някак се смути. От скорошното гневно избухване не остана и следа.

— И аз самият нося в себе си подобен спомен... или още по-лош — избърбори натъжено той, — и аз също не мога да забравя и се опитвам да се оправдая пред себе си както и вие. Но не бива да говорим за това. Чувате ли? Никога повече... А да кажа — не, на никого няма да кажа. На никого...

[1] Шлюпбалка (мор.) — лодъчна висилка, която служи за вдигане и спускане на лодките. — Б.пр. ↑

V

Вестта за стахановския рейс обиколи всички кътчета на пристанището. Танкерът „Дербент“ излезе в морето и за него не се чу нищо до сутринта. В шест часа той отвърна на повикването по радиото, когато началникът по експлоатацията на пароходството запита за скоростта. Но радиостът Тарумов вписа в дневника нечувана цифра — четиринаесет възла. Това беше твърде много и приличаше на грешка. От пароходството звъняха, бързаха с отговора. Тарумов реши да провери и повторно повика „Дербент“. Той пропусна времето за предаването на метеорологичния бюлетин и на масата му се натрупа купчина неизпратени телеграми. Работи с ключа, докато в отговор не изписка дрезгавото радио: „Всичко е наред. Скоростта ни е четиринаесет и половина.“ И след кратка пауза рязко като ругатня звънко изтракване — „деветдесет и девет“. Радиостът се разсмя и свали наушниците. На международния език на радиолюбителите тази цифра означаваше „върви по дяволите“. Володка Макаров, хулиганствуващ от радост или сериозно се сърдеше на честите повиквания.

— Разбираш ли, Муся — каза Тарумов, — те са надхвърлили всички предишни скорости! „Агамали“ прави с товар дванадесет възла и това се смята за добър ход. Какви са те, вълшебници ли?

А Белецка отвърна съдържано:

— Нека почакаме с радостта. Още не са дошли в пристанището. Наистина скоростта е голяма, но... нужно е още да могат да запазят постигнатото. Досега те вечно изоставаха — добави тя.

След малко позвъниха от редакцията на „Каспийски борщевик“, правеха справка за скоростта на „Дербент“. Муся говореше в слушалката с небрежен тон:

— Последните сведения са — скорост четиринаесет и половина. Не вярвате ли? Тогава ще трябва да отидете в радиоцентъра, за да се убедите... Да, да, поздравяваме... Само дано не ги задържат в пристанището. Ще ви известяваме всеки път, когато има нещо ново...

В осем часа смениха Тарумов и Белецка. Те вървяха заедно до кръстопътя, както винаги той държеше Муся под ръка и двамата

мълчаха, без да се стесняват от това мълчание, като хора, отдавна свикнали един с друг. Внезапно Муся попита:

— Сигурно за „Дербент“ ще пишат във вестниците? Как мислиш?

— Непременно.

— А портретите?

— Чии потрети?

— Ами техните... на стахановците.

— Та те са четиридесет и пет души... Сигурно ще снимат най-добрите, не всички!...

— Да ги видим кои са... Слушай, Арсен!...

— Кажи?

— Четох, че миналата година някакви администратори тормозели Алексей Стаханов. Истина ли е?

— Разбира се, че е истина. Но защо питаш?

— Някак си ми е странно. Е, сбогом, Арсен.

— Сбогом. Защо си една такава особена? Гледаш учудено...

Внимавай да не те сгази трамвайт...

На разсъмване Тарумов отново се свърза с „Дербент“. През нощта танкерът, не беше намалил скоростта. Бе изминал разстоянието до Астраханското пристанище за тридесет и един часа. Край Тюленовата банка^[1] го очакваше керван от шлепове. Призори вятърът стана по-студен и започна вълнение. С труд доближиха последния шлеп. Независимо от това разтоварването завърши за три часа. Танкерът вече плаваше по обратния път и подир него от север се надигаше голямо вълнение, което заплашваше да забави хода му.

През деня в радиостанцията дежури другата смяна и като пое вечерта дежурството, Тарумов погледна в дневника. Нямаше нищо отбелязано за хода на стахановския рейс. Очакваха пристигането на „Дербент“ след дванадесет часа, но още в осем радиствът чу сигналите му:

„Насочваме се към остров Жилой. Ще пристигнем след два часа. Съобщете в пристанището за товарене.“

— Как така? — учуди се дежурният. — Нали ако са към Жилой, им остават не по-малко от три часа път. Може би радиостът е съркал!

— Позвънете в диспечерския — усмихна се Тарумов. — Никой не е съркал, така е!

— Но това не може да бъде. Аз самият съм плавал, знам!

— Ти не си запознат с новото трасе. Те минават от другата страна на острова, през пролива. Този път е много по-кратък.

— Но нали там е плитко...

— Дълбочината е осем фута. Те минават без товар, без баласт. Освен това са се освободили от ненужния товар и са намалили газенето. Всичко са пресметнали, не се беспокой.

— Ех, юнаци! Ненапразно само за тях се говори в пристанището. А сега ще научат за тях в Махач-Кала, и в Астрахан, и в Красноводск...

— Аз познавам едного от тях. Радиста Макаров. Обикновен момък, още хлапе... Много е весел...

— А аз познавам капитана им. Така, като го гледаш, нищо особено. Старец. „Моля, гъльбче...“, „Благодаря, гъльбче...“ Кротък човек.

Муся също слушаше този разговор и мълчаливо хапеше устни. От сутринта беше притихнала и не й обръщаха внимание. Неочаквано тя каза на Тарумов подчертано небрежно:

— На пристанището сигурно ще има много хора! Иска ми се и аз да отида?

— Добре — съгласи се Тарумов. — Ще дойда с теб.

— Ще ми се да се поразходя — и добави бързо: — Такава чудесна вечер!

Те вървяха по шосето към нефтопристанището. Муся машинално докосваше пръстите му, притискаше се към рамото му и мълчеше. Тарумов разсъждаваше на глас:

— Какво е това стахановски метод? Рационализация, разумна организация на труда, използване на техническите средства за производство докрай. Струва ми се, че този метод е приложим навсякъде, където трудът е оборудван технически. Защо да не го приложим в системата на радиовръзките? Аз предавам над сто знака в минута и бързо намирам абоната. Но това още не е всичко. Ако се настрои предавателят и се отстрани шумът... Как мислиш, Муся?

Те отминаха корпуса на завода и нетърпимият блясък на морето заслепи очите им. Сред залива бавно завиващ стоманен гигант, като издигаше над водата жълтите си, ръждиви бордове. Зад кърмата му кипяха кълба пяна.

— Това... той ли е? — попита Муся, като се спря.

— Самият той, стахановецът! Да вървим по-скоро.

— Не, почакай...

Край тях по кея минаха някакви хора, като разговаряха оживено и размахваха чанти. Тарумов чу откъслечна фраза: „... сто и двадесет процента преизпълнение за рейс...“

Муся пусна ръката му и се загледа към пристанището с широко отворени очи.

— Оттук се вижда добре — каза тя тихо, — няма да вървя понататък.

Той я погледна едновременно с учудване и някаква надежда, защото си спомни, че на „Дербент“ плава този Басов... И, значи, Муся не иска да го види?

Тарумов извади часовника си.

— Сега е точно десет. Изминали са този рейс за шестдесет и три часа. Все пак аз ще изтичам да видя как ще се приближат. Почакай тук, Муся.

Той махна с ръка и изтича надолу към пристанището. Белецка остана сама.

[1] Банка (мор.) — отделно лежаща морска плитковина. — Б.пр.

↑

VI

За месец октомври танкерът „Дербент“ превози до Астраханския рейд сто хиляди тона мазут. През втората десетдневка надмина „Агамали“ и излезе на първо място сред нефтоносачите по Астраханска линия. Но още на двадесето число от месеца „Агамали“ сполучливо извърши първия си стахановски рейс и съвсем се приближи до „Дербент“, като му оспорваше отново първенството.

Сега съревнованието на кораба стана привичка. Обичайни станаха големите премиални, съобщенията във вестниците, връзките между корабите. Прекрати се щурмовщината в машинното отделение, текущият ремонт ставаше без всякакво напрежение. И дори съвещанията на екипажа преминаха мирно — новите предложения се обсъждаха спокойно, без да предизвикват недоверие.

Една сутрин в края на октомври по време на политзанятията Бредис се закашля, побеля и закри лицето си с ръце. Матросите наскочаха от местата си и безпомощно се тълпяха около него. Бредис вдигна глава и учудено погледна ръцете си, облени в кръв.

— Занятията свършиха — навъсено обяви Котелников, — можете да си тръгвате.

Но никой не си тръгна, всички се бяха стълпили около болния и не откъсваха очи от лицето му. Хюсейн му подаде носната си кърпа и отчаяно се огледа наоколо, като рошеше косите си.

— Глупава история — прошепна помполитът. — Какво ме гледаш, Мустафа? Още ще повоюваме, братле. Извикай Басов...

Заведоха го в каютата й го туриха да легне. Той изтегна на койката костеливото си тяло, втренчи очи в тавана и притихна.

Дойде Басов. Разпореди се да донесат вода и седна на койката на болния.

— След два часа ще бъдем в пристанището — каза той, — ще извикам бърза помощ.

— Не трябва...

— Както искаш. Тогава ще те заведа с трамвай... Сам се докара до тоя ред, Херман.

— Ах, остави! — Помполитът се размърда тежко на койката и гълтна въздух. — Аз, Сашка, знаех, че ще се случи, но не мислех, че ще е толкова скоро. Впрочем на всяко нещо му иде времето. До края на навигацията останаха два месеца. Не е чак толкова много. А напролет политуправлението ще си намери човек. Но тези два месеца... бих искал да свърша навигацията.

— Не прави глупости. В морето ли искаш да умреш? Ние не сме лекари, Херман. Ние ще те изтощим много скоро, ако вече не сме те изтощили. Утре всички пак ще забравят, че си болен, че трябва да те щадят. Тук не е санаториум.

Басов топлеше студените ръце на болния в своите, галеше ги и стискаше, сякаш да смекчи неволната грубост на доводите си.

Помполитът каза:

— Не е толкова просто да оставя танкера. Обкомът не ще може да намери веднага заместник.

Басов мълчеше.

— Какво се умълча? — усмихна се Бредис. — На първо време ти ще трябва да поемеш политическата част. Това е ясно като бял ден. Разбира се, никой не може да те застави — добави той бързо, — ти имаш право да се откажеш. Тогава... ще трябва всичко да си остане по старому.

— Какъв политработник съм аз? Ти на шега ли го казваш?

— Значи, няма що да говорим. Ще се оправя. Всъщност няма защо да слизам на брега. За белодробноболните най-важен от всичко е чистият въздух. А това добро го има достатъчно в морето... Свари чаец, а, Саша?

Басов дълго шета около чайника, дрънчеше с капачето. Лицето му се обля в червенина, дори ушите му пламнаха.

— Ще успеем да отидем в райкома по време на престоя — промълви накрая той, сякаш говореше за вече решена работа. — Ако там не възразят срещу моята временна кандидатура, ще трябва да останеш в града.

И двамата замълчаха. Бредис пийна малко, смяръщи нос и виновно се усмихна.

— Призной си, че сега ме проклинаш! Но ти си добър другар. На мен все пак много ми се живее, Сашка.

— То се знае!

— Само дано тук всичко върви добре. Понякога ми се струва, че не всичко при нас е благополучно. Командирите... Работата е там, че тези дни разглеждах дневника: всички тези капитански телеграми... са писани под диктовка. Знаеш ли под чия?

— Знам.

— Аха! Аз отдавна наблюдавам, но няма нищо конкретно. Нали нищо няма?

— Нищо.

— Отваряй си очите, Саша... Впрочем какво ще ги отваряш, ти си имаш своя грижа — двигателите. Знаеш ли, да остана още един рейс, а? Може да ми стане по-добре.

— Не, отиваш си! Да не си мислиш, че ние с теб сме незаменими? Каква ще е ползата, ако умреш тук, на борда?

— Добре. Надявам се на актива. Забеляза ли как минаваха последните занятия? Мълчаливите са съвсем малко. Ако не беше болестта... Кой ходи зад вратата, Саша?

— Момчетата. За тебе се тревожат. Да беше поспал, Херман.

— Славен народ. Казвам ти, златен народ... Добре, ще поспя и днес ще сляза на брега. Така ми се иска да оздравея... и да се върна!

След пристигането Бредис напусна кораба. Вървеше по кея, висок и нескопосан, отпушнал слабите си приведени рамене. Вятърът рошеше светлите му коси и увиваше около краката му полите на дългото палто, сякаш се гавреще със слабостта му. Зад него на тълпа вървяха моряците, като се бълскаха един друг, за да го поддържат, а от борда на танкера вахтените махаха с фуражки и го изпровождаха с очи.

На кораба не го забравиха. Спомняха си за него през свободното време — в каюткомпанията, в червения кът, жалеха го, питаха за него в пристанището. Ала сериозните събития, които скоро настъпиха на „Дербент“, отвлякоха вниманието на хората. По-късно, като си припомняха изтеклата навигация и се мъчеха да възстановят последователната верига от събития, матросите казваха: „Това се случи още когато Бредис беше помполит — тъкмо тогава!“

ВЯТЪРЪТ

I

На разсъмване, преди тръгването от рейда, капитанът неочеквано получи писмена заповед да отиде в Красноводск. Телеграмата донесе Володя. Той стоеше при вратата на щурманската рубка, потреперваше и триеше с юмрук очите си.

— Ето, видите ли? — каза капитанът, като отместваше с досада листа. — Зарязвай всичко и върви някъде по дяволите. А какво има там в Красноводск, не е известно. Казват — лек нефт.

Силен порив на вятъра грабна листчето, наду като камбана ризата на Володя, зашава в полите на капитанския кожух. Развиделяваше се бързо.

— Там понятие си нямат за нашите условия — мърмореше капитанът. — На палубата имаме електромотори и какво ли не. Механикът казваше, че е достатъчна една искра от електромоторите, за да стане експлозия. А кой ще отговаря, разрешете да попитам?

— Те помолиха да потвърдим изпълнението — напомни Володя.
— Ще разрешите ли да предам?

— Почакай, гъльбче. Аз питам: кой ще отговаря? Разбира се, капитанът! Те само планове съставят и заповеди пишат, а капитанът да изпълнява. Ами да вземем и да се откажем! Не можем, значи, да сменяваме вида на товара без специален преглед на кораба. Нека назначат комисия, да съставят акт, пък тогава, ако щат, и бензин ще товарим.

— Значи, така да предам, че се отказваме? — попита Володя, като се обърна към вратата. Тресеше го от ледения вятър и му се искаше да се движи. От опит знаеше колко трудно е да прекъснеш капитана, когато започне да приказва за отговорността и началството на брега. — Ще предам, Евгений Степанович, не се беспокойте!

— Почакай, къде тръгна? — изпадна в паника капитанът и неспокойно се заоглежда за телеграмата. — Така изведнъж не бива... Нали ще започнат упреци — проваляне на плана, това-онова... Къде е Касацки?

— Спи в каютата.

— Събуди го... или не, недей, по-добре извикай механика, гълъбче. Ще помислим.

Слънцето изплува на повърхността на морето и къдравите краища на облаци те над него станаха алени. Порозовяха белите надстройки на кораба, по водата затащуваха огнени плетеници и светлината на електрическия фенер в рубката се стопи, превърна се в мъничко бяло петно.

От север, изпращайки напреде си разпокъсани облачета, прилични на фъндъци сив дим, се задаваше тежък тъмен облак. И пак оттам, откъм север, сякаш отразяваше това, което ставаше на небето, морето гонеше малки бързи вълнички, кипнали в бяла пяна.

От комина на „Дербент“ излитаха сиви колелца дим, вятърът ги подемаше, разпръсваше и ги запращаше на палубата.

— Нордът идва — каза Евгений Степанович и загърна кожуха си, — истински норд, есенен. И барометърът пада.

На мостика вятърът гошибна в лицето и като се завря в яката му, погъделичка го по гърба със студените си пръсти. Долу меко и звънко заплюща брезентът на лодките, надуван от вятъра. Зад стъклото кормчията се извърна при стъпките на капитана и хвана кормилото.

„Сега краят на навигацията е вече скоро — мислеше си Евгений Степанович, като се спускаше по трапа. — Колко остана още? Ноември, декември... не, половината от декември. Колко дена има ноември?“

Насреща му излезе механикът и докосна козирката на фуражката си. Лицето му беше зачервено от вятъра и изглеждаше подпухнало и сърдито. Той мълчеше и гледаше някъде встрани, сякаш не искаше да започва разговор, и навъсено криеше брадата си във вдигнатата яка на бушлата.

„Не ме обича — помисли си с тъга Евгений Степанович. — Касацки е прав. И защо ли го повиках? Трябваше да събудя Касацки. За какво да говоря с него?“

— Добре, че не спите — каза той високо с приветлив тон. — Виждате ли, какво наближава? Чакайте буря не по-малко от десет бала! А на всичкото отгоре ще трябва да променяме курса. Чухте ли?

— Радистът ми каза — отвърна Басов. Той се огледа, сякаш да открие радиста, и като не го намери, отново започна да гледа водата.

Евгений Степанович се почвствува оскърен, но в същото време нещо го караше да продължи разговора, искаше му се да предразположи към себе си този недружелюбен човек.

— Право да си кажа, не знам какво да правя сега — каза той колкото се може по-меко, като докосна ръката на механика, сякаш възнамеряваше да го притегли към себе си. — От една страна, красноводският нефт, както е известно, е лек и трябва да се превозва с цистерни. А при нас моторите са на палубата и навсякъде пушат въпреки заповедта. Но, от друга страна, да откажем, значи да им провалим плана за превозите. Не, с това няма да се съглася. („Глупаво — помисли си капитанът, — сякаш ме уговоря да провалим плана, а аз отказвам. И угоднича пред него, като че ли... Ех, че гадно! Нима угоднича?“). Не исках да давам отговор, без да се посъветвам с вас. Макар и да съм уверен, че ще се съгласите с мен... („Угоднича, разбира се!“) Върху всеки от нас лежи отговорността не само за нашата задача, но и за превозите изобщо, защото преди всичко ние сме съзнателни хора... С една дума, аз мисля, че трябва да потвърдим изпълнението и да отидем в Красноводск.

Навел очи, Басов мълчеше, сякаш размисляше, и Евгений Степанович се вълнуваше: ами ако механикът каже, че това не е негова работа, или изобщо нищо не отговори, ще излезе ужасно неловко. Но изведнъж Басов се огледа, сякаш искаше да се увери, че наоколо няма никого. Огледа се неволно и Евгений Степанович.

— Миналата година изгоря нефтоносачът „Партизанин“ — каза тихо Басов. — Помните ли как стана това? Те също носеха красноводски нефт. Някой запушил на палубата или изпуснал железен ключ, не знам точно. Изглежда, имало е пролука в люка и оттам е излизал газ. Само с един взрив шевовете на палубата се пропукали и люковете се откъртили. За щастие, това стана през деня и екипажът успял да спусне спасителните лодки. Имало, разбира се, пообгорели, но не силно. А корабът потъна.

— Ами хората защо... обгорели? — попита Евгений Степанович, като се запъваше. Той вече бе забравил оскърбителното пренебрежение на механика и своето унижение. Всяка дума на Басов отекваше в гърдите му като болезнен удар, след който усещаше болка в сърцето.

— Защо са обгорели ли? Когато палубата била разбита от взрива, нефтът се разлял по водата. Нефтът превъзходно гори във вода.

— Тогава защо ни изпращат? — кипна Евгений Степанович. — Че това е престъпление, а? Значи, в никакъв случай да не се съгласяваме! Как мислите? Казвате, там изпуснали ключ. Нима при нас не могат да направят същото... да изпуснат?

— Не знам.

— Ето на, виждате ли! Не, това е безобразие! Хайде, кажете ми откровено, вие сте комунист — сниши глас Евгений Степанович, — днешната заповед — нима не е подлост, престъпление? Кажете!

— Аз не съм специалист, но по моему какво престъпление има тук. Трябва да се извози лек нефт, а бензоносачи няма. Палубата на „Дербент“ не пропуска газ, а люковете са херметични. Освен това газоотводът е висок. Значи, пряка опасност няма, но от нас зависи да отстраним каквото и да било случайности. Нали нефтът не се възпламенява от само себе си, дори и красноводският — усмихна се той в яката си.

— И все пак не може ли да се откажем? Нека назначат комисия и официално да разрешат.

— Не бива да отказваме. Нали вие сам казахте сега, че ще провалим превоза. Аз припомних този случай, за да бъдем повнимателни, когато тръгнем с товара, трябва да контролираме хората. Иначе всичко може да стане...

Порив на вятъра от север покри морската повърхност с черни бразди. Евгений Степанович сложи длан на ухото си:

— Какво казахте?

Но Басов само се сгуши, пъхна по-дълбоко ръце в ръкавите на бушлата и раздвижи обветрените си устни:

— Сту-де-но!...

II

Хюсein се събуди от това, че се претърколи на койката и удари главата си о стоманената стена на каютата. В същия миг почувствува студ и като обрна глава към илюминатора, отвори очи. От кръглия отвор се процеждаше мътна сива светлина и в ивицата на тази светлина кръжаха водни капчици. Хюсein си спомни, че вечерта, преди да заспи, лежеше в същото положение и гледаше в илюминатора — там като в телескоп на кадифеното тъмносиньо небе стоеше неподвижно голяма сребриста звезда, а долу морето шумеше и едва чуто подплискаваше. Сега навън всичко беше изпълнено с глух нарастващ шум, сякаш нечий мек исполински юмрук отмерено удряше по борда на кораба. Непрестанно ромолеше вода, която се стичаше някъде отгоре.

Тялото на Хюсein ту олекваше удивително, сякаш падаше в яма, ту натежаваше, притискаше се към койката и плуваше надясно и нагоре, а заедно с него се накланяше и плоскостта на тавана и ъглите на каютата се люшкаха, и по пода се търкаляше консервена кутия, паднала сигурно от масата. Тя ту се спираше, сякаш се притаяваше в ъгъла с леко поклащане, ту бързо обикаляше каютата, дрънчеше и се бълскаше в краката на масата.

Хюсein скочи на пода, политна и се хвана за края на койката. Постоя малко и се протегна с разперени ръце за всеки случай. Зад стената се чуха гласове, раздадоха се стъпки и Хюсein застини на място, като се вслушваше, закрил глава с фланелата си. Накрая той я навлече, навлече и връхната дреха, а фуражката си нахлу по-ниско, за да не я отнесе вятърът.

В коридора срещна Догайло, който грееше гърба си край топлата стена на кухнята. Мушамата на боцмана беше почерняла от водата и на челото му бяха залепнали бели мокри кичури коса. Лицето му бе смутено, сякаш го бяха сварили на местопрестъпление.

— Ти какво, чично Харитон? — попита Хюсein дружелюбно. — Да се сушиш ли си намислил? Остави, пак ще се намокриш! Ex, как клати! Баласт ли не сме взели достатъчно?

— Нищо подобно! Баласт сме взели — пропя Догайло жално, като мигаше с очи, — ами ти виж какво става. Гледай на мостика.

Хюсein тръгна към изхода, но при вратата нещо го метна към стената, в гърдите го бълсна яростно леден вятър и той отново разпери ръце, за да не се удари в рамката.

На мостика се спря, оглушен от тръбното бучене на вятъра, който пълнеше устата до задушаване и издухваше сълзи от очите. През мътната пелена на сълзите видя огромна зелено-бяла вълна, която се издигна над борда, сгромоляса се на товарната палуба и се разнесе като клокочещ поток. След нея се надигна друга, разтърсила рошава грива. „Дербент“ я затисна под себе си, прехвърли се, отърсвайки се от водата като гигантска плаваща птица.

От спардека срещу Хюсein се зададоха две фигури в мокри мушами. Те се хващаха за перилата и широко разкриваха крака. В единия от тях той позна Котелников, а в другия — матроса Хрулев.

— Къде е боцманът? — извика Котелников, когато се приближи. Хюсein се вгледа в лицето му, за да разбере въпроса. — Къде се е завръял? Паразит такъв!

— Не го закачай, поизпотил се е — отвърна Хюсein, като се стараеше да вика по-високо, и показваше към коридора, където беше останал боцманът. — Да речем, че аз съм тук вместо него. Какво има?

— Там вълните заливат шпилевия мотор, смъкнали са брезента! — викаше Котелников. — Но това е работа на палубните матроси, а не твоя.

Ала на Хюсein му беше интересно и му се искаше да се раздвижи, преди да отиде на вахта. Не всеки ден има такава буря — как да седи в каютата? Вече свикна с оглушителния вой на вятъра и лицето му гореше. Спусна се по мостика. Котелников тръгна след него, като се държеше за рамото му. Хрулев ситнеше отзад и предпазливо поглеждаше надолу към палубата, където клокочеше водата. Те преминаха от лявата страна на спардека, тук вятърът беше по-слаб.

— Май ще стигнем със закъснение — изказа предположение Хюсein. — Как мислиш, Стьопа?

— Успал си се, миличък. Отиваме в Красноводск, а оттам в Махач-Кала. Сега никой няма да ни задмине.

— Виж ти! — смяя се Хюсein. — А какво ще стане със съревнованието? Нали „Агамали“ плава по старата линия?

— Не е беда. Ще изчисляваме по тонмили. После ще се разберем...

Хюсein кимна с глава. В такъв случай, щом е Красноводск, нека да е Красноводск! Той се чувствува прекрасно на вятъра с открыти гърди. Искаше му се да види по-скоро какво бе станало с мотора, но Котелников се бавеше. Изведнъж лицето му позеленя и той направи движение с устата и шията си, сякаш преглъщащо нещо заседнало на гърлото му. Надвеси се през перилата и тежко задиша.

— Забелязвам, че от сутринта всички повръщат — изкикоти се Хрулев. — Цялото им ядене за днес отиде зад борда. Мо-ре-пла-ватели!

Котелников плюеше гъста лепка слюнка, пъшкаше и ругаеше. Косата му беше провиснала и се разяваше от вятъра.

— Върви! — викна той сърдито на Хюсein. — Какво се спря? Ох!

По мостика, който водеше към бака, се бяха стълпили дежурните матроси и помощникът Касацки им обясняваше нещо, като сочеше надолу към товарната палуба. Там Хюсein видя злополучния електромотор, открит и блестящ от водата. Върху предната част на палубата вълните не връхлитаха толкова силно. Само от време на време някоя бяла грива се прехвърляше през борда, потоци от мехурчета се разливаха стремително по гланцираната тъмна настилка, задържаха се и кипваха при люковете.

— Трябва да се действува незабавно — викаше сърдито Касацки, — да се занесе и хвърли брезентът отгоре — раз! Да се опъне и завърже въжето — два! Ако имах ботуши, щях да ви покажа! Но тук двама са достатъчни! Например Фомушкин и Хрулев.

Запасният брезент лежеше тук на мостика, и в халките му беше провряно въже. Хюсein се наведе и го дръпна за единия край.

— О, героят дойде — усмихна се Касацки. — Сега ще ви покаже как трябва да се работи!

Хюсein приготви брезента и оправи въжето.

— Дайте да опитам. Ще взема и Хрулев. Двамата ще го нагласим.

— Ето на, ето — разбърза се Касацки и дори хвана брезента, сякаш имаше намерение да помага. — Казвам ви аз, нищо и никаква работа!

— Малко са двама — промърмори Хрулев, като се оглеждаше с беспокойство, — да имаше още един...

— Още десет! — разсмя се високо Хюсеин. — Да нямаш херния, а?

Те помъкнаха брезента към трапа, които водеше на палубата, Хюсеин слезе три стъпала и прехвърли въжето през рамо. Отнякъде изскочи Володя Макаров и сърдито му викна:

— Та не могат ли сами? Остави, Мустафа!

— Помагам на другарите си — усмихна се Хюсеин. — Защо да не им помогна, щом ме молят?

Под краката му като вихър профучаха бели потопи вода и перилата на трапа се разлюляха. До него засипано от водата, се мяркаше бледното лице на Хрулев с разширени очи и прехапана долна устна. След това палубата се откри и заблестя.

— Дръж ме, ако... — избърбори Хрулев изплашено. — Нещо ми са върти пред очите. Моля те, Мустафа...

— Ще те задържа-а — смееше се Хюсеин. — За крака ли да те държа или по-нагоре? Хо-хо.

Те се затичаха по мократа палуба и метнаха брезента върху мотора. Хюсеин клекна и запромушва въжето през ушите на капота.

— По-бързо! — говореше Хрулев, като дърпаше въжето. — Ох, по-бързо, Мустафа!

После изведенъж отхвъркна нанякъде. Хюсеин чу тропот на крака и никакъв вик. Но не вдигна веднага главата първо здраво затегна възела и тогава изведенъж видя огромна тъмнозелена вълна да се издига високо над борда и на върха ѝ млечнобял кипящ гребен, който се изви със зловещо свистене. Хюсеин се прилепи с цялото си тяло към мотора, обхвана с ръце вала и в последната минута, кой знае защо, съвсем ясно забеляза ръцете си с побелели от напрежение нокти върху мотора и едрата тъкан на брезента с ръждиви маслени петна. После леденото небе сякаш се срути върху него и с оглушителен звън отекна в главата му, нещо го сграбчи и започна да го влачи след себе си, като изтръгваше ръцете му и го бълскаше о палубата. Оглушен, почти губейки съзнание, той съсредоточи цялата си сила в китките на ръцете си и не ги отпусна, докато не отмина потокът и не се оттече, оставяйки на палубата мехури от пяна. Някак веднага се привдигна и тутакси се

затича, като не чувствуваше тялото си, а отгоре всички викаха нещо, но викът му се струваше слаб като бръмчене на комар.

Втора вълна налетя в краката му, когато вече се държеше за перилата на стълбата. Той се подхлъзна, падна на колене, но веднага стана и започна да се изкачва по стъпалата. Едва когато се намери на мостика, залитна, опря се на перилата и изплю дълга солена струйка вода.

Видя пред себе си изплашеното лице на Володя, студените присмехулни очи на Касацки и чу Хрулев да казва на някого:

— Виках му, а той като истукан, същински истукан...

— Непредпазливо! — забеляза строго Касацки. — Така като нищо можеше да се намери зад борда.

Хюсein погледна надолу и видя мокрия брезент, плътно закрил мотора. Беше му много студено и зъбите му сякаш от само себе си трякаха ситно. Володя го хвана през кръста, лекичко го побутна по гърба и като се обърна към стоящите на палубата, язвително подхвърли:

— Ако не беше той, до довечера щяхте да се подканяте един друг. Ex, вие!

III

Басов изкара нощната вахта в машинното отделение. Много му се спеше. Но сутринта започна бурята и не можа да легне. Водата, изтичаща от цилиндровите ризи, изведнъж стана гореща. Басов я опита и си изгори пръстите. Okаза се, че помпата подава неравномерно вода иззад борда поради силното клатушкане. Наложи се да оправят циркулацията.

По пладне бурята се усили и вълните започнаха да оголват гребните витла. Заподскачаха стрелките на приборите и грохотът на машините непрекъснато менеше тона си. Да се плава с предишната скорост, ставаше опасно, но Басов все още не искаше да намалява оборотите на дизелите и няколко пъти се качва на палубата, за да види какво е времето. Тогава при машините оставаше помощникът му Задоров. Той нервничеше, като всяка минута местеше очи от приборите към горната врата, откъдето трябваше да се появи Басов, и палеше цигара след цигара. А вятърът все се усилваше и гонеше на юг зелените водни планини, увенчани с блъскави дантели от пяна. От време на време шибаше едър кос дъжд, облаците се движеха съвсем ниско и пътно забулваха хоризонта. Позвъниха от щурманската кабина, Басов отиде при апарата и чу гласа на капитана.

— Как е там при вас? — питаше Евгений Степанович.

— Всичко е наред, но вълнението открива витлата. Трябва да намалим оборотите.

— Така ли смятате? Добре... Да се намалят оборотите.

— Слушам, да се намалят оборотите!

Басов очакваше отбой, но след кратко мълчание в слушалката нерешително промърмориха: „Постойте... Може би трябва да изчакаме?“

Тогава Басов тръшна слушалката, на вилката, приближи се до щитовете и завъртя двете ръчки, Задоров дремеше приклекнал, и се поклащаше на сън като дервиш. Корабът се наклони и той се килна на една страна. Стана, като разтриваше натъртеното си бедро, и сънен изруга. В машинното отделение печеше повече от обикновено или

само така се струваше на Басов. Неудържимо го караше на сън. По едно време се унесе за минута, както стоеше при щита с отворени очи. Стори му се, че е на брега, у дома. Муся е сложила ръце на раменете му и ласкаво, тихичко, го люлее: ту го притегля, ту го отблъсква, и това беше съвсем понятно, защото нали му се сърдеше за нещо. Сега, когато той се появи така неочеквано, тя не знае какво да му каже... Някой чука с чукче по железния покрив и тежко млящи, сякаш меси тесто, и Муся укоризнено клати глава. „Трета вахта — казва тя сърдито, — трета вахта, Саша... Не бива така.“ Той потрепера и отвори очи.

— Трета вахта, казвам, се сменя! — викаше Хюсеин, като се усмихваше. — А ти все стоиш. Ще се съсипеш, дявол те взел... А с мен стана произшествие, чува ли?

— Произшествие ли? — повтори Басов и запремига. — Бре, бре... Ами времето как е, не му ли се вижда краят?

— Къде ти... Стигна единадесет бала — сега предадоха бюлетина по радиото. Такава буря! Пък с мен стана произшествие... само че ти ще ме наругаеш, знам си аз!

Мустафа беше разгорещен и весел. Една вълна бе отнесла фуражката му и той беше завил главата си с кърпа, взета от прислужницата Вера. Разказваше как го умерила една вълна на палубата и кокореше очи, за да изглежда по-страшно, но личеше, че съвсем без страх си спомня за това. После погледна уредите и отиде да провери смазването на двигателите и да опита отработената вода. Басов го наблюдава известно време, застанал до щита, после задряма. Муся отново излезе от тъмния ъгъл и се приближи. Нетърпима горещина лъхаше от нея. Тя спусна ресници и наведе глава, сякаш се срамуваше, че беше дошла първа при него. Той се изплаши да не би да се върне обратно в тъмнината и я хвани за ръцете. „Радващ ли се, че съм при теб? — попита тя. — Тогава ще остана тук. Искаш ли?“ И той си помисли, че това е, което иска от нея, и кимна с глава. Ала неочеквано тя заплака и сърдито каза: „Миналата година изгоря нефтоносачът «Партизанин». Кажи ми, ти, комунистът: вие изпратиха в Красноводск — нима това не е престъпление?“ Той искаше да ѝ отговори, но Муся не плачеше вече, а го дърпаше за ръката и в очите ѝ той видя толкова познатото му старческо изражение, тъжно и жаловито като у болно куче. „Според мен е по-добре да се

махнеш оттук“ — каза той, като отскубна ръката си, и в същия миг отвори очи.

Пред него стоеше шлосерът Якубов и му подаваше чиния с хляб и кюфтета. Басов погледна часовника — беше време за обед, и изведнъж почувствува, че е много гладен.

— Как се сети? — каза смутено той, като започна да се храни. — И аз самият не знаех, че ми се яде. Славен момък си!

Якубов не си тръгваше, гледаше усмихнат как яде Басов и очите му бяха добри, предани, малко насмешливи. Отвън нещо издумка глухо, като че ли бяха ударили по дайре. Люшнаха се черните сенки на двигателите и под пода забълбука вода. Отгоре се изсипа сякаш пороен дъжд и Якубов тревожно се огледа. Но Като видя, че Басов продължава да яде, тозчас се успокои.

— Е, благодаря — подаде му Басов линията. — Какво ново горе?

— Всичко си е по старому. Казват, единадесет бала. Водата е проникнала вния коридор и във възжения склад, не успели да затворят плътно вратата. Палубните матроси са капнали от умора. Пък на Котелников все му се повдига. Лицето му е позеленяло и се оплаква, че му е спряло сърцето. Занесох му един кисел бонбон — не иска. Разбира се, кой както го понася, а на мен например ми няма нищо! По моему е дори красиво. Изключителна буря. Малко е страшно, няма що. Чувствувах се като бублечка, прашинка...

— Страшно ли? — усмихваше се сънено Басов. — Хайде-хайде... Няма такова нещо.

Той отново се опря о щита, отпусна глава и на заспиване си помисли за един миг радостно: „Приятно е!“

Този път сънят му беше лек и нездрав и той през цялото време съзнаваше, че спи и се намира в машинното отделение, а когато отново се появи отнякъде Муся, направи усилие да се събуди и си помисли с досада: „Няма смисъл, трябва да престана...“ Но не можеше да се събуди.

Муся не беше сама. Около нея обикаляха инженерчетата от корабостроителницата, смееха се прекалено любезно и й помагаха да обува обувките си, които тя постоянно сваляше и хвърляше. Никой не обръща внимание на Басов, може би изобщо не го виждаха, защото стоеше неподвижно. Сред тях беше Нейман, най-отвратителното бе, че именно той се суетеше най-много от всички. Накланяше се съвсем

нико към Муся и я гледаше в очите угодливо — и нетърпеливо. А Муся се държеше както обикновено, когато имаха гости, уверено и дръзко, смееше се звънко, дишаше често и кратко, но Басов виждаше, че съвсем не ѝ е весело, защото знае, че той е тук, и само се прави, че не го вижда. Някой произнесе името му, но тя само бегло погледна към него и поклати глава: „Ах, не знам къде е! Отдавна не съм го виждала.“

Беше ѝ тежко да лъже и трудно да се усмихва на всичко отгоре. Басов виждаше съвсем ясно това. И го заболя за нея, сякаш бяха осърбили него. Но в този миг си спомни, че това е само сън, и отвори очи.

Надолу по трага слизаше Володя и му махаше отдалеч с ръка. По лицето му Басов разбра, че нещо се е случило.

— Една минутка! — извика, задъхан Володя. — Не можеш ли да се качиш с мен горе? Струва ми се, че я свърших една такава...

— Но какво се е случило? — продума Басов, като си търкаше очите. — По-спокойно, Володя!

— Аз не се вълнувам, наистина, не се вълнувам — оправдаваше се Володя, — ама съвсем се уплетох. Котелников е много болен и лежи, подбелил очи. Всички са като побъркани и аз съм сам...

— Почакай. Все пак какво се е случило? — попита Басов сърдито. — Ако е някаква дребна работа, няма да дойда.

Володя го хвана за ръкава и го задърпа към стълбата.

— Да вървим, моля те! Първо се скъса антената. Разбираш ли, връхлетя голяма вълна. Корпусът на кораба се огъна и мачтите се разделиха ей така. — Той разпери пръстите на ръцете си, за да покаже как се бяха разделили мачтите. — Антената ми се скъса, че чак иззвъня. Пък трябва да говоря с Красноводск и изобщо... Ако стане авария, ще си отидем на дъното и никой няма да разбере. Опитах се да изляза от това положение — опънах жица, а изолатори няма. Започнах да викам Красноводск — не чува. Взех да дигам напрежението на динамото, за да получа по-голяма мощност, но явно, престарал съм се. Изпраща, замириса на изгоряло — и край. Разглобих апарата — оказа се, че изолацията е пробита. И сега вече нищо не мога да измисля...

— Надявай се ти на мене, какъв електротехник съм аз? — говореше Басов, ала продължаваше да върви след Володя. — С какво мога да помогна?

На мостика той поизправи рамене и подложи гръб на вятъра. Притъмня съвсем. Облаците се кълбяха съвсем ниско, бързо меняха формата си, а в полумрака просветваха белите гребени на вълните. По товарната палуба все така прииждаха съскащи потоци вода и светлините по мачтите кръжаха на широки кръгове до самите облаци.

В радиорубката младшият електротехник Проценко се беше изтегнал на стола и обвит в облаци дим, спокойно си свиваше цигара. По пода бяха разхвърляни части от разглобения апарат, късове обгорели жици. Железните болтове се търкаляха при всяко полюшване от едно място на друго.

— На, чудете се — каза Проценко и ритна с крак търколилия се болт, — чудете се на това, какво е свършил радиствът. Нима може така? Ax, ax!

— Махай се оттук! — викна Володя и в гласа му зазвучаха сълзи. — Ти винаги с говоренето си ми пречиш на работата, когато не ми върви. — Той се обърна към Басов и плахо го погледна в лицето. — Какво да правим сега, Александър Иванович?

— Не знам — каза Басов. — Ами това, дето си го развалил, какво е? Динамото ли?

— Динамото... — повтори Володя с отпаднал глас. Изведенъж му стана съвсем ясно, че старшият механик нищо не разбира от радио и с нищо не може да помогне. В същия миг той се отдръпна от Басов и като прилекна, заопипва огорчено машината.

— Значи, това нещо захранващо радиото ти? — разпитваше Басов. — Ами не можем ли с нещо да го заменим? С акумулатор например?

Володя сви рамене.

— Акумулаторът е седемдесет волта, а апаратът е хиляда и двеста. Дори е смешно... Знаеш ли какво — добави тъжно той, — ти си върви, там те чакат, пък аз някак ще се оправя сам...

— Ще почакат. Казваш, хиляда и двеста? Ами нали ти сам каза, че си сменял напрежението. Значи, на предавателя може да се подаде и по-малко? Да кажем, шестстотин волта.

— Може би е възможно. Не знам.

— Тогава трябва да опитаме. Имаме акумулатори. Колко са, Проценко?

— Осем или девет... Не, осем.

— Добре. Осем по осемдесет ще станат шестстотин и четиридесет волта. Проценко, вземи някого от палубните и ги докарай тук.

Володя вдигна глава и погледна Басов с отворена уста. Проценко загаси цигарата о тока си и излезе.

— С акумулаторите да захранваме предавателя? — изуми се Володя. — Не, нищо няма да стане.

Басов си подсвиркваше, като разглеждаше блестящите радиолампи през мрежестите прозорчета на предавателя.

— Чудесно нещо — каза той с любопитство, — да... Че защо да не стане?

— Ами защото, никой не прави така. Къде се е виждало такова нещо? Първо на първо, акумулаторите няма да стигнат за дълго.

— Те не ни и трябват за дълго. Само за един рейс, докато поправим машината. Хайде, Володка, не се разкисвай!

На Басов вече не му се спеше. Той огледа предавателя от всички страни и надникна в коридора.

— Какво се бавят? — каза той нетърпеливо. — Я ги поразмърдай, Володя!

Радистът се затътра неохотно към вратата.

— Пък и място няма тук — каза той посърнал. — Ама че го измисли!

— Върви, върви — бързаше Басов.

Докато носеха акумулаторите, той успя да отвори вратичката на предавателя и да погледне вътре. Видя лампи, дебели телени спирални проводници и блестящите пластинки на кондензаторите (внимателно ги попипа с ръка) и реши, че след бурята ще накара Володя да му обясни всичко това.

Акумулаторите бяха големи и тежки и едва се поместиха на пода в тясната кабина и когато корабът се навеждаше на една страна, от отворите им пръскаше киселина и се разливаше по пода.

— Изплескахте ми цялата рубка — мърмореше сърдито Володя, — и дрехите ми станаха на капки от киселината. Напразно е всичко...

Проценко клекна и започна да съединява проводниците, изплезил от напрежение език. Неочаквано го удари ток, той потрепера, прехапа си езика и се ядоса.

— Какво стоиш? — нахвърли се той върху Володя. — Помагай, кучи сине!

Радистът тъкмо приклекна до акумулатора и пак се надигна.

— Нищо няма да стане, Александър Иванович.

— Какво трябва още? — обърна се Басов.

— Нямаме антени. Привързах проводника направо за вантите, защото няма изолатори. Излиза, че напразно се мъчим.

— Та не могат ли да се заменят с нещо изолаторите? — попита Басов. Той се намръщи и внимателно погледна радиста.

— И без това сменихме вече половината... — отново сърдито промърмори Володя, но срещна твърдите очи на Басов и мъкна.

— Е, дявол да го вземе! — изтърси Басов нетърпеливо. — Той съвсем се разкисна. Да отидем да потърсим нещо, Проценко.

— Може бутилките от газирана вода? — предложи Проценко неуверено. — Нали стъклото изолира.

— Правилно. Носи бутилките!

Изведнъж Володя почервения като рак, размърда се неспокойно и като куршум изскочи в коридора. Басов навъсено погледна след него, а Проценко примика хитро и бръкна в джоба си за тютюна.

Радистът се върна с куп празни бутилки и без да погледне никого, се захвани за работа. Той връзваше бутилките на гирлянди и работеше с такова настървение, че слепоочията и челото му се покриха с капки пот. После намота проводника и бързо излезе, дрънчейки с бутилките.

— Да отидем да погледдаме — предложи Басов, — сега той е готов да се изкатери до клотика^[1]. Току-виж, паднал!

На мостика под фенера стояха вахтените матроси с дъждоборани и вирнали глави, гледаха нагоре. Радистът висеше на винтовата стълба, която се разлюляваше над палубата при всяко подхвърляне на кораба от вълните. Той конвулсивно бе се вкопчил за вантите и се мъчеше да привърже тежката гирлянда от бутилки. Проценко хвана долния край на проводника и като се изкачи върху покрива на рубката, го прикрепи към входящия кабел, после седна на покрива, провеси нозе и също започна да гледа нагоре.

— По-внимателно, Володя! — викна Басов. — Завържи го на обикновен възел. Ще се откачиш, ей!

Фенерът хвърляше на мократа палуба златен стълб светлина, който потоците вода, преливащи през борда, непрестанно помитаха. Вятърът ту налиташе със стремителни пориви и хвърляше пръски в лицето, ту отслабваше и завърташе под краката ситен прах. Корабът предпазливо се накланяше, отърсваше се от пяната и бавно се изправяше.

— Вятърът намалява — каза някой до Басов. — Да можем да се посгреем сега, братлета!

Гласът беше дебел и хриплив с дълга прозявка и Басов някак изведнъж почувствува, че самият той е смъртно уморен и ако сега остане без работа, моментално ще заспи като пребит. Но Володя се беше спуснал вече, приближи се към фенера и посмука одрания си пръст.

— Добре я вдигнах — каза той, като си поемаше дъх, — оттук май се вижда. Гледай.

Върнаха се в рубката. Радистът сложи наушниците, включи лостовия прекъсвач и почука с ключа.

— Има генерация — каза той разгорещено на един дъх и се обърна към Басов, сякаш го беше яд, че той мълчи и не изказва радостта си. — Чуваш ли? Казвам, че работи.

— Добре — отвърна Басов, — сега извикай Красноводск.

Той се вслуша в тракането на ключа и за пръв път изведнъж се усъмни. Кой знае защо, пред очите му се показваха зелени трептящи нишки, проточили се навсякъде из радиорубката. Те се извиваха над морето като лента на серпантин, но падаха във водата, преди да долетят до брега. „На всяка цена трябва да установим връзка...“ — помисли си той упорито и зелените нишки угаснаха.

Володя дълго трака с ключа, лакътят му трепереше, трепереше и перчемът на главата му. После завъртя копчето на приемника и лицето му придоби остьр, съсредоточен израз, такъв, какъвто имаше винаги, като приемаше по слух. Високоговорителят засъска, изсвири и зъвънко забарарабани, сякаш върху стъкло се бяха разсипали дребни мъниста.

Влезе шумно Проценко и замря на прага, затваряйки леко вратата. Високоговорителят замълкна.

— Готово! — възклика засиял Володя. — Казват, че слабо ни чуват. Ако знаеха с какво работим. Ще се скъсат от смях, ако разберат. Няма да повярват!

— Пък ти казваше, че няма да стане — подразни го Проценко. — Какво ли знаеш ти? Ех, ти!

Басов излезе на спардека, бавно местеше крака, сякаш бяха налети с олово. Той вдъхна студения въздух, вдигна глава и видя между разпокъсаните облаци ивица чисто звездно небе. Вятърът беше изразходвал вече необузданата си ярост и налиташе на пориви. От време на време настъпваше тишина и отчетливо се чуваше шумът на машините и крачките на дежурните по шурманския мостик.

„Да спя — помисли си Басов и очите му се затваряха. — Да се съблека и да се завия с одеялото... Не, нямам време за съблиchanе. Ще сваля ботушите... — Пред очите му заплува низ от черни петна и самият той сякаш се въртеше, застанал на едно място, и плавно се спускаше надолу. — Сега вече непременно трябва да спя, само да погледна двигателите.“

Някой профуча по спардека и в тъмното наляя на Басов.

— Александър Иванович, откога ви търся — заговори мотористът Козов, като се хvana за копчетата на бушлата му. — Спомагателният двигател не е в ред, горивният отсекател се е развалил. Сега моторът развива бесни обороти, може да ни направи авария, Задоров съвсем се е разярил — лае и заплашва със съд, сякаш аз съм виновен... Да отидем, Александър Иванович, имайте добрината!

— Казваш, отсекателът се развалил? — питаше Басов по пътя. — А защо механикът не е спрял мотора? Истеричка с мустаци! Добре. Да се събудят електротехниците и старшият моторист от втората вахта. Бързо!

— Мустафа току-що се смени, Александър Иванович.

— Слушай какво ти говоря! Електротехниците да преминат на резервното осветление. Да се загаси моторът. Да се събудят Хюсеин и шлосерът Якубов. А ти не се тревожи, сега ще оправим всичко.

— Слушам, да се събудят... Колко ви търсих, Александър Иванович!

„Лоша организация — мислеше си Басов, докато вървеше към машинното отделение. — Дежурният механик се страхува от машините, нервничи и ругае мотористите, мотористите търчат по целия кораб, търсят старшия механик. Loша организация... лошо

ръководство. Всъщност аз съм лош организатор, защото без мен не могат да се оправят.“

Той не чувствуваше вече умора, в него закипя глухо раздразнение срещу дежурния механик, срещу мотористите, срещу самия себе си — раздразнение, което неволно го караше да бъде груб и рязък и събуждаше у подчинените му смесено чувство на страх и неприязнь.

При вратата на машинното отделение стоеше Мустафа Хюсеин, гол до пояс, с женска забрадка. Той се протягаше, триеше очи и сънено се усмихваше.

— Побързайте — каза Басов, като погледна с отчужден поглед над лицето на моториста, — после ще успеем да си отспим. Какво чакате, когато в машинното има авария?

— Тебе чакам — промълви Хюсеин и продължи да се усмихва.

— Бях вече там, спрях мотора и го прегледах. Повредил се е прекъсвачът, както и предполагах. Сега ще започнем да го оправяме... Пък ти се нахвърли отгоре ми. Опасен си!

— Кога успя? — измърмори почервенял Басов. — Казваш, започнали сте да го оправяте? Я гледай ти...

— Мен отдавна ме повикаха. Знаеш ли какво? Трябва да отидеш да спиш. Не може така — второ денонощие без сън. На, започна да се нахвърляш срещу хората.

— Ти не ми обръщай внимание — смутено се засмя Басов. — Всичко е от този проклет вятыр!

— Аз не се сърдя. Само че иди все пак да спиш и не се пречкай. Излишните хора само пречат, нали сам казваш.

— Хо-хо! Пъдиш ме, значи? Няма как, отивам. А ти няма ли да се набодеш на нещо, Мустафа?

— Ами!

— Тогава, Мустафа, довиждане!

— Довиждане!

„Сега вече ще спя — мислеше Басов, като се връщаше по мостика. — Значи, никой не ме е очаквал, и без мен могат да се справят отлично. А организацията... не, организацията също не е лоша. Ето спрели двигателя, определили аварията и подготвили всичко, за да я отстроят. Едва ли аз щях да направя това по-бързо.

Сред тях има много добри, такива като Хюсейн, и заедно по си ги бива, отколкото всеки поотделно, защото се допълват взаимно. Как можах да си помислялошо за тях, като идвах насам? И какво именно можах да помисля? Не, просто безсъницата и вятърът ми се отразиха... вятърът!“

[1] Клотик (мор.) — Дървен или метален детайл със закръглена форма, който се поставя на върха на мачта или флагшока. През него минават кабели, поставя се т.н. клотиков фенер, а също ролки за вдигане на флагове или клотиковия фенер, ако не е стационарен. — Б.ел.к. ↑

ОСТРОВ ЧЕЧЕН

I

Странен, измамлив мириз имаше този красноводски нефт. Когато наставиха маркучите и в люковете потече тъмната пенлива течност, Догайло помириса с нос и каза:

— Сякаш е дробс или някакво друго бонбонче. Мириши наздраве!

И матросите миришеха. Лъхаше така, сякаш на палубата бяха занесли поднос с топли сладкиши. После някак неприятно загъделичка в носа. И Догайло, като освободи акуратно ноздрите си с помощта на големия пръст, каза вече без всякакво удоволствие:

— Ама как удря в носа!

Най-сетне и това мина. Изглеждаше, че помпат по нефтопровода обикновен сурхански нефт. Само палубният матрос Фомушкин, който стоеше до люка, се оплака, че го болят слепоочията, а Догайло предпазливо се отдалечи към борда и вече нищо не каза.

В Красноводск капитанът получи ново разпореждане от параходството: да вземе на буксир моторния кораб „Узбекистан“, който се повредил по време на бурята. Това беше неприятна, свързана с трудности работа; все пак Евгений Степанович беше в добро настроение. Денонощието по време на бурята в открито море, тревогата и непосилното напрежение — всичко това беше отминало, сякаш някой бе уредил отлично всичко, и затова Евгений Степанович чувствуваше прилив на дружеско разположените към всички.

— Погледнете — говореше той на Касацки, — погледнете само каква прелест! Бяло градче, над него скали — съвсем червени! И златни плитчини край синия залив. Удивително красиво!

Касацки имаше нездрав, уморен вид и кафяви кръгове под очите. По китела, обсипан с пепел от цигари, имаше много гънки, сякаш помощникът беше се търкалял в леглото, без да се съблича.

— Градът е бял, вярно е — отвърна той насмешливо, — и скалите безусловно са червени, няма спор. И вие днес сте много веселичък и розовичък. От какво? — Той бавно обърна глава, изпъкналите му очи неподвижно се вторачиха във връзката на

капитана. — Впрочем добре е, че сте жизнерадостен. Пък аз, знаете ли, свикнах да гледам напред. На, нордът отмина, всички са радостни, а аз не съм. Разбира се, и аз съм доволен, но не като вас, защото, щом запее в мен тъпичкият глупав гласец-радостта, мигновено започвам да разсъждавам и излиза, че ти си пееш; а накрая ще се случи нещо неприятно и ще трябва да засвириш „Раздяла“.

— А после пак ще бъде хубаво! Нали?

— Не знам. Може би. Омръзнаха ми отвлечените теми. Ето го танкера „Узбекистан“, виждате ли, стои на пристана. Трябва да го огледаме, преди да го вземем на буксир. Да вървим.

— Ах, само този буксир ни липсваше! А да се откажем, не бива. „Узбекистан“ няма самостоятелен ход, а нефтът е натоварен вече в трюмовете и трябва да го извозим.

— Ще трябва да вземем тази ютия на буксир, няма как.

— Вие май се радвате...

— Как не, просто ви върнах към действителността и ви доказах, че неприятности още съществуват. Вашата ръка, жизнерадостни човече!

Те слязоха на товарната палуба и се отправиха към мостика. Евгений Степанович подуши с нос и се поспря.

— На какво така мирише тук? — попита той учуден. — Дали нефтът?

— Чак сега ли го усетихте. Ами да, красноводският нефт. Какво се мръщите? Оригинална, дори приятна миризма.

Те вървяха по брега, без да бързат, и Касацки разказваше за интересните свойства на красноводския нефт — ароматичните вещества и бензин, които се съдържаха в него, и ниската температура на възпламеняването му. А Евгений Степанович си мислеше, че Касацки знае много неща, каквито другите щурмани не знаят, но, кой знае защо, не обича да показва своите знания и дори вестниците чете сам, заключен в каютата си.

На „Узбекистан“ ги посрещна добродушен рижав шишко, който се представи като помощник на капитана. Те се отправиха заедно към бака, огледаха приспособленията и се условиха за закрепването на буксира.

— Никак не ни върви — оплака се шишкото, като се усмихваše благодушно. — През зимата направихме лош ремонт, а сега няма рейс

без авария. Вчера валът се заклещи, но въпреки това натоварихме. Няма да се връщаме обратно с празни ръце я!... И все пак, между нас казано, това е беззаконие, защото палубата ни не е в ред.

— Наистина ли? — попита Касацки небрежно. — Е, това е обикновено нещо.

— Заварихме на едно място, но, както изглежда, не е достатъчно. Мирише на газ. А нямаме газоотвод. Беззаконие...

— Трябва да се връщаме — разбърза се Касацки, — време е, Евгений Степанович, време е!

Рижият се прозя и се прибра в каютата. На палубата висеше бельо, окачено да съхне, имаше навити корабни въжета. Евгений Степанович поклати глава.

— Оплескали са кораба. Ах, подлеци, подлеци!

Неизвестно защо Касацки не тръгна към сходнята, а сви към противоположния проход на палубата. Евгений Степанович ситнеше покорно след него. Колкото повече се приближаваха към юта, острият мириз се усилваше и загъделичка носа на капитана.

— Нима люковете им не са уплътнени? — попита той, свикнал вече с миризмата. — Дявол да го вземе! Действително това е беззаконие!

Касацки обиколи надстройката, без да спира, и тръгна към сходнята.

— А това листче у вас ли е? — попита той бързо.

— Кое?

— Ами днешната радиограма от пароходството за буксира на „Узбекистан“. Покажете я!

Той погледна бланката, сгъна я и помръдна ноздри.

— Ще я пришием към делото — промърмори той угрожено, — за да има ред, разбирайте ли.

— Ей богу, ще се откажа от буксира — потрепера Евгений Степанович, — сега ще отида и ще изпратя телеграма!

— По-тихо! Какво ви се видя? Е, палубата пропуска малко. Голяма работа. Те имат разрешение по регистър да продължат експлоатацията. Ако се откажете, ще ви обвинят в проваляне на плана.

— Мислите ли?

— Уверен съм.

— Ax, кучешка длъжност! — въздъхна Евгений Степанович. — Да бъде проклета минутата, в която се съгласих да напусна канцеларията.

II

По време на товаренето към сходнята на „Дербент“ се приближи човек с фуражка, на която имаше котва. Малчуганът нямаше повече от петнадесет години, но се държеше важно и дори си придаваше строг вид. В ръката си държеше бележник и, както изглеждаше, беше много любопитен, защото все се повдигаше на пръсти, за да види всичко, което ставаше на танкера.

— Добър ден — вежливо поздрави той Догайло. — Как сте?

— Ти познаваш ли ме? — учуди се добродушно боцманът. — Откъде се взе?

— Не, още не ви познавам — възрази малчуганът, — но вие ще ни взимате на буксир и затова дойдох да се запознаем. Здравейте — кимна той на матросите, които се бяха стълпили на борда. — Аз работя като радиист на „Узбекистан“, казвам се Валериан.

Той премина за секунда сходнята и протегна ръка на боцмана.

— Е, здравей, Валериан — каза Догайло, като се усмихваше. — Не ви е в ред работата, Валериан. Ще ви теглим!

От каюткомпанията излязоха Котелников, Хюсеин и Макаров. Володя се загледа и извика:

— Бе, това е Валка!

Той се затича към него, хвана малчугана за раменете и го завъртя пред себе си.

— Валка, ти откъде изскочи? Как попадна тук? На „Узбекистан“ ли плаваш? — Този момък е от нашия випуск — обърна се той към другарите си, — най-младият от всички ни. Не искаха да го приемат. Нали не искаха, Валка, признай си! А сега, виж го ти, плава и не потъва. Ах ти, дребосъче!

— Много интересно — каза Валериан с тежест, — вече казах, че работя като радиист. И отлично се справям! Как изкарахте бурята? Аз през цялото време дежурих край приемника, без смяна! Защото, ако на някой кораб се случеше бедствие, да го чуя и да го спася... тоест да го спасим. Едно такова дежурство е много важно. Чете ли заповедта на наркома за борбата с авариите? Тъй че аз без-з-сменно!

Той се стараеше да говори нехайно, но видимо беше възбуден от това, че го слушат толкова непознати възрастни хора, и гласът му ставаше ту дрезгаво басов, ту преминаваше във висок детски дискант.

— Имам мощна радиостанция — продължаваше той с увлечение — и вече направих много интересни опити — нали съм стар радиолюбител. Сега мисля да изпратя статия в „Радиофронт“. Опитвах се, разбирате ли, да поддърjam връзка с черноморските кораби и успях, но само във вечерните часове, и то за кратко време. В науката има обяснение на този факт. За съжаление, наложи се да прекратя опитите, защото контролният пункт ме подслуша и ми лепна едно мъмрене. Чиновници, можеш ли да спориш с тях!

— Ех ти, миличък! — възхити се Хюсein. — Че за какво получи мъмрене?

— За хулиганство в ефира. Но това няма значение, все пак много е интересно да се плава. Имаме голяма библиотека, тридесет тома, дори повече. Освен това аз съм младежки кореспондент. Пиша за нефтопревозите и за стахановското движение. Всъщност не съм дошъл току-така, и бележник съм приготвил, за да запиша впечатленията си. Какво се смееш, Володя? Бих искал да поговоря с някого от стахановците. Как достигнахте вашите рекорди?

Около него беше събрала вече доста голяма тълпа и той се смути за минута, но видя веселите, дружелюбни лица и важно разтвори бележника си. Хюсein го хвана под ръка и те тръгнаха по палубата, съпроводени от тълпа любопитни.

— Значи, цялата работа е в двигателите и в икономията на време при товаренето? Почакайте, ще запиша... Това е нещо като изобретателство, нали? Не? Може би казах някаква глупост. Не се смей, Володя! Забравих да ти кажа, че съм конструктор. Правя малки безмоторни самолети от дърво и картон, много е интересно. За съжаление няма къде да ги пускам — палубата ни е малка и те все попадат зад борда и загиват... И електромотор конструирах, съвсем малък. Тежи всичко на всичко няколко грама и се движи с джобна батерийка. И забележете, изцяло е изработен от съветски материали!

Володя се разсмя колкото му глас държи, сграбчи гостенина и го вдигна във въздуха.

— От съветски! — повтори той, като се задъхваше от възторг. — Ах ти, бърборко!

— Остави, Володя, що за детинщици! — мръщеше се Валериан и се мъчеше да се отскубне. — Дай ми да поговоря с хората. Чуваш ли, Володя!

Той оправи ризата си и се обърна към Хюсein:

— Ще ми разкажете подробно за стахановските рейсове, когато пристигнем в Махач-Кала. Нали? Уверен съм, че оттук може да се заимствува много за нашата работа. При нас, на „Узбекистан“, всичко се върши по старому и механикът ни много спи. Мисля, че боледува от сънна болест, но сам не знае. Това се случва, разбирайте ли, една такава муха те ухапе — и ето ти... Пак се смееш, Володя! А между другото това е много лошо. На, вчера двигателят се повреди, а той проспа повредата. И ще ви кажа още под секрет...

Лицето му придоби тайнствен израз и Володя наведе ухо към него, като се усмихваше предварително.

— Освен това при нас на палубата има цепнатина и оттам излиза газ. Честна дума! При престоя запушиха цепнатината, но, изглежда, не съвсем, защото пак мирише. И газоотвод нямаме. Ето виждате ли!

Той изговори всичко това на един дъх и Володя все още машинално се усмихваше, но настъпи мълчание.

— Отдавна ли е така? — попита Хюсein. — Не помните ли?

— Вече доста отдавна. В пристанището по време на престоя капитанът извика един инженер, забравих откъде...

— Сигурно от регистъра?

— Да, да. Той каза, че трябва да се запуши по някакъв начин до края на навигацията. Повъртя се и си отиде. И ние я запушихме.

— Значи, регистърът разреши експлоатацията с такава палуба? И без газоотвод? Не може да бъде!

— Не, много добре помня това. Повъртя се и си отиде...

Котелников си гризеше ноктите и се чумереше.

— Трябва нещо да се направи, момчета — каза той тихо. — Те не бива да излизат в морето. Ясно.

— Какво можеш да направиш?

— Ще се свържем с пароходството и ще съобщим за това. Не бива да оставим така тази работа.

— Сега вече е късно — каза Володя, — след малко ще свърши товаренето. Я кажи, Валериан, имате ли електромотори на палубата?

— Имаме. Шпилният мотор е на палубата. Че къде другаде може да бъде?

— Може би не е късно? — попита Хюсеин, като се оглеждаше тревожно. — Да събудим Басов, а?

— Късно е, Мустафа. Басов не е чудотворец. Пък и никой няма да ни повярва. Регистърът е разрешил...

— Ами при вас на палубата пушат ли, Валериан? Сигурно се случва, а?

— Н-не, доколкото знам, е забранено. — Валериан разглеждаше и тримата поред и мигаше виновно. Мъчно му беше, че така добре започналият разговор се прекъсна.

— Ето какво, момчета — реши Котелников, — сега вече е късно да се действува, но в Махач-Кала ще вдигнем на крак партийната организация. А за какво мисли вашият помполит, другарю младежки кореспондент?

— Не знам. Той е от скоро при нас. — Валериан помълча и тозчас се усмихна по детски умолително: — Хайде да разговаряме за нещо друго. Моля ви!

Много се хареса на всички този мъничък радиист от „Узбекистан“ и му махаха с фуражки, когато слизаше на брега. А Догайло чак се разчуствува, като гледаше подире му.

— Имах си синче... умря... — каза той натъжен. — Беше същият, вежлив и веселяк. Сега щеше да е на тридесет или малко повече...

III

Денят отмина подобно на другите дни в морето, изтече незабелязано, раздробен на четиричасови дежурства. В открито море още имаше мъртво вълнение. По гребените на вълните препускаше отразеното слънце. На кърмата поскърцващо буксирното въже, след него в разпенената ивица се показваше високият нос на „Узбекистан“ и мачтите му се чернееха на фона на синьото небе. На „Дербент“ търде скоро свикнаха с него, сякаш се влачеше отзад вече отдавна и в него нямаше нито хора, нито запалителен товар, а само мачти, ръждив скелет и бели надстройки. А вечерта, когато се стъмни и в каютите запалиха лампите, той съвсем се загуби. Само дрънчащото буксирано въже се нижеше в тъмнината и в края му висеше гирлянда от светлини, а под нея на самото дъно на морето се поклащаха колебливи огнени синджирчета и невидими вълни ги скъсваха връхлитайки върху им, но те отново се окачваха, и отново се раздробяваха на парчета — и така безкрай.

В тези блестящи синджирчета се загледа и щурманът Касацки, като стоеше на вахта в късната нощ. Той се облакъти на перилата на мостика, загърна се в кожуха и застана там. Далеч зад кърмата се извиваша златни змийчета, той ги наблюдаваше втренчено и все не можеше да откъсне очи, но, кой знае защо, това съзерцание му беше неприятно. Той се зарадва, когато долу се разнесоха гласове, и се наведе колкото му беше възможно през перилата, за да чува.

— На това място трябва да има остров. Кой е той?

— Остров Чечен.

— Я гледай, Чечен. Ти, както ми се вижда, познаваш цялото море?

— Че как иначе! От малък плавам из него.

Отговаряше високото тенорче на боцмана, питаше хриплив насмешлив глас.

„Положително е Хрулев“ — сети се Касацки.

— Чичо Харитон...

— Кажи!

— Ами ти къде беше вчера, когато покриваха мотора на палубата? Ние те търсихме, търсихме!

— Не помня, момче... Сигурно съм бил по някаква работа. Не помня...

— Баламо-о-сваш! Хюсейн рече, че си се заврял в кухнята. Изшмекерувал си, значи? Ама, че боцман!

— Лъже... Грубиянин е той, и много обижда!

— Вярно, че е грубиянин. Но все пак?

— Кому се иска да потъва, хе-хе. Старец съм аз...

— Така си е. Ама аз си изплатих. А него вчера за малко не го отнесе зад борда, Хюсейн — добави Хрулев, сякаш си спомни нещо приятно.

Касацки слушаше със застинала усмивка, извадил от рунтавата яка бялото си тънко ухо. Но разговорът свърши...

— Така! — удовлетворен каза полугласно той. — Отминахме остров Чечен. Трябва да се направи засечката...

Влезе в кабината, примижа от светлината и се протегна, извил гръб като сит котарак. Когато се наведе над картата, някъде отвън се раздаде продължителен тежък звук, сякаш удариха с чук върху стоманен лист, и в същия момент от мостика пронизително извика Хрулев и разтвори вратата на кабината.

— Какво има? — обърна се към него Касацки. — Какво ти става?

Той видя побледнялото лице с раззината уста на Хрулев и скочи към вратата. Зад кърмата, на мястото, на което досега проблясваха гирляндите от светлини, се полюшваше нагоре пискюл от пурпурен дим и през него се появяваха мачтите и мрежата от корабни въжета на „Узбекистан“, осветени от розова светлина. Касацки вече дотича до трапа, но изведнъж се спря като закован, хапейки пръсти. Пред него отново се мярна бялото като вар сляпо лице на матроса и хрипливо ревна:

— Помогне-е-те!

— Мълчи! — викна Касацки с писклив глас. — Мълчи и слушай командалата! — Той затропа с крака и като хвана матроса за яката на ризата, дръпна го към себе си. — Може ли да се успокоите и да слушате. Трябва да се отсече буксирът... Незабавно долу, във водата... Разбра ли? Хайде, живо!

— Трябва брадва — замънка Хрулев, приклякайки. — Слушам, да се отсече!

Касацки отблъсна матроса и се спусна по трапа. След него се носеше Хрулев, като дишаше тежко и нареджаше на глас:

— Сега, сега... Ох, милинките ми, пиленцата, сега!

— Къде е брадвата? — попита Касацки, без да забавя хода си. — Чувате ли?

— В пожарния сандък — простена Хрулев, — сега ще я донеса... Ох, по-скоро!

Въздухът се разлюя от кънтящия тласък на взрив и зад кърмата израсна нова огненочерна гъба от дим, обсипана с рой искри. Бързо заби корабната камбана на „Узбекистан“, ала мигновено спря и затихна. На палубата изскочи Догайло. Той мъкнеше спасителен пояс, буташе се в каквото свари като сляп и се препътваше. Бълсна се в люка и високо извика:

— Ох!

Отгоре скочи Хрулев и го хвана за ръката.

— Чичо Харитон, давай по-скоро брадвата. Загиваме, миличък!

— Брадва ли? — бъбреше Догайло слизано. — За какво ни е сега брадва. Трябват спасителни пояси.

— Ще те пребия! — изрева Хрулев. — Веднага дай брадвата, стари дяволе!

Догайло отстъпи, изпусна спасителния пояс и двамата изчезнаха в трепкащата ивица светлина иззад кърмата. След минута на осветеното място дотича Хрулев с брадва на рамо. Той се покатери с удивителна бързина на кърмата, задъхан, отворил широко уста. На палубата Догайло търсеше захвърления спасителен пояс, тихичко стенеше и се кръстеше. Накрая го намери и започна да го надява през главата си, като се вслушваше в ударите на брадвата, които долитаха от юта. Когато корабът потрепера, освободен от буксира, той се люшна и седна на палубата, стиснал очи. На осветеното място изтича Касацки и се бълсна о боцмана.

— Слушам! Цели сме! — каза Касацки с трепереща, измъчена усмивка. — Хвърли тоя геврек, старче, иди да будиш капитана!

В това време от вратата на машинното отделение излезе Хюсеин, спря се на мостика и се ослуша.

— Буксирът се е откъснал! — викна той, като видя хора на палубата. — Трябва да спрем, другарю помощник.

— Върнете се обратно! — изкрештя ми Касацки. — Казвам ви, всичко е в ред. Връщай се назад!

Но изведенъж Хюсейн изтича по-нататък и в очите му блесна отразената розова светлина.

— Къде е капитанът? — викна той, като се оглеждаше диво. — Ей, вие там... Не виждате ли, че гори!

— Връщайте се назад! — запищя Касацки и яростно затропа с крака. — За неизпълнение на заповед по време на авария... под съд!

Но Хюсейн вече не гледаше към палубата и не слушаше помощника. Той постоя няколко секунди, съобразявайки, и изведенъж се хвърли на спардека, изкачи се по трапа на щурманския мостик и изчезна.

— Намислил е да вдигне шум със сирената — досети се Хрулев.

— Ех, ще събуди всички, Олег Сергеевич. Дано не ни накарат да се върнем.

За минута като че ли притъмня наоколо и светлите петна по черната вода угаснаха, но в същия миг иззад кърмата се изви златен облак отискри, лумна и небето почервяня.

И сякаш опарен от пламтящото зарево, „Дербент“ зарева оглушително в тъмнината.

Басов лежеше на койката облечен, разперил босите си крака и вирнал брада нагоре като повален на място от куршум. Нещо го смущаваше през полузатворените клепачи и му се струваше, че е настъпило утро и розовото слънце изгрява, а над самото му ухо нещо реве с дълъг, проточен вой и преградките на каютата се тресат. Полуразсънен, той се обърна на една страна, защото ярките лъчи на слънцето се промъкнаха през клепачите и загъделичкаха зениците му. Ревът секна и в настъпилата тишина той чу викове, но все още не мърдаше, а бавно съобразяваше защо толкова му се спи, щом като утрото е настъпило, и защо не са го събудили за вахта, както беше помолил. Чу как вратата се разтвори, някой нахълта в каютата и в бързината се бълсна в стола. И тогава, отворил очи, той разбра, че съвсем не грее слънце, и видя наведеното над него лице на Хюсейн, който иска да го изплаши — така му се стори.

— Колко е часът? — попита той, сънено усмихнат, докато напипваше ключа на осветлението. — Какво каза, Мустафа?

— Казвам, че на „Узбекистан“ има пожар — рече Хюсейн, като разтърсваше рамото му. — Ставай по-скоро!

Басов завъртя ключа и седна на койката.

— Лъжеш! — извика той, колкото му глас държи. — Не може да бъде!

При светлината на електрическата лампичка странно го поразиха не думите на Хюсейн, а лицето му, този познат израз на тъпо, угнетено отчаяние, каквото имаше лицето на Мустафа по време на първите позорни рейсове.

— И да знаеш какво правят, негодници! — каза Хюсейн глухо. — Сега вече всичко пропадна... край...

— Спокойно, Мустафа. — Басов нахлузи ботушите и изтича в коридора, като по пътя закопчаваше копчетата на бушлата си. — Кой вика? — ослуша се той.

— Момчетата са се събрали на спардека. Искат да се върнем.

Те минаха по коридора и излязоха на товарната палуба. Басов се спря и вдигна ръце към слепоочията си.

— Какво е това? — попита той шепнешком. — Какво става тук, Мустафа?

Далече назад се кълбеше облак дим и в него като разпален въглен гореше ослепителна малинова сърцевина, която изхвърляше нагоре спонове златни искри.

— Отсякоха буксира и бягат — каза отчаян Хюсейн. — Започнах да бия камбаната, но ме прогониха... Слушай, направи нещо! Има още време. Нима просто така ще си идем, Саша?

Той се вгледа в лицето на механика и изведнъж ясно разбра, че Басов е също така безсилен, както и самият той, защото се подчинява на капитана и не е свободен да обърне кораба, а ако започне да настоява, ще го заплашат със съд и ще го прогонят, както прогониха Хюсейн.

Но Басов някак изведнъж се успокои и погледна назад, сякаш измерваше с очи разстоянието до горящия кораб. Неочаквано той се обърна и мълчаливо закрачи към трапа. Също така мълчаливо, без да мисли, след него тръгна и Хюсейн.

На спардека хората се озъртаха уплашено, без да могат да се познаят един друг при мъждукащата светлина на пожара. Гласовете ту се обаждаха един през друг, като се заглушаваха, ту се снишаваха до шепот и тогава се чуваше всяка високо казана дума и всички тутакси поглеждаха към говорещия, сякаш чакаха нареддания, за да действуват.

На щурманския мостик при подстъпа на трапа се виждаше високата фигура на Касацки. Той стоеше неподвижно и само от време на време бавно обръщаше глава, когато шумът долу се усиливаше. До него на перилата се беше облегнал, превил тромава фигура, капитанът. Той непрекъснато мърдаше, правеше инстинктивно дребни излишни движения. Сякаш от студ свиваше рамене и се залавяше да закопчава копчетата на китела си, но в същата минута ги оставяше и въртеше глава, като гледаше ту горящия кораб, ту долу, към спардека, въздишаше и кършеше пръсти.

На спардека шлосерът Якубов, развълнуван и зачервен, бършеше с кърпа мокрото си лице и очите му изглеждаха изпъкнали от напиращите сълзи...

— Нека слязат тук! — викаше той вън от себе си от гняв. — Нека обяснят: защо се отдалечаваме? Председателю на корабния комитет, накарай ги да обяснят!

— Приказките на страна! — изскърца Котелников, като поглеждаше с ненавист към мостика. — Трябва да ги накараме да се върнат...

— Капитанът тук! — извика някой.

— Та капитанът е тук.

— Къде е?

— Ей го къде се е свил при перилата.

Настъпи кратка тишина. Обхванати от болезнено любопитство, хората се трупаха край трапа и разглеждаха неясната фигура на мостика, забравили за минута пожара.

— А малчуганът сигурно гори — раздаде се в тишината жалният глас на Догайло. — Малчуганчето, радиствът гори, братлета, гори!

— Да се върнем! — викна яростно Котелников, изблещил очи, и из един път с неистов вик избухна спардекът:

— Капитанът тук!

— Ка-пи-та-нът!

— Трябва да спасим хората! Чувате ли вие?

— Да се арестуват!

— Помполитът тук!

— Ти, какво, побърка ли се? Механикът е на негово място.

Отдавна нямаме помполит.

— Какво правят тези негодници! Трябва да се спускат лодките...
Какво правят те, другари?

— За какво става дума? — закрещя Хрулев, като се провираше в тълпата. — Да горите ли ви се иска? Вятаърът носи искрите, а нашият товар не е ли същият? Овни! — Той разбутваше матросите с началнически вид и когато мина край шлосера, подхвърли му заплашително: — А ти по-тихо. За подриване на дисциплината нали знаеш какво става? Внимавай!

Неочаквано видя Басов, който изскочи от ъгъла, и моментално се отстрани, като притисна някого с гръб към борда. Изведнъж настъпи тишина, хората се отместваха, правеха път и в образуващия се проход бързо вървеше Басов и гледаше право към капитанския мостик, сякаш се прицелваше, а по петите го следваше огромната фигура на Хюсein. Насреща им се спусна Володя Макаров, блед, задъхан от вълнение.

— Валка Ластик е още там, чувам сигналите му! — викна той като полудял и хвана Басов за ръката. — Не мога да го слушам! Страхливци ли сме или...

Басов отстрани радиста и изтича на мостика. След него веднага се втурнаха няколко души и цялата тълпа се устреми мълчаливо към трапа.

— Какво значи това? — завика Касацки. — Моля да се върнете назад. Евгений Степанович, прекратете това безобразие, не мога да работя...

Той се отдръпна от трапа, за да пусне Басов, но в същия миг изтича напред и загради пътеката към кабината. Те се спряха един срещу друг, тежко дишайки, като двама борци, които се готвят да се счепкат.

— Вие ли отсякохте буксира? — попита тихо Басов. — Защо бягате?

— Не е ваша работа — също така тихо отвърна Касацки, — тук се разпорежда капитанът...

Около тях бързо се затвори мълчалив кръг от хора, също така пресекливо-тежко дишащи.

„Сега ще го ударя“ — помисли си Басов, като гледаше втренчено в бялото петно между очите на помощника и машинално вдигна ръка.

Иззад рамото му се показа главата на Хюсейн с оголени зъби и нечии други лица, неузнаваеми при слабата светлина на заревото.

— Удари го, Мустафа — изхриптя отзад шлосерът Якубов. — Не се бой, удрий с всички сили... На ти чука!

Тълпата наоколо стана по-гъста и глухо забучала, сякаш понесена от вихъра на надигащото се възмущение. Отзад се трупаха и караха Басов да се допира до гърдите на помощника. Той се опомни и отпусна ръка.

— Спокойно, другари! — викна той, като работеше с лакти. — Излишните долу на мостика! Сега ще се върнем и ще приберем хората от „Узбекистан“. Хайде, разпръсвай се!

Той почувствува как зад гърба му се отдръпва горещата купчина от тела и изкрешя с все сила до програждане:

— Слушай моята команда! Да се очисти мостикът! Вторият щурман и донкерманът при мен. Да се пригответят лодките за спускане и... спокойно, момчета!

— Вие нямате право! — извиси глас Касацки. — Тук се разпорежда капитанът... Посегнахте на мен. Всички видяха...

Хората, стигнали до трапа, спряха нерешително. Басов се приближи до неподвижната фигура на капитана, наведен до перилата.

— Евгений Степанович — повика го той настойчиво. — Трябва да се върнем, там хората горят. Хайде, успокойте се, чуйте!

Капитанът отдръпна ръце от лицето си и жадно се огледа наоколо, сякаш се надяваше, че червеното небе, воят на сирената и виковете — всичко това само му се е привидяло. Съзря розовите отблъсъци в стъклата на кабината и хвана яката си с треперещи пръсти.

— Не знам, приятелю, нищо не знам! — възклика той жално. — О, боже мой, боже мой! Но какво искате?

— Не знаеш ли? — бясно изрева Хюсейн и разблъска хората, за да види по-добре капитана. — Не знаеш, а? Трябва да знаеш, ако си командир, а не някакъв си...

Той не се доизказа и се хвърли към кабината. След него се втурнаха още няколко души, а останалите тръгнаха отново решително

към стълбите.

— Вие се погубвате, Евгений Степанович — каза Басов, като се мъчеше да повдигне капитана. — И двамата ще отидем под съд, ако хората там загинат. Хайде, опрете се на мен.

В кабината Хюсein бълсна с рамо кормчията, той политна към стената и измърмори:

— Недей... Ей, остави, ти казвам! Ще отговаряш...

— Ще отговарям, ще отговарям, братле — говореше Хюсein и с разперени лакти въртеше кормилото, — не се беспокой, ще отговарям!

Басов мъкнеше капитана към кабината, като го поддържаше под ръка.

— Та, казвате, да се върнем, а? — питаше Евгений Степанович.

— Аз вече нещо никак не мога да съобразявам, гъльбче... Правете всичко, каквото трябва, докато дойда на себе си. Виждате, съвсем болен съм!

Едно златно облаче изскочи иззад кърмата и заплува от лявата страна на кораба, описвайки гигантска дъга, и морето зад борда заискри в огнен блясък.

— Ax! — закри очи Евгений Степанович. — Наистина ще умра тук с вас... Лошо ми е, пуснете ме.

Той притисна ръце към гърдите си и седна на стъпалото на трапа. Сърцето му лудо биеше и тялото му сякаш се разкъсваше, измъчвано от противни тръпки. В тази минута той ненавиждаше своето треперещо, потно тяло и прекъслечния си глас. Някой профуча край него и без да иска, закачи с бушлата си лицето му. Той се извърна и си помисли, че напразно се вкопчва в живота и че най-добре сега би било да престане да съществува. Но в следващия момент усети през спуснатите си клепачи трептенето на червената светлина, която се приближаваше и се разгаряше все по-ярко, и го задуши искрена мъка.

— Александър Иванович — повика тихо той. — Нали красноводският мазут е в трюмовете... Боже мой!

— Навсякъде да се отворят водните кранове! — викаше Басов и тикаше матросите към трапа. — Вторият щурман да следи за курса. Ей, боцмане, ще застанеш при киселинните акумулатори. При појва на огън действувай според инструкцията. Крановете, крановете отворете!

При рулевия сега стоеше щурманът Алявдин със съсредоточено бледно лице, виждаше се, че се вълнува, но се старае да бъде точен и спокоен и все пак е доволен от възникналото изпитание.

— Малко наляво! — викна той, като се ободряваше от собствения си глас. — Още малко... Дръж така!

Огненото зарево описа полуокръг и набъбналата пяна около бордовете порозовя. На това място, към което се насочваше корабът, жълт стълб от дим се огъваше като дърво от вятър, разделяше трептящото червено небе на две и в подножието му по водата пълзяха блестящи огнени корени.

— Няма никаква опасност, уверявам ви — приближи се Басов до капитана. — Ето на, вие май се оправихте. Сега ще трябва да спуснем лодките — прибави той, като се извърна, и не се разбираше: разрешение ли иска, или заповядва.

„Наближава вече — помисли си Евгений Степанович, — минаваме откъм наветрената страна... Той прави всичко както трябва, подчиняват му се всички, дори и Алявдин. Само да не загуби самообладание.“

Отпред вдясно се показва горящият кораб, мяташе по водата кълбета дим и вдигаше нагоре острия си нос, незасегнат от огъня. Водата около него бе покрита с огнени езичета, които пъргаво се изкатерваха по черните гребени на вълните.

„Нефть гори във водата, разлял се е и гори“ — помисли си Евгений Степанович с уплаха и отново почувствува сърцебиене. Сирената ревна оглушително и му се стори, че пурпурното небе се разцепи с тръсък. Сетне настъпи тишина и той чуваше как долу се обаждаха гласовете, шуртеше вода и Басов викаше в разговорната тръба:

— Малък ход!... Да се пусне аварийният двигател... Добре.

Насреща лъхна горещ смрадлив полъх и долетя монотонно могъщо бучене, сякаш някъде пламтеше силно горяща печка и вятърът виеше в отвора.

— Наливо, още наляво! — неочеквано викна Евгений Степанович и бързо крадешком се прекръсти. — Дръж така...

IV

На спардека матросите смъкваха брезента от лодките. Една от тях беше ярко осветена от заревото на пожара и под нея зад борда кипваше розова пяна. Другата лодка беше от другата страна на спардека, под нея беше тъмно и шумяха невидими вълни.

Хюсein скочи пръв в осветената лодка и заоправя веслата. След него, кой знае защо, влезе и възрастният матрос Фомушкин, който дотогава неспокойно се въртеше край борда и помагаше да свалят брезента.

— В лодката е по-спокойно — смотолеви той с усмивка, — все е по-далеч от мазута...

Той седна зад кормилото, вкопчи се с две ръце о борда и виновно погледна Хюсein, сякаш се срамуваше от своята нерешителност.

— Майна! ^[1] — провикна се Хюсein. — Съветските моряци не изоставят другарите си! Ясно ли е?

Сега той беше оживен, почти весел и докато матросите въртяха ръчките на шлюпбалките, все поглеждаше към горящия кораб, сякаш нямаше търпение да го види по-отлизо.

Дотича запъхтян Володя Макаров и замаха с ръце на матросите, които спускаха лодката.

— Чакайте, и аз ще отида с тях! — викаше той. — Почакайте бе!

— Спускат! — крещеше Хюсein, изправил се в цял ръст и балансирайки с ръце. — Какво спряхте? Майна!

— Как може, Мустафа? — избърбори Володя. — Басов отива, и ти, и Котелников... Заедно живяхме, а сега...

— Ти трябва да държиш връзка с брега. Отивай при апарата. Не знаеш ли дисциплината?

Лодката се хълзна край борда на танкера и Хюсein я отблъсна с веслото, изкара я срещу вълните.

— Как може? — повтори Володя тъжно. — Само аз...

Лодката се гмурна между черните гърбове на вълните, като леко загреба вода. Веслата на Хюсein се издигаха над водата с широк размах и самият той ту се навеждаше напред, ту бавно се отдръпваше,

сякаш падаше на гръб. Бордът на „Дербент“ се отдалечаваше в тъмнината, пламнал от отблъсъците на заревото, и иззад кърмата му изплува, като пробляскваше с веслата, втората лодка, нежнорозова и крехка като портокалова коричка.

— Басов иде — каза Хюсеин и наблегна върху веслата. — Съветските моряци не изоставят другарите си. — Той с удоволствие повтаряше тази фраза, която сигурно би се харесала и на Басов. — Истината ли казвам, братле?

Лодката налетя върху голяма вълна с ярко осветен гребен и насреща ѝ вятърът донесе първите струи дим.

Фомушкин се закашля и конвулсивно изкриви уста, като се мъчеше да се усмихне.

— Дръж към огъня! — обърна се Хюсеин. — Накъде караш?

— Там няма никой — промълви матросът, като сочеше горящия кораб, — там водата гори, погледни!

Около тях се люшкаха широки ивици светлина и водата, стичаща се от веслата, ярко блестеше. Хюсеин непрекъснато поглеждаше през рамо и се мъчеше да разбере какво става на „Узбекистан“. Той видя острите езици на огъня, които се извиваха над мостица, и празните прозорци на горните каюти, които изригваха облаци искри. По борда на кораба като из кипящ котел течаха пламтящи струи нефт, разливаха се на червени потоци по водата и мъждиво проблясваха през завесата от дим.

— Там няма никой — повтори упорито Фомушкин, — да се върнем обратно, Мустафа.

— Хайде-хайде! — гневно подвикна Хюсеин. — Стига си дрънкал!

Срещу лодката се носеха розови храсти дим и през тях се виждаше нещо, прилично на шамандура.

Шамандурата се приближаваше, поклаща се от вълните и никак странно мърдаше, като живо същество, обрасло с пипалца. Хюсеин оставил веслата и отиде на носа. Двама души се държаха за спасителен пояс, извърнали глави към приближаващата се лодка.

— Дай ръка! — викна Хюсеин на човека, който го гледаше от водата. — По-бързо, другарю?

Ръката му беше хълзгава и студена. Хюсеин внимателно хвани под мишниците отпуснатото тяло и прехвърли човека през борда.

— Легни, братле, почивай — каза Хюсейн, докато изтегляше спасителния пояс. — Хайде, давай, следващият!

Вторият беше почти гол и хълзгавото тяло все се изпълзваше от ръцете на Хюсейн. Едното му око беше плътно затворено, а другото ту се отваряше широко и безсмислено, ту отново се закриваше от треперещия клепач. Той се строполи на дъното на лодката и сгъна коленете си, като се сви на кълбо.

— Ми-и-лички — рече той, като си пое дъх с пълни гърди, — а ние вече си мислехме — свършено е с нас.

— После ще разкажеш — прекъсна го Хюсейн и хвана веслата.

— Къде са вашите лодки?

— Едната видях... спуснаха я — изтрака със зъби спасеният, — но другата е без весла... струва ми се, че се преобърна, когато се хвърлих във водата... Студено!

Отзад се приближи втората лодка от „Дербент“. Чуваше се как потракват ключовете на греблата й и се люшка по вълните.

— Вятърът се промени! — викна Басов от кормилото. — Не се бави, Мустафа!

— Двама са на лице — отвърна Хюсейн, като работеше с веслата и оглеждаше първите спасени от него хора с вид на риболовец, хванал добър улов.

Фомушкин, който през цялото време седеше неподвижно, скочи изведнъж и започна да си сваля сакото, смръщил вежди от нетърпение. Той прескочи пейката и привдигна за раменете голия човек.

— Обличай го, обличай го, моля те — говореше настойчиво той, — на мен не ми трябва...

— Виж ти! — каза Хюсейн. — А аз нямам нищо... — Той погледна голите си гърди и засуканите ръкави на ризата си, сякаш съжаляваше, че няма какво да даде.

Насреща бавно се движеше гъста пелена от дим. Тя се свиваше около бордовете на лодката и се кълбеше под ударите на веслата, като водата. Някъде съвсем наблизо лумна мъждив огнен език и струя въздух докосна лицето на Хюсейн. Той се закашля и избърса от ресниците си появилите се сълзи.

— Нефтьт гори — продума Фомушкин и с тъга се огледа назад, — разлива се... Няма да се измъкнем оттук, Мустафа.

— Млъкни! — заповяда Хюсейн. — Май че някой вика! — Той скочи на пейката и се вслуша.

Отнякъде, през равното бучене на пожара, достигна проточен, slab вик; сякаш викаше уморен до смърт човек, загубил надежда да бъде чут.

— Ида-а-а! — ревна Хюсейн. — Ей, обади се!

В отговор завикаха вече няколко гласа, но виковете долитаха глухо, като през стена. От дима се показва острият нос на лодка и бавно мина край тях. Матросът, който седеше на веслата, наведе глава и се затресе от кашлица. Басов оставил кормилото и се хвърли към него. По лицето му течаха обилни сълзи, той облизваше сухите си устни и вдишваше лютия дим.

— Греби — каза той със странен, глух глас, — греби, докато душата ти излезе!

Матросът вдигна нагоре червеното си лице с облещени очи на изморен кон и замаха с веслата. Вятърът разнесе дима и повлече над морето черните фъндици сажди и на очистеното късче вода всички видяха обърната лодка. Тя се люлееше и напряко по нея лежаха човешки тела. Други правеха усилия да изпълзят по гладките ѝ страни, но прииждащата вълна ги събаряше отново във водата. Наоколо димяха и тлееха петна нефт, а от противоположната страна течеше бавно неспирният огнен поток.

Фомушкин оставил кормилото на борда и се завъртя на седалката, като се огледа наоколо с обезумели очи.

Лодката остро сви вляво.

— Погледни, Мустафа — смотолеви матросът, — погледни назад... гори...

В далечината се мяркаше неподвижният силует на „Дербент“ и по спардека му като припламвания на мълнии пробягваха червени искри.

— „Дербент“ гори — горчива заплака Фомушкин и се загърчи като епилептик, заплашвайки с юмрук Хюсейн. — Погуби ме ти, мерзавецо... Къде да се дяна сега? Наоколо море... А-а-а!...

Той опули в мрака чудовищните чинии на очите си и захлипа високо, задушавайки се от дима. Хюсейн се промъкна при него през пейките, като разклаща лодката и скърцаше със зъби.

— Мълчи! — зарева той яростно. — Ще ти разбия мутрата... Ще те хвърля през борда. Мълчи!

Замахна с юмрук, но не удари, а сграбчи матроса за яката и го съмъкна от седалката. Червените огньове на „Дербент“ проблеснаха веднъж-дваж и изгаснаха.

— Гледай, глупако! — викна Хюсейн задъхан. — Стъклата блестят, а ти хленчиш! Ех, лайно!

Той издърпа кормилото от гнездото и хвана веслата. Лодката на Басов бе вече при ивицата на огъня и силно се разклащаше от увисналите на бордовете ѝ хора, които бързаха да се измъкнат от водата. Обърнатата лодка се премяташе по вълните и мокрите ѝ страни отразяваха като огледало огъня. Хюсейн се приближи до нея, удари силно борда ѝ и мигновено скочи на крака. От водата се показваха вчепкали се ръце и тъмни гладки глави с отметнати назад бледни лица.

— Стой! — викаше Хюсейн, като прехвърляше през борда тежко тяло, което го обля с потоци вода. — Не се хващайте всички за единия край. Току-виж, сме се преобърнали!

По лицето и откритите си гърди той усещаше нетърпимата близост на огъня и му се струваше, че ей сега очите му ще се пръснат — няма да издържат заслепяващата жар. Но непрекъснато изваждаше от водата плъзгавите полуголи тела и ги слагаше до противоположния борд, за да не се преобърне лодката.

— Всички ви ще прибера — говореше той, докато се плискаше с шепи солена вода. — Не се вкопчвай така за мене, де! Нима ще те оставя тук? Ех, другарю!

Сетне напипа неподвижно, съвършено голо тяло и се помъчи да го повдигне, но то се изпълзна от ръцете му и той отново го хвана за косите и не го изпускаше вече. Преобърнатата лодка вече димеше и жълтите езичета на пламъка, изпълзели от димната пелена, внимателно я облизваха. Лодката на Басов изви с кърмата към огъня. Тя мина съвсем близко и Хюсейн видя как Басов гребеше като бавно отмяташе веслата, сякаш върху тях тегнеше прекомерна тежест.

— Оттегли се! — викна механикът със същия звънтящ глас. — Ризата ти дими... Оттегли се, ти казвам!

Но Хюсейн все още се бореше с мъртвия товар на безжизненото тяло. Той го издигна наполовина от водата и го хвана под мишниците, като събираще сили.

Внезапно духна пареща струя, посипаха се червени искри и той почувствува нетърпима болка. Някой до него високо измуча през стиснати зъби и заудря с крака по борда на лодката. Хюсеин се напрегна и с мъка преодолявайки тежестта увисната на ръцете му, измъкна накрая тялото, падна на седалката и пипнешком намери веслата.

Той не виждаше нищо в дима, задуши го кашлица, пред очите му заплуваха черни кръгове. Гребеше, като машинално движеше ръце и се отмяташе назад, налучквайки по нюх посоката.

Постепенно димът оредя, въздухът стана по-чист и Хюсеин пое дълбоко въздух няколко пъти, изкашля се и плю зад борда. Очите му сълзяха от горещината и саждите, но през пелената от сълзи той виждаше летящите по посока на вятъра къдреви повесма дим и зад тях златисточерния скелет на горящия танкер. Огънят се нахвърляше върху него като червеников космат звяр, прескачащ надстройката и захапваше палубата и между зъбите му пръскаха фонтани от горящ нефт. После танкерът бавно легна на една страна, показва от водата плоското си дъно, а от трюмовете му бликна буен поток златна лава и изряза в тъмнината широк кръг от морето.

В края на осветения кръг стоеше „Дербент“. Към него се приближаваха набърканите доторе с хора бели лодки, кимаха с носове, мятаха се по вълните, а мокрите лопати на веслата блестяха — три отпред и една отзад. По средата намаляваха ход, като дочакваха изоставащата, чийто гребец неравномерно разгребваше с веслата и се олюяваше на пейката като пиян. Сетне го смени друг и скоро изоставащата лодка се присъедини към предните. Така известно време те плаваха редом една до друга, но изведнъж едновременно спряха и вдигнаха весла.

Горящият кораб потъващ с кърма във водата, вирнал нагоре черния си нос, обвит в облаци дим, и небето над него бързо потъмняваше. Скоро димът се разпръсна. На мястото, където стоеше корабът, нямаш вече нищо. Само широки ивици нефт догаряха върху водата, избухвайки с мъждив пламък.

По-ясно се откроиха блестящите редици от илюминатори на „Дербент“ и осветените прозорци на горната палуба. Металическият вой на сирената, която свикваше лодките, раздра въздуха.

Хюсein приклекна, опря ръце о мокрото дъно на лодката и долепи рамо до мъничкия човек, седнал до него. Когато скелетът на „Узбекистан“ се скри под водата, този човек започна да хлипа и Хюсein мълчаливо хвана ръката му. Ръката беше малка и тънка и Хюсein си помисли, че спасеният сигурно е много нисък и слаб като момченце.

— Ти ли си, Валериан? — попита той тихо.

— Разбира се, аз съм — отвърна басово малкият радист. — А вие кой сте?

— Аз съм Хюсein, мотористът от „Дербент“. Защо плачеш? Обгорял ли си?

— Не, съвсем малко... За танкера ми е мъчно... А на вас?

— На мене също...

Малчуганът се размърда и въздъхна с дълбока, трепереща въздишка.

— Ето я там нашата лодка, значи, е невредима. А другата се преобърна, аз бях на нея. Само че вътре не са всичките наши... — Той се притисна до рамото на Хюсein и зашепна: — Вижте какво, тук лежи чично Коля, нашият огњар. Той не мърда и струва ми се, не диша. Боя се...

— Мълчи, Валек — прегърна Хюсein момчето. — Чично Коля умря.

По палубата на „Дербент“, край борда, се тълпяха хора, осветени в гръб от ярката светлина на фенер. Фомушкин наблюдаваше енергично на веслата, като поглеждаше през рамо към провесените от спардека шлюпбалки.

— Куката! — каза Хюсein и се изправи на крака. — Ей, вие там на „Дербент“!

Той дишаше тежко, прекъслечно, гърдите му клокочеха и хъркаха, кожата му пламтеше, а очите му бяха помътнели от сълзите. Лодката се плъзна нагоре и той видя на борда Володя, който го търсеше с тревожна загриженост. Усмихна му се, както се усмихва човек след кошмарен сън, когато познае наведеното над него близко, приятелско лице. Искаше му се да каже, че вижда лошо и едва стои на крака, че му е зле, но не каза нищо, а само изхриптя делово:

— Погрижи се за превръзки, Володка. Тук има обгорели.

[1] Майна! (мор.) — Пускай! — Б.пр. ↑

V

Басов стоеше на палубата и притискаше към лицето си парчета от бинт, напоени с манганов разтвор. Бездействието го измъчваше, искаше му се да надникне в машинното отделение, но Догайло каза, че трябва да държи на лицето си тези студени парциали.

— Току-виж, станала гангrena — заплаши го с пръст боцманът. Той бързаше за каюткомпанията, където превързваха обгорелите.

Те бяха твърде много и всички се оплакваха, че им е студено и не могат да дишат. Басов, също се затътра натам, но някак не си намери работа. Няколко души от екипажа на „Дербент“ успяха да дадат първа помощ. Електротехниците събличаха пострадалите или просто разкъсваха мокрите дрипи по тях. Вера превързваше и изплашено се вглеждаше в равнодушното почеряло лице, обезпокоена, че е стегнала повече, отколкото трябва.

На обедната маса лежеше щурманът на „Узбекистан“ с дупка на главата от взрива. Той лежеше по корем, вкопчил се в мушамата, и плещките му потръпваха. Володя измъкваше от раната снопчета коса, чумереше се и поглеждаше нерешително шишенцето с йод.

— Не мога повече — шепнеше щурманът зачервен. — Какво умуваш над мен, момче?

— Ей-сегичка, още малко, моля ви се, потърпете — шепнеше Володя с отчаяна физиономия. Той напои с йод парче памук и го прокара по краищата на раната. Щурманът се дръпна, заскърца със зъби и изруга.

— Готово — обяви Володя с вид на хирург, завършил сложна операция. — Вера, превържи другаря!

Мустафа послушно протегна към Володя обгорелите си ръце. Лицето му беше бинтовано набързо и през процепа на бинтовете гледаха възпалени, сълзящи очи. Той забеляза Басов и се оживи.

— Пари ли, Александър Иванович? — попита лукаво той и като погледна ръцете си, добави учудено: — Виж ти, какви са червени като моркови!

— Стой мирно — сгълча го Володя с мрачна нежност. — Да не би моята кожа да се е ощавила? Пън!

По пода се въргалиха парчета бинт и парцали. Миришеше на болница. На ярката светлина, където погледнеш, лъщяха голи човешки влажни тела. Басов постоя и излезе на палубата. Прозрачното предутринно небе синееше над мачтите и звездите потъваха в него, като просветваха сякаш през чиста вода. Но на него все му се привиждаха отблъсъци от червена светлина по морето и от време на време сякаш преставаше да вижда. Лицето и ръцете усещаха палеща горещина и виденията от изминалата нощ още не го напускаха. Всичко, което беше правил през тази нощ, бе дотолкова призрачно, че не му се искаше да мисли за това. Та не стана ли всичко без неговото участие? И той се размисли за хората, с които работеше рамо до рамо, за хората, които обичаше и с които се гордееше.

Само преди няколко месеца ги смяташе негодни за нищо, никаква лукава, дребна порода. Не, това бяха съвсем други хора. Те изчезнаха и той не помнеше дори как се казваха, не помнеше лицата им. Хюсеин и Володя, и шлосерът Якубов, той сякаш ги познаваше от дълги години и те с нищо не бяха по-лоши от монтьорите или стругаря Ейбат, с които се гордееше някога.

През пролетта, като напускаше завода, си мислеше, че животът му е свършил. А сега знаеше: следващата година ще се появят нови, повишени норми. Много кораби преминаха вече на стахановски рейсове и „Агамали“ отново изпреварва, заплашва да заеме първото място. Как ли ще се представи следващата година екипажът на „Дербент“? Басов си помисли, че ако внезапно изчезне, в негово отсъствие май нищо няма да се измени на „Дербент“. Но именно затова решително знаеше, че няма да напусне танкера след завършката на навигацията.

Стана му весело. Притиснал бинтовете към лицето си, той си засвирка фалшиво никаква игрива, бодра мелодия, но всяка минута прекъсваше свиркането, защото кашлицата го задавяше. Разхождаше се по палубата и изведнъж, като стигна до въженото помещение, рязко се спря и прекъсна свиренето.

На палубата, под разкъсаното кърмово знаме, лежаха трупове. Вятърът повдигаше края на знамето и откриваше неподвижно разперените стъпала на мъртвците. Как можа да ги забрави? Нали сам

помогна да ги положат тук, да ги покрият със знамето, и помнеше, че са двама и че единият беше се удавил преди идването на лодките. Помнеше през цялото време, а сега, кой знае защо, забрави.

„Това е от умората“ — помисли си той, сякаш се оправдаваше, и се мъчеше да възобнови чувството за непоправимостта на случилото се, което го беше зашеметило, когато за пръв път видя умрелите.

Но колкото и да се насиливаше, не му се удаваше да потъне в тъжни мисли. В ушите му продължаваше да звуци все същата игрива мелодия.

„Какво става с мен? — мислено се питаше той. — Нали хората загинаха и това е непоправимо. Как мога да мисля за дреболии, да се радвам на каквото и да било, да мечтая за бъдещето? Или закоравях, научих се да командувам и загубих чувство за жалост към хората? Тогава мястото ми не е тук...“

„Не е вярно — отговори си сам. — Ти отиде заради тях в огъня и караше и другите да правят същото. Ти ги обичаше, тези непознати на теб хора, инак какво друго чувство те тласкаше в тази нощ? Но те умряха и това стана ненужно. Мустафа Хюсейн едва не загина, за да извади от водата мъртвото тяло. Той не знае страх, има голямо, горещо сърце и ти с всичките свои знания си само един делови, сух човек пред него. Но той се смее, когато му бинтоват раните от изгарянето, и мисли за машините, за престоя в пристанището, и нима мъртвите имат нужда от неговата скръб?“

Басов оправи отметнатото платнище на старото знаме и се отдалечи. Лицето му гореше, но на душата му беше спокойно. Той поглеждаше часовника си и съобразяваше дали не е време да телеграфира в пристанището, вслушваше се в шуртенето на водата — пак са забравили да затворят крана на спардека!

После срещна Котелников и той го поведе към фенера с тайнствена усмивка.

— Пък аз имам нещичко — каза той, като криеше ръката си зад гърба. — Хубаво нещо. Да ти го покажа ли?

Той подаде на Басов листче хартия, изписано с четлив, полегат почерк, и Басов прочете при светлината на фенера:

„Не можем да помогнем на «Узбекистан» поради силния вятър и искрите. Изпратете спасителен кораб. «Дербент». Кутасов“

— Първият помощник ли е писал това? — досети се Басов. — Откъде ти попадна телеграмата?

— Ами много просто! Докато Мустафа алармираше със сирената, Касацки написал това документче и го пъхнал на Володка, за да го предаде по радиото. А Володка, разбира се, не го изпратил и сега искаше да го отнесе в клозета, но аз му го измъкнах. Та това е цяло съкровище! Дръж! Ще влезе в работа пред съда. — Котелников акуратно сгъна листчето. — Сега вече няма да се откопчат. Ще изгризкаме тия паразити! Как мислиш, колко години ще им лепнат?

— Не знам — каза Басов. — Не съм юрист. Все пак жалко за стареца — добави той отвратен.

— За кого?

— Жалко, казвам, за стареца, за капитана. Въщност той е много нещастен...

Котелников престана да се усмивча.

— Жалко? Ай-ай! Какво ще правим сега? Може би ще ги прикриваме, а? Какво е твоето мнение?

— Ти не ме разбра — смути се Басов. — Как ще ги прикриваме? Аз само казах за стареца, че е жалък и...

— Жалък ли, казваш? Ай-ай! А какво лежи там, видя ли? — кресна неочеквано Котелников, като посочи към възвеждания склад. — Ако не беше твой старец, тези главни щяха да бъдат хора. Слушай, ако намислиш да го прикриваши...

— И през ума не ми е минавало — припряно се заоправдава Басов. — Просто изтърсих глупост.

— Чак такава глупост! Добре, че сме сами. Момчетата сега са сърдити... Слушай, а малчуганчето, радистът, спи на койката при мен. Мустафа го доведе. Цял-целеничък, само косите му са малко опърлени. Отначало току се вайкаше — мъчно му за танкера и бележниците му изгорели. Там, казва, имало много интересни неща. А сега спи, умори се. Слабичък е, да беше го видял, ръчичките му като стръкчета!

Небето на изток бързо светлееше. Отвъд морето се появиха планини, сякаш грамада от облаци, а зад тях се кълбяха облаци като снежни планини. Показа се късче слънце и гребените на вълните бисерно порозовяха.

НЕОБХОДИМОСТ

I

Белецка дочака смяната и се облече бързо и мълчаливо. Сега ѝ се искаше само едно — да си отиде незабелязано, за да избегне разпитванията на колегите си. Но Лиза Звонникова обикаляше около нея и плачливо проточваше:

— Защо мълчиш, Му-ус-ка? Това е нещо невероятно. Мусенка, миличка, златничка, разправи.

— Главата ме боли — бързо отвръща Муся, като туряше баретата си и се оглеждаше в прозоречното стъкло. — Това е такъв ужас, че нямам желание да си спомням. Тарумов ще ти разкаже.

Тя тръгна към вратата, но Лиза я догони и плесна с ръце.

— Муся, ами нали там е Сашка? Какво става с него? Муся, миличка...

— Чак сега ли си спомни? — избухна злобно Муся. — Не знам нищо. Остави ме.

Тя изскочи навън и изтича по стъпалата. Слънцето се издигаше над белите къщи, откъм пекарниците вятърът донасяше мириз на топъл хляб. Хората тичаха към трамвайната спирка, бързо се качваха по стъпалата на вагоните и лицата им бяха съвсем обикновени, загрижени, малко посърнали след съня.

Седнала в трамвая между дебела старица, която смучеше бонбон, и работник с калпак, Муся се почувствува много самотна.

„Сега наближават Махач-Кала — мислеше тя. — Саша стои на палубата и гледа към брега... Впрочем за какво му е да гледа брега? Сигурно си спи спокойно в каютата. Той е винаги спокоен, доволен от положението си, а аз се измъчвам кой знае от какво. Стига съм мислила за това... Ами ако е обгорен и лежи заедно с другите обгорени.“ Муся си представи бели койки и на тях неподвижни фигури, закрити с чаршафи. Тя потрепера и се огледа уплашено. Дебеланата хрускаше бонбона, като гледаше сънено пред себе си, и бузите ѝ се тресяха от тласъците на трамвая. Човекът с калпака се канеше да слизи и поглеждаше през прозореца.

„Колко време не сме се виждали — мислеше си Муся, — май, юни, юли... — тя бързо прегъваше пръсти, като мърдаше устни — август, септември, октомври... половин година... Не се е обаждал, забравил ме е и толкова. Да върви по дяволите, дори така е по-добре! Ах, да си стигна по-скоро у дома.“

Муся погледна с ненавист дебеланата и сви краката си под седалката. Трамвайт загърмя на стрелката и край прозореца се замяркаха дърветата по булеварда.

„Днес се държах като глупачка. Тарумов сигурно си мисли, че съм просто патка като Галя Гончаренко, която спи със снимката на мъжа си. Уф, каква гадост! Но не е ли все едно какво си мисли той? Главното е, че се страхувам много... и нищо не мога да направя. Струва ми се, че ей сега ще се разрева. Ах, аз просто съм побъркана!“

На ъгъла на Молоканска Муся слезе от трамвая. Двама непознати четяха вестник на тротоара. Високият човек с моряшка шапка се обърна към другия:

— Това е станало тази нощ, значи, във вестниците ще излезе утре, а не днес. — Той гледаше усмихнат Муся и побутна другаря си, да я погледне. — Ех, че хубави са тия бакински девойки — първо качество!

Муся тичешком стигна до кръстопътя и се спря. Морякът продължаваше да я гледа с безцеремонно любопитство и сякаш се канеше да се приближи. Муся се замисли един миг и изведнъж стремително се спусна през средата на пътя.

„Само ще направя справка в управлението няма ли нещо ново — съобразяваше тя. — В това няма нищо особено, всички се осведомяват, не само аз. Но какво мога да науча оттам, като току-що идвам от радиостанцията? Все едно... Ах, каква съм глупачка!“

Тя се ядосваше на моряка, който гледаше подире ѝ, на камиона, запречил пътя, на самата себе си.

В управлението на параходството действително не узна нищо ново. При входа стояха жени и една от тях — съвсем младичка, с жълта блузка, плаче скришом, извърната към стената.

— Успокойте се — каза ѝ Муся. — Мъж ли имате там?

— Не... познат.

— Къде?

— На „Дербент“.

— Та, престанете, де — говореше Муся. — Аз там имам мъж, но не плача. Чуйте ме, всичко ще мине.

Момичето изтри очи и се усмихна.

— Мислите ли?

Муся тичаше по Олгинска и бузите ѝ пламтяха.

„Зашо ѝ казах за мъжа си, зашо излъгах? Нямаше за какво да ходя там. Нали е жив и спокоен както винаги и навсярно не мисли за мен. Но това момиче плачеше... Глупости! Той беше подписал телеграмата... Това не значи нищо. Би могъл да я подпише, дори ако... Ах, кога ще свърши всичко това!“

При входа на хотела тя се поспря и погледна в огледалото на вратата. Пред нея в рамката стоеше девойка с тъмни зли очи. Косата ѝ беше се разпилияла изпод баретата и прикриваща горящите уши.

— Е, какво? — шепнеше си Муся с ненавист. — Къде ще изтичаш сега? Трябва да се чака. И кому е нужна твоята тревога? Да си беше седяла в къщи...

Девойката от огледалото отвърна със злобна гримаса и дори се озъби. Муся се потътра нататък. Мина Молоканска, сви машинално в двора и се изкачи по стълбата. В коридора децата с грохот теглеха по пода дървено конче. Съседката изнесе от кухнята мокро бельо.

— Мусенка, вчера идва да ви търси инженерът — каза тя, — оня, Истомин, струва ми се...

Тя се усмихваше с лукава, съчувства усмивка, както се усмихват възрастни, отдавна женени хора, когато говорят за чужди любовни връзки.

— Помоли да ми предадете нещо ли? — заинтересува се Муся.

— Каза, че ще намине утре. Криете я от мене, казва, но аз все пак ще я намеря. Познахте, казвам, в джоба ми е. Не се червете, Муся. Аз винаги съм ви желала доброто — според мене той е много симпатичен.

— Нямам нищо с него — каза Муся омърлушено. — Вие ми се подигравате.

— Отде да знам. Ох, че сте прикрита, гражданко!

Муся отиде в стаята си и легна на кревата, като се сви на кравай и подложи длан под бузата си, както правеше винаги, преди да заспи. Но сънят не идваше, макар цялото ѝ тяло да тръпнеше от умора. Все ѝ се струваше, че лежи неудобно, обръщащо се от една страна на друга и не можеше да си намери място. Настипваха моменти, когато мозъкът ѝ

отказваше сякаш да работи и пред очите ѝ се мяркаха неясни образи. Но внезапен тласък я разтърсваше и като идваше на себе си, отново усещаше страшно беспокойство, искаше ѝ се да скочи и да отиде някъде, да предприеме нещо, макар да знаеше, че не може да се предприеме нищо, само трябва да се чака.

„Какво лошо съм направила — мислеше тя, като се обърна по гръб и отвори очи. — Е, хайде да се разберем и да свършим с това... Саша е на «Дербент» и нищо не се знае за него, това е най-важното; но скоро всичко ще се изясни и... тук аз нямам никаква вина. Какво още? Той е станал друг... но той винаги е бил друг, не такъв, какъвто съм си го представяла. Нима е неудачник и фантазьор? Сега вестниците пишат за него... Пък Яшка Нейман се оказа бюрократ и го ругаят по събрания, а той се мъчи да представи нещата така, сякаш никога не си е и помислял да тормози стахановецца Басов. Но нали аз нямам нищо общо с това... Лъжеш!... Ти също го тормозеше заедно с другите, но никой не знае... Заедно с Нейман... Фу, каква подлост... И все пак, когато днес стана нещастието, аз се страхувах за него. Значи, не съм толкова голяма негодница? Пак лъжеш! Той никога не ти е бил безразличен, винаги си се стремяла към него. Но се уплаши от неуспехите му и побягна като подплашен кон. Не го усуквай, уплаши се... Ясно. Какво още? Ах, да, този Истомин! Ти го даваше за пример на Саша, защото преуспява и началството го ценит... Сашка слушаше и мълчеше... Това пък какво е?... Слушаше и мълчеше... Сега плачи, глупачке!“

Муся се повъртя в кревата, изпохапа устните си и наистина заплака. Тя си спомни как веднъж се отби в службата на Истомин, в управлението на пароходството, за да отидат на театър. Това беше в средата на лятото. Саша отдавна бе отпътувал в морето, и тя се срещаше с Истомин почти всеки ден.

Пред входа стоеше автомобилът на Годоян и около него се въртеше дребният потен шофьор и бършеше с парцал стъклата на колата. Минута след това излезе Истомин, придружен от няколко съслуживци. Без да забележи Муся, той се приближи до колата.

— Здравей, Николай — поздрави той любезното шофьора. В движенията и в тона на гласа му Муся забеляза някакво докарване, вероятно и шофьорът също забеляза това и взе небрежно цигарата, мачкайки я с омаслени пръсти.

— Хубаво фордче — каза завистливо Истомин на възрастния човек, който стоеше до него. — Ех, да беше наше... — обърна се и видя Муся. — Закъснях малко — каза той със съвсем друг, уверен и внушителен глас, — извинете, задържаха ме.

На Муся ѝ се стори, че той сякаш нарочно произнесе високо тази фраза, за да го чуят колегите му, които стояха на тротоара. Тя срещна очите на шофьора и се изчерви.

— Дойдохте навреме — отсече сухо тя. — Е, да вървим.

В това време излезе Годоян. Той намести чантата си под мишница, свали очилата и започна да ги бърше с носната си кърпичка, като присви късогледите си очи. Истомин пусна ръката на Муся, стана изведенъж сериозен и се поклони чевръсто. Годоян допря леко ръка до фуражката си и влезе в колата.

— Видяхте ли? — попита Истомин, като крачеше до Муся по тротоара. — Той ме познава и винаги ме поздравява, когато се срещнем. Другите дори не ги забеляза. Видяхте ли?

Тази вечер нямаше никакъв вятър и над града тегнеше гъст, неподвижен въздух, напоен с мириз на цветя и бензин. По гладкото огледало на морето край брега се движеха червените и зелени светлинни на корабите и Муся гледаше все натам, отговаряше не на място и се чувствуваше самотна и никому ненужна. Оттогава изминаха много месеци, но споменът изведенъж стана толкова жив, сякаш всичко това се беше случило вчера.

„Утре ще отида на пристанището — намисли тя и се успокой малко. — Да отида ли? На Саша ще му се стори, че тичам при него заради статиите във вестника. Все едно, нека си мисли каквото ще... Само да го видя поне веднъж. Сега ще заспя, защото реших да отида и няма за какво повече да му мисля... Не, чакай. Как можах аз толкова да греша?... Уплаших се от неуспехите му? Не, тук има още нещо. Аз не разбирах най-важното в него: че му е необходимо, такъв, какъвто е — да върви по този труден, но единствен за него път...“

Отнейде се появи лицето на старицата. И тази мисъл, завоювана с такова усилие, изведенъж се замъгли и изопачи. Старицата пъхаше в устата си бонбони и бузите ѝ се тресяха като на булдог. Дълго време Муся не можа да се освободи от тази старица, но вече на заспиване се обърна на хълбок и ненадейно пред нея се появи друго лице, спокойно, дори малко флегматично, със ситни бръчици по загорялата кожа около

очите. И Муся отчаяно протегна ръце към това лице от страх да не изчезне.

— Така ми липсваше, командире — оплака се тя, като се усмихваше блажено. — Но ти вече тръгваш? Тъкмо сега ли, когато така се затъжих за теб? Чуй, сега знам, че това е необходимо, за теб е време да вървиш. Виждаш ли, не те задържам, макар да ми е мъчно. Колкото ми е мъчно, толкова ми е и светло, хубаво...

Скъпото лице се замъгли и изчезна. То не се появи вече, а на Муся ѝ се присънваха физкултурни състезания, дежурство в радиостанцията, някакви телеграми. Но през цялото време, докато спеше, не я напускаше радостното чувство на гордост, което остави у нея първият сън.

II

Те слизаха един по един на пристанището — спасените моряци от „Узбекистан“, — слизаха бавно по стълбите, като внимателно се държаха за перилата с бинтованите си ръце. От танкера им махаха с фуражки и те се поспираха, обръщаха се назад, сякаш се разделяха с близки и скъпи хора. Санитари с бели престилки ги извеждаха зад оградата, където войниците от пристанищната охрана проправяха път сред тълпата. На шосето силно виеха сирените на санитарните линейки. Последен слезе Валериан Ластик. Той се сърдеше на санитаря, който се опитваше да го хване под ръка, и се дърпаше да се върне за нещо.

— Володя, трябва да държиш връзка с мен — викаше той на Макаров. — Така не ми се иска да ви напусна! Защо не ме гледаш, Володя?

Пред оградата той се обърна още веднъж и се провикна с дрезгавия си момчешки бас:

— Предай на вашите стахановци, че ще пиша за тях... И ще бъда, както вие искате...

Братичката се хлопна зад него и белите престилки го скриха от Володя.

— Чу ли? — попита той Басов, който стоеше до него. — Предай, казва, на стахановците... Ние наистина много му се харесахме. Дори млясна накрая Котелников, тоя мухльо. — Володя се разсмя весело и се приближи до Басов. — Слушай, Александър Иванович, какво разказа капитанът тази нощ. Казва: с помощника имали нещо като взаимно поръчителство. И в миналото им е имало нещо нечисто, не мога да разбера какво. Разказва и се тресе цял като в треска и сълзите му на очите. „Гълъбчета, милички, казва, какво направи този човек с мен!“ Значи, съвестта е започнала да го измъчва и се откри. Сега ще отиде с помощника под съд, а при нас ще назначат нови, проверени хора. При нас сега не дръж камък в пазвата си — ще те клъвнем! Знаеш ли, днес настроението ми е едно такова глупаво, сякаш съм именник. Дори някак ми е срамно.

— Хубаво настроение ли? — усмихна се Басов. — Това не е лошо.

— Не, все пак е срамно. Стана авария, и жертви имаше. Колко хора пострадаха! Я гледай, Мустафа воюва с лекаря.

Старчето лекар, дошло от града, преграждаше пътя на Хюсеин, Който се опитваше да се мушне в прохода към палубата. Хюсеин напираше, мъчеше се да се провре ребром и се озърташе безпомощно.

— Не, вие сте невъзможен човек — говореше лекарят, като събираще молитвено ръце и гледаше Хюсеин над очилата си с такъв вид, сякаш се съмняваше, че под бинтовете невъзможният човек може да има обикновено човешко лице. — Знаете ли какво рискувате? Ами ако стане инфекция...

— Но те вече завехнаха — мърмореше Хюсеин, като оглеждаше превръзките по ръцете си. — Напразно се вълнувате, докторе.

— Все пак заповядайте на брега.

— Няма да дойда. Много просто!

— Не, ще дойдете! Къде е помощникът по политическата част? Това е възмутително!

Басов сложи ръце зад гърба си и се запъти с ленива походка към спорещите.

— Ти си длъжен да даваш пример на другарите — каза той на Хюсеин, — а вдигна цялото пристанище на главата си. Как не те е срам?

— Там ще си съсиля нервите — упорствуваше Хюсеин. — Слушайте, докторе, оставете ме на мира!

— Не мога да те пусна при машините с такива ръце — обясняваше търпеливо Басов. — Разбери най-сетне, умнико!

— Добре, ще сляза... Но това не е другарско, Александър Иванович.

— Върви, върви...

— Пускат публиката! — извика Володя Макаров. — Котелников, женичката ти иде.

Тълпата се втурна иззад оградата и заля пристанището. Жените тичаха, прескачаха тръбопроводите и се вглеждаха отдалеч в стоящите край борда моряци да открият близките си. Басов видя как към Хюсеин се спусна девойка с жълта блузка и протегна стремително

ръце към него. Но тя не го докосна, ръцете ѝ безсилно се отпуснаха — двамата застанаха един срещу друг.

Басов се обърна и бавно тръгна към бака. Край възжения склад се търкаляше избелялото дрипаво знаме, което закриваше мъртвите. Шумяха потоците нефт, изливачи се от маркуча в товарния люк. Басов погледна натам, като съобразяваше колко време остава до края на товаренето. „Дано е по-бързо“ — помисли си той с внезапна тъга. Зад гърба му се чуха стъпки, които ту се приближаваха, ту се отдалечаваха, възбудени женски гласове, прекъсвани от бързо дишане, откъслечни фрази.

- Не знам как дочаках...
- Къде е той, къде? Повикайте го, другарю...
- Защо не съобщавахте по радиото?... Толкова се тревожех...
- Е, нищо и никаква дреболия... — отвърна мъжки глас.

Басов познаваше всички тези гласове, но бягаше от тях, отиде на отсещния борд и се наведе над него. Далече долу по зелените вълни се люлееха ръждиви петна мазут и отвесната стена на танкера, начупена, потъваше на дъното.

„Хубаво е, че Котелников има жена и дете — мислеше си той, вперил поглед в неясното си отражение върху водната повърхност. — И при Хюсein дойде една жълтичка. Как се спусна към него... Трябваше да отида някъде по време на престоя. Гледаш, тежко ти е и с нищо не можеш си помогна. Да отида в каютата! Трябва само да изчакам.“

Вече искаше да се отдалечи от борда, когато зад него се раздадоха стъпки и той се забави, за да изчака, докато отминат.

- Да го извикам ли? — чу се гласът на Володя.
- Не — отвърна бързо един глас.

Басов потрепера и се обърна.

— Аз сама... — Муся стоеше на две крачки от него и той видя на лицето ѝ страдание и уплаха, сякаш нещо в него я ужаси. И неочеквано за себе си Басов изрече глупешки нехайно:

— Да ме навестиш ли дойде? Гледай-гледай... Спомни си, значи...

— Представи си, не те познах — каза тя с нисък груб глас. — Стори ми се, че е чужд човек.

Беше облечена по зимному, с пухкав шал, с който я беше видял вечерта преди раздялата. Тя се приближи, свали шала и изведнъж се изчери до ушите, дори очите ѝ овлаожняха. Басов я хвана за ръка и те постояха така няколко секунди, без да знаят какво да правят.

— Как не ме позна? — попита той със същия пресилено непринуден тон, скован от мисълта, че съвсем не говори това, което иска. — Нима съм се изменил?

— Ето тук имаш лишие — каза Муся, като сръщи вежди и докосна с пръсти бузата си. — Откъде?

— Изгорих се. Тук вчера беше горещо. Нали, Володка?

Володя Макаров кимна сдържано и внимателно огледа и двамата. Сетне, вдигайки рамене, се обърна и тръгна по палубата.

— Ще ти мине — каза високо Муся, като изпращаше радиста с поглед, — трябва да се промие с манган... Спомняше ли си понякога за мен, командире? — попита тя с бърз, заплашителен шепот и сведе глава.

Басов стисна ръката ѝ, тя го стрелна с очи и се усмихна.

— Току-що... — изговори с усилие Басов — когато се приближи...

— Какво току-що?

— Си спомнях. И изобщо често мислех за теб, когато стоях без работа. А сега ти дойде и ми се стори, че е случайно.

— Случайно съм дошла? — засмя се Муся. — Дрънкаш глупости!

Тя се огледа и бързо обви с ръце шията му.

— Тук сноват непрекъснато... Дяволи!... — шепнеше трескаво тя и притискаше устни до бузата му, където кожата се беше попукала.

— А аз трябва да ти кажа толкова много... Нали имаш поне отделна каюта, стахановецо? — Тя го хвана решително под ръка и го повлече след себе си. — Колко време не сме се виждали! Когато идвах насам, ги изчислих: шест месеца и десет дни, ето колко. Но защо не ми се сърдиш, поне мъничко? Редно би било. Ах, не, ти дори и сега няма да кажеш нищо.

Басов вървеше след нея, като стискаше пръстите ѝ, и си спомни онази далечна нощ, когато Муся го водеше в тъмнината през пустошта и пътя им сочеха само тънките изсвирвания на влекачите. Само че сега светеше ярко слънце, под нозете им беше стоманената палуба на

нефтоносача и мазутът шуртеше в товарните люкове, напомняйки за скорошната раздяла. А той още не я беше разbral напълно, макар че пръстите им се бяха вплели здраво и Мусините очи сияеха от неудържимо щастие. Намериха се в жилищния коридор, тук миришеше на кухня, беше тихо и полуутъмно, но от неплътно затворената врата падаше стълб светлина и в него кръжаха замаяно есенни мухи, слюдестите им крилца бляскаха. От здравата прегръдка дъхът на Басов спря, но както в онези далечни дни на тяхното познанство тя първа сложи край на това, като стискаше ръцете му и го караше да бъде послушен.

— Почакай... Казвах аз, че си странен, не си като другите. Защо не ме упрекна досега? Не мога да се освободя от този товар без твоята помощ. Все ми се струва, че на щастието ми ще дойде край. Но не, това е празна работа. Ако ти не искаш, сама мога да си причиня болка. Ето слушай: изплаших се, че си такъв... особен, и това тогава беше толкова странно — един срещу всички с измислиците си... Някакъв мечтател, фантазьор... Знаеш ли, има хора, от които мирише от сто крачки на неудачник. И на мен ми се стори, че в теб има някаква кухина — само мечти и житетска непохватност... Аз съм само един посредствен, ограничен човек, командире, и ми беше обидно да те съжалявам, защото те обичах... Действувах заедно с бюрократа Нейман... Не, не, мълчи, така си беше! Работниците осъдиха Нейман, а за мен никой освен теб не знае, но какъв съдия си ти, когато току-що се целувахме? И ето, отговори ми сега на един въпрос, само дай дума, че ще кажеш истината...

— Давам, разбира се. Какво искаш да ме питаш?

— Слушай. Ако те повикам на брега, още сега и завинаги. Би ли дошъл? — Тя впи очи в лицето му, като предварително тържествуваше.

— Не бих дошъл, Муся.

— Каза го все пак, ах ти, мили мой! Днес съм влюбена в теб, командире, сякаш току-що сме се запознали. След половин час ще се разделим, защото така трябва. Ти няма да напуснеш заради мен, пък и аз няма да те помоля за това, макар и да ми е домъчняло за теб.

— Н-не знам. Ех, Муска, ако можеше да взема отпуск...

— Мълчи, глупче такъв! — тропна тя с крак от досада. — Нищо не разбра, така си и знаех! Ти умееш да мислиш само праволинейно и съвсем не си знаеш цената. Може би си мислил, че съм те забравила.

Да, така си е, виждам, че си го мислил. А аз ще ти разкажа какво ми беше през време на теглилата ви в морето. Обади се високоговорителят и знам, че това е за теб, за вас, и нищо не разбирам, а и не мога да заплача, гордостта ми пречи. Но сега всичко е минало, ти си с мен и ми е така хубаво...

Те се прегръщаха при полуотворената врата и течението разбъркваше косите им и разяваше отпуснатите краища на Мусиния шал.

— Да отидем в каютата ти — бъбреше блажено Муся, — не може тук...

В тази минута горе екна оглушителен металичен вой, в който потънаха всички звуци. Мусините устни мърдаха, произнасяха още нещо, но той не я чуваше и само виждаше как постепенно влажните ѝ очи стават твърди и блъсъкът им угасва. После воят спря, а те стояха неподвижно, вплели ръце, сякаш си даваха кураж.

— Свърши се — каза Муся спокойно. — Не мислех, че времето ще мине толкова бързо. А ти не ми показва каютата си, командире — добави тя с израз на лукавство и тъга. — Сега трябва да си вървя.

— Не бързай... Днес времето ни беше малко заради пасажерите от „Узбекистан“. Обикновено престоят е по-дълъг. Скоро при нас ще въведат свободни от работа рейсове и тогава три дена в месеца ще бъдем заедно... Ще си наваксаме, Муся.

Излязоха на палубата и Муся, опряла се на ръката му, разглеждаше с любопитство минаващите край тях матроси. На пристана работниците прибраха маркучите, които скърцаха провлечено в шарнирите. По мостица притичваха жени, като държаха полите си, сякаш прескачаха гъол. Насреща им се изкачваше Хюсейн. Бинтовете на главата му се бяха събрали на копа и сега приличаше на арабин с чалма.

— Защо си тук? — нахвърли се върху него Басов. — Нали се разбрахме? Слушай, Мустафа...

— Само исках да те предупредя... „Агамали“ товари на четвърти пристан. Току-що срещнах при дежурната лавка момчетата от кораба. „Ние, казват, отново направихме преглед на машините. Сега ще ви покажем надбягване!“ А аз им казвам — интересно ще е да видим. — Той изви поглед към Муся и повдигна бинтовете, които падаха над

очите му. — С една дума, трябва да се натисне педалът, Александър Иванович.

Муся изтича на пристана и махна с ръка.

— Изпрати тази жена — Басов подбутна Хюсеин, — роднина ми е.

— О-о! — учуди се Хюсеин. — Че кога успя?

— Върви, върви, вдигат сходнята — бързаше Басов изчервен.

Муся се усмихваше и му правеше знаци с устни.

— Александър Иванович, спряха помпите — отрапортува мотористът Хазарян, който се появи на вратата на машинното отделение.

— Добре! Да се загаси товарният двигател! Кой е на вахта?

— Механикът Задоров. Слушам, да се загаси...

Задрънча веригата на сходнята и се чу как на бака пронизително изстена въртящият се шпил. Тясната тъмна пролука между пристана и кораба постепенно се разширяваше и в нея се отразиха лъкатушните очертания на кораба. Над юта се извиха бели кълба дим и се стопиха.

Издание:

Юрий Кримов. Танкер „Дербент“

ИК „Народна култура“, София, 1974

Руска. Първо издание

Редактор: Лили Герова

Коректор: Емилия Спасова, Евдокия Попова

Технически редактор: Олга Стоянова

Художник: Александър Поплилов

Художник-редактор: Васил Йончев

Литературна група IV. Тематичен № 2365

Дадена за набор на 17.X.1973 година

Подписана за печат месец ноември 1973 година

Излязла от печат февруари 1974 година. Формат 84×108/32

Печатни коли 13¼. Издателски коли 10,07. Тираж 20,125

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.